

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**ALEV ALATLI'NIN ROMANLARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET**

SİNEM ÇELİK PİNYALOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ TUBA DALAR

TEMMUZ - 2023

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Sinem ÇELİK PİNYALOĞLU

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALEV ALATLI'NIN ROMANLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

SİNEM ÇELİK PİNYALOĞLU

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ TUBA DALAR

Toplumsal (gender) cinsiyet; biyolojik (sex) olarak kadın ve erkek kimliğinde dünyaya gelen kişilerin, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda kadınlık ve erkeklik rollerini benimsemelerinin sonucudur. Bu bağlamda “Alev Alatlı’nın Romanlarında Toplumsal Cinsiyet” başlıklı yüksek lisans tezinde yazarın 1985’in Ocak ayında çıkan Yaseminler Tüteri mi Hâlâ adlı romanından günümüze kadar yazdığı romanları “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” üzerinden incelenmiştir. Alatlı, romanlarında “kadın” temasını sıklıkla işlemiştir. Eserlerinde merkezî bir noktada konumlanan kadınlar genellikle düşün dünyası geniş kişilerden seçilmiştir. Özgün bir kimliğe sahip olan aydın kadınları yazar ile bağdaştırmak mümkündür. Romanlarında kurban kadına da sıklıkla yer vermiştir. Romanlarında ataerkil aile yapısı, kadın-erkek ilişkileri, yozlaşma, namus, bekâret, annelik vasfı ile kuşanan kadın ve bireyselleşememe gibi konular toplumsal cinsiyet eşitsizliği yönünden işlenen önemli izleklerdir. Dolayısıyla Alatlı, kaleme aldığı romanlarda toplumların sosyo-kültürel yapılanmalarını da toplumsal cinsiyet yönünden irdeler. Toplumun kişilere biçtiği tutum ve davranışların cinsiyet inşasındaki rolüne değinir.

ANAHTAR KELİMELEER:Alev Alatlı, Türk Romanı, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Erkek.

Temmuz 2023, 127 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****GENDER IN ALEV ALATLI'S NOVELS****SİNEM ÇELİK PİNYALOĞLU****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****MODERN TURKIC LANGUAGES AND LITERATURE****SUPERVISOR:ASSIST. PROF. DR. TUBA DALAR**

Gender is the result of people biologically born as men and women, adopting the roles of femininity and masculinity in line with the cultural values of the society. In this context, in this master's thesis titled "Gender in Alev Alatlı's Novels", the author's novels written from "Yaseminler Tüter mi Hâlâ", published in January 1985, to the present, were examined through "gender inequality". Alatlı frequently deals with the theme of "women" in her novels. In her Works, women located at a central point are generally chosen from people having a wide intellectual world. It is possible to associate intellectual women with a unique identity with the author. She frequently included the victim woman in her novels. In her novels, subjects such as patriarchal family structure, male-female relations, corruption, honor, chastity, woman identified only with motherhood and deindividuation are important themes in terms of gender inequality. Therefore, Alatlı examines the socio-cultural structuring of societies in terms of gender in her novels. She deals with the role of the attitudes and behaviors that the society assigns to individuals in the construction of gender.

KEYWORDS:Alev Alatlı, Turkish Novel, Gender, Woman, Man.

July 2023, 127 Page

TEŞEKKÜR

Alev Alatlý, Türk edebiyatýnda adýndan pek çok kez bahsettiren önemli kilometre taşlarýndan biridir. 1980 itibariyle eser vermeye başlayan yazar, romanlarýnda üstün gözlem yeteneđi ve düşün dünyasýndaki çeşitlilik ile toplumdaki sorunlarý tespit ederek bunlarýn giderilmesi için çözüm önerilerine sıkça yer verir. İçinde yaşadýđı coğrafyanýn pek çok sorununa bir aydýn farkýndalýđı ve sanatçı duyarlılıđı ile yaklaşan Alatlý'nýn, eserlerinde ağırlıklý olarak irdelediđi konulardan biri de toplumsal cinsiyet eşitsizliđidir. Alatlý, toplumsal bir problem olarak karřımızda duran cinsiyet eşitsizliđine farklı bir perspektiften bakarak okurlarýnı bilinçlendirmeyi görev edinmiř aydýn bir kimliktir. Alatlý'nýn eserlerinde hem de sosyolojik yapılanma içerisinde özgöl ağırlýđı oldukça fazla olan toplumsal cinsiyet eşitsizliđi, müstakil bir bakýř açısı ile ele alınmamýřtır. Çalışmam, alandaki bu eksikliđe ve bundan sonra yapılacak olan çalışmalara dikkati çekmek için yol açıcı olmayý hedeflemektedir. Çalışmada konu tespitinin ardından ise literatür arařtırması yapılarak yazarın romanlarý okunup, incelenmiřtir. Bunu takiben Alatlý üzerine çalışılan tezler, makaleler, kitaplar ve yazarın konuk olduđu programlar ayrıntılı bir şekilde taranmýřtır. Söz konusu tez, üç bölümden oluşmaktadır. Giriřte toplumsal cinsiyet kavramına genel bir bakýř atfedilmiř ve “Toplumsal Cinsiyet Kavramına Genel Bir Bakýř” bařlıklı bu kısımda; kadın haklarının korunmasına yönelik yerel ve uluslararası sözleşmelere yer verilmiřtir. İkinci bölümde yazarın hayatý, sanat anlayýřı ve eserleri üzerinde genel hatlarıyla durulmuřtur. Üçüncü ve son bölümde ise yazarın romanlarý toplumsal cinsiyet yönünden ele alınarak incelenmiřtir. Uzun ve güçlü süren bu serüvende her daim bana desteđini esirgemedenden yardımcı olan tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuba DALAR'a teşekkürlerimi sunarım. Motive edici yaklaşımıyla çalışmama ve bana katkı sunan Doç. Dr. Mehmet Onur HASDEDEOĞLU hocama da teşekkür ederim. Her zaman beni destekleyen aileme teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda benim için çalışma ortamını hazırlayan, her vakit desteđini üstümden çekmeyen eşim Emrah PİNYALOĞLU'na da teşekkür ederim.

SİNEM ÇELİK PİNYALOĞLU

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Toplumsal Cinsiyet Kavramına Genel Bir Bakış	1
1.1.1 Cedaw Sözleşmesi	15
1.1.2 İstanbul Sözleşmesi – Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Sözleşme	17
1.1.3 Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi	19
1.1.3.1 Cumhuriyet’ten evvel haklar.....	20
1.1.3.2 Cumhuriyet ile gelen 1923-1950 arası haklar	21
1.1.3.3 Cumhuriyet ve 1950 sonrası haklar.....	22
1.1.4 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Karşısında Alınması Gereken Çevresel ve Hukuki Önlemler.....	27
1.1.5 Toplumsal Cinsiyetin Edebiyata Yansıması	28
1.2 Alev Alatlının Hayatı, Sanatı ve Eserleri	35
1.2.1 Alev Alatlının Hayatı	35
1.2.2 Alev Alatlının Sanat Anlayışı.....	37
1.2.3 Alev Alatlının Romanları	41
1.2.4 Alev Alatlının Derlediği Kitaplar	46
1.2.5 Alev Alatlının Çeviri Eserleri.....	48
1.2.6 Alev Alatlının İncelemeleri	49
1.2.7 Alev Alatlının Eleştiri Kitapları	49
1.2.8 Alev Alatlının Şiir Kitapları	50
2. ALEV ALATLI’NIN ROMANLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET	51
2.1 Ataerkil Zihniyet	51
2.2 Hegemonik Erkeklik İnşası	56
2.3 Nesep Bağı	62
2.4 Bekâret Kavramı.....	66
2.5 Namus Kavramı.....	69
2.6 Kadın ve Anne Kimliği	74
2.7 Ana Tanrıça Kültü	79
2.8 Bireyselleşme ve Ötekileşme	82
2.9 Cinsel Yönelim Farklılıkları (Heteroseksüel Olmayan İlişki Biçimleri)	88
2.10 Toplumsal Cinsiyetin Dile Yansıması.....	92
2.11 Toplumsal Cinsiyet Yansıması ve Şiddet.....	96
2.12 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Karşı Alınacak Önlemler ve Atlının Çözüm Önerileri.....	104
3. SONUÇ.....	110
KAYNAKLAR	115

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CB	: Cumhurbaşkanlığı
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin
çev.	: çeviren
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
INSTRAW	: Kadınların İlerlemesi için Birleşmiş Milletler Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
KSSGM	: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
s.	: sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	: tarih yok
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBAKKOM	: Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb	: ve benzeri
vd	: ve diğerleri
YAZKO	: Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, eril ve dişilin umutlarını, değerlerini, tutumlarını, öğretilerini ve rol dağılımını kapsayan düşüncelerin toplumsal yapılanmasıdır. Toplumsal cinsiyet farklı toplumlarda farklı anlamlar barındırabilir. Biyolojik olarak kadın ve erkek cinsinde dünyaya gelen kişilerin içine doğduğu toplumda doğrudan ya da dolaylı yollarla sosyal yapılanmada var olan cinsiyet kalıplarına uygun davranışlar sergilemesi olarak ifade edilen toplumsal cinsiyet, daha çok kadınlar üzerindeki tahakkümdür. Fiziksel durumun ötesinde bir anlamı barındıran toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkeklik üzerinde gelişen sosyal bir düşünce dizgesidir.

Kültürün kadına ve erkeğe biçtiği roller pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de yazın dünyasıdır. Kurmaca olarak nitelendirilebilecek olan romanlar toplumun gerçeklerine kayıtsız ve izole değildir. Erkek egemenliğinin yoğun olduğu toplumlarda kadın edebiyat sahasında temsil edilen olarak görülür. Yaşadığımız toplumda kadın ve erkeğe yine erkek iktidarının ve egemenliğinin uymak zorunda bıraktığı roller, erkek hegemonyasının eserlerde işlenmesi, bu rollerin baştan oluşturulması ve kadının daha ön plana çıkarılması feminist eserlerde yer alan önemli konulardır.

1.1 Toplumsal Cinsiyet Kavramına Genel Bir Bakış

Toplumsal cinsiyet biyolojik bakımdan ayrılarak toplumun kadın ve erkek arasındaki rollere biçtiği anlamı ifade eder. Bu roller eril ve dişil değerlerdir. Toplumun kadın ve erkeğe biçtiği değer yargıları doğumla beraber şekillenir ve öğrenilir. Öğrenilen yargılar kadın ve erkeğe birbirinden farklı sorumluluklar yükler. Cinsiyet verili bir kimlik iken toplumsal cinsiyet ise zamanla birçok faktör tarafından şekillenir. Bunlar aile, örf-adet, sosyal çevre ve benzeri faktörler olabilir (Öngen ve Aytaç, 2013). Dolayısıyla denilebilir ki cinsiyetin toplumsallaşması insan icadıdır.

Kadın ve erkek biyolojik olarak dişi (female) ya da er (male) olarak tanımlanır. Cinsiyet, biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) olmak üzere iki ayrı koldan ifade edilebilmektedir. Bu kolların ortaya çıkışı çok eski tarihlere

dayanmamakla birlikte toplumsal cinsiyet (gender)'i sosyoloji ilmine tanıtan kişi Ann Oakley'dir. Oakley, *Sex, Gender and Society* adlı 1972 yayımlı eserinde biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) terimlerine atıfta bulunarak kadın ve erkeğin kadınlık ve erkeklik üzerinden eşitsizliğine değinir (Oakley, 1972).

Biyolojik cinsiyet, “kadın ve erkek olmak, doğal ve doğuştan olarak adlandırılırken, kadınlık ve erkeklik ise toplumsallaşma süreci ile beraber kültürel bir yapılanmaya işaret etmektedir” (Hepşen, 2010, s.14). Kadın, doğuştan dişi cinsinde yetişen ve erkek, eril insanken kadınlık ve erkeklik toplumsal normlar neticesinde vücut bulmuş kavramlardır. Bu bağlamda kadın ve erkek biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak iki ana rol üstlenir. Bireyin cinsel kimliği zaman içerisinde toplumsal ve kültürel normlar ile şekillenir. Cinsiyetin toplumsallaşması ile beraber biyolojik cinsiyet yok edilerek kadın ikincil insan konumuna düşürülür.

Cinsel kimlik doğumla beraber şekillenir. Doğumdan yaklaşık iki sene sonra kadın ve erkek cinslerinin farkına varılır ve annenin dişi, babanın eril olduğunu bilir. Bu ayrım kıyafetler, tutumlar ve farklı perspektifler gözlemlenerek yapılır. Bu süreçten sonra kadın ve erkeğe dair tavır ve haller şekillenir: “Ne var ki kimi biyolojist anlayıştakilere göre dişi-eril farklılığı, doğumdan sonraki tüm süreç için ana belirleyicidir. Mesela cinsiyete dayalı işbölümü ‘toplumsal olan’ tarafından belirlenir ama biyoloji bu belirlenimin ‘önkoşulu’ ve temelidir” (Savran, 2009, s.294).

Bu bağlamda insan, sosyal bir varlık olarak içine doğduğu ortamı benimser ve bu ortam içinde sosyal bir etki geliştirir. Geliştirdiği sosyal etki ve semboller sayesinde kişi kendini ve içinde bulunduğu toplumu yeniden anlamlandırır. Birey, çevresindeki insanların tutum ve davranışlarını değerlendirerek diğer bireylerin rolünü üstlenir. Bu durumda birey hem obje hem de suje konumundadır. Sosyal ortam, olay, durum vb. etkilerden etkilenen kişi sembollere büyük önem verir. Sembol değerler, tıpkı dil gibi toplumsal cinsiyet kavramının şekillenmesinde etkilidir. Kişi bu semboller ve dil aracılığı ile bir rolden diğer role geçiş sağlar. Kısaca kendini bir başka rolü benimserken bulur. Toplumsal yaşamda kişiden biyolojik cinsiyetleri kapsamında tavır geliştirmesi ve buna bağlı olarak sosyal ortamın benimsediği rollere uygun davranışlar sürdürmesi beklenir. Bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin

belirlemesinde etkili olan semboller, erkeği öncelerken kadını daha arka plana atan bir düzlemde konumlanır.

Toplumsal cinsiyet inşa edilirken eril kimlikler ön plana çıkararak sosyal iktidarın erkek söylemli olmasına yönlendirilir. Cornell “otoritenin erkeklikle bağlantısının ana eksen” merkezde şekillendiğine atıfta bulunur (2016, s.167). Bu çerçevede erilin her tür yaşamsal deneyimi daha önce edinmesi dişile göre ön planda ve dış yaşamda var oluşu erkek egemen bir toplum oluşturur. Eril kimlik, çeşitli sebeplerle evinden çıkarak (askere, işe, çarşıya, pazara vb.) sosyal yaşamda var olurken, dişil evin düzenini sağlayan, çocuklarına analık eden, yemek pişiren gibi rollerle pasifleştirilerek eril zihniyet altında ikincil konuma düşürülür. Eril kimliğin bu denli belirgin oluşu dişilin mağduriyetine sebep olur. Toplumsal cinsiyet ve erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü her alanda karşımıza çıkar.

Toplumsallaşma doğumdan itibaren başlayan bir süreçte işaret eder. Ev, aile, mahalle, okul, iş vb. her alanda toplumla bir aradayızdır. Bu bağlamda toplum; bireylere roller sunar, uyulmadığı takdirde de toplumdan dışlama ve alay gibi durumlara maruz bırakılır. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek için eşitsiz bölünmeyi de karşılar bir kavramdır. Oakley’e göre cinsiyet, biyolojik anlamda eril-dişil farkını izah ederken; toplumsal cinsiyet, erillik-dişillik arasında buna koşut ve sosyal bakımdan dengesiz bölünmeye atıf yapar. Ancak bu terimin şümulü, kullanılmaya başladığından bu yana, sadece ferdi kimliği değil simgesel bağlamda erilliğin ve dişilliğin kültürel ülküleri ve yapısal seviyede ise kurumlar ve organizasyonlardaki cinsel iş tasnifini içerisinde barındıracak düzeyde genişler (Marshall, 1999).

Kadınlar, erkek egemen toplumlarca sindirilerek sanatta, mimaride, sporda, edebiyatta, sağlıkta, eğitimde vb. alanlarda kendilerine yer bulamazlar ya da bulduklarında da baskılanırlar. Sosyal rollerin dayatması ile başa çıkamayan kadın da özgürce üretemez ve üretim için uygun ortamı bulamaz. Dolayısıyla kadın ve erkek doğduğu günden itibaren toplumsal normlara ve rollere bürünerek sosyal yönünü şekillendirir. Kadın şemasal olarak, tabiatla ve duygusal yönüyle ilişkilendirilirken; erkek daha çok fiziksel gücünü kullanarak kamusal alanda vücut bulur. Erkek bir kurumda yönetici, bir toplumda siyasetçi, mülkiyetçi, iş ve meslek hayatında hareket

içindeyken; kadın ev döngüsü içinde bırakılır. Bu da eril kimlik altında ezilen bir kadını ve ataerkil zihniyeti doğurur.

Ataerkil toplum ise; kadın bedeni ve davranış kalıpları üzerinde baskı ve sömürü yöntemleri geliştirerek tahakküm kurmayı hedefleyen bir zihniyete sahiptir. “Toplumsal yaşamdaki ilk ayırım ve farklılık sebebi olan cinsiyet; kişisel algıyı, fiziksel özellikleri, toplumun beklentilerini ve mesleğe yönelimi etkileyen birincil faktördür” (Altuntaş vd., 2016, s.90). Sözelimi mesleki seçimler dahi toplumun yönlendirmesi ileler. Kadın hizmete dayalı bir rolü benimsediğı ve erkek dış yaşamda daha aktif olduğı için bazı meslekler dahi kadın ve erkek mesleğı olarak kategorize edilir.

TÜİK’in araştırmasına göre “ölkemizde kadın polis sayısı erkek polis sayısından 16 kat düşüktür. Anaokulu öğretmenleri oranlarına baktığımızda ise kadın öğretmenler erkek öğretmenlerden 18 kat daha fazladır” (Gökçen vd., 2018, s.49). Bu da kadın ve erkeğin meslek seçiminde cinsiyetçi rolleri benimsediğine dair bir örnektir. Eğitim kurumuna baktığımızda da erkek rektör ve akademisyenlerin kadınlara oranla daha fazla olduğı bilinir. “2017 yılında 112 devlet üniversitesi rektöründen sadece 3’ünün kadın olması ve üst düzey yöneticilik pozisyonlarında kadınların oranı (%17.3) erkeklere kıyasla (%82.7) çok daha azdır” (Gökçen vd., 2018, s.50).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin olarak görüldüğü yerlerden biri de sağlık alanıdır. Konuya dair kaynaklar, kadının erkeğe oranla sağlık koşulları ve genel olarak yaşam kalitesinin daha alt seviyede olduğunu gösterir. Yapılan araştırmalar, kadının sağlık alanında da erkeğe oranla yetersiz koşullar altında ve daha riskli bir yaşam sürdüğünü aktarır. “Sağlık alanına toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte, genel olarak kadınların doğumda beklenen yaşam süresi daha uzundur” (Sezgin, 2015, s.156). Araştırmalara göre genelde kadınların erkeklere oranla daha uzun yaşıyor olmalarına rağmen bu durum kadınların yaşam standartlarıyla ters orantılıdır.

Erkek egemen zihniyetin kadın bedenini cinsel bir metaya indirgemesi, kadın bedeninin tektipleştirilmesine ve bu uğurda kadın sağlığının yok sayılmasına neden

olur. Kadına dayatılan estetik görünüş güzelliği, kadının meta olarak algılanmasının ve cinsel obje olarak sayılmasının bir boyutudur. Kadınlar güzellik algısı uğrunda daha güzel olmak, daha zayıf olmak adına pek çok operasyondan geçerler ve bu da kadınların doğal süreç içerisinde sağlıklı yaşamalarını tehdit eder. Toplumda süregelen zayıf kadın güzeldir algısı sebebi ile kadınlar sağlıklı beslenemezler ya da örneğin mide küçültme ameliyatı gibi operasyonlar geçirerek yaşamlarını basite indirgerler. Sağlık alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bir diğer örnek ise erken yaşta gelin edilip gebe kalan sonrasında da hayata gözlerini kapatan anne ölümleridir. Çocuk yaşta sayılabilecek bu kadınlar ve fiziksel olgunluğa ulaşamamış pek çok kadın, sağlık imkânlarına zamanında yetişememe veya ulaşamama gibi sebeplerden dolayı cinsiyet eşitsizliğinin en savunmasız kişileri olarak karşımıza çıkar.

Kadınların eğitimi özellikle geçmiş yıllarda çok göz ardı edilip buna bağlı olarak onlardan sadece aile ve ev ile ilgilenen pasif bireyler olmaları istenir. Ancak ilkokula kadar eğitim gören ya da sadece okuma-yazma ile sınırlı kalan düşük öğrenimli kadın, toplum içinde yoksullaştırılır. Eğitim düzeyi düşük kadın, eğitim düzeyindeki yetersizliğinden dolayı kamu ve özel kurumlarda iş hayatına atılamayan kişi olarak en uçta kalarak, ağır işlerde ve berbat şartlarda çalışarak ya da çalıştırılarak baskılanır. Bu bağlamda kadın sağlık imkânlarına ulaşmakta sorun yaşar.

Kadının maruz bırakıldığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından biri; kadına yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet ile de sonuçlanabilmektedir. Fiziksel şiddet genellikle erilin dişile karşı güç gösterisi olarak vücut bulur. Fiziksel şiddet tokat atma, bir nesne ile vurma, tekmeleme, boğazından tutma, bir cisim fırlatma şeklindedir. Psikolojik şiddet ise bireyi kısıtlamak, özgüvenini kırmak, muhtaçlık hissetmesine neden olmak, kadının özel ve kamuda çalışmasına karşı çıkarak baskılamak vb. şekillerde uygulanır. Şiddetin en yaralayıcı olanı da kadın bedeninin bir meta gibi paylaşılacak nesne olarak görülmesidir. Cinsel şiddet taciz, tecavüz, kadını ticari bir meta olmaya zorlama, küçük düşürme, karşıdakini kontrol etme gibi şekillerde karşımıza çıkabilir. Cinsel şiddet; insan haklarına sahip bir varlığa yapılmış en büyük ihlallerdendir. Kadını maddi yönden baskılayarak, erilin parasını dişili kontrol etme aracı olarak kullanması ekonomik şiddetin bir yönüdür (Sayılan, t.y.).

Temel insan haklarından biri de eğitimidir. Kadınlar maddi kaynakların yetersizliği, ataerkil zihniyet ve ailelerin kızların eğitime karşı olumsuz bakış açıları dolayısıyla okuldan mahrum bırakılırlar. UNESCO raporuna göre; Dünya genelinde 15 yaş ve üzeri nüfusun 758 milyonunun okuma ve yazma bilmediği görülür. Bu sayının yarısından fazlasının ise kadın olduğu aktarılır. Bu geri kalmışlık eğitim aşamalarının her evresinde görülür (Sayılan, t.y.). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği yalnızca Türkiye’de değil tüm dünyada toplumun eğitsel, siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlarında üzerinde durulması gereken bir noktadır. Ne yazık ki kadına karşı olan tutum ve davranışlar eğitim alanında da kendini göstererek kadını geri planda bırakır. Eğitimi göz ardı edilen kadın istihdam olanaklarından da son derece mahrum kalır. Dişil gücün toplumda var olabilmesi, toplumsal yapılanma içinde eril güç ile birlikte karar mekanizmalarına eşit ölçüde katılım sağlaması ve eşitlikçi eğitime verilen önem sayesinde gerçekleşir.

Brigham Young’un dediği gibi “Bir erkeği eğitirseniz bir adamı eğitirsiniz. Bir kadını eğitirseniz, bir kuşağı eğitirsiniz.” Bununla birlikte kadının üretim süreçlerine dâhil edilmesi ve böylece tüketim toplumundan üretim toplumuna geçişin hızlanması için de eğitim şarttır. Eğitim hakkı ise temel haklardandır. İnsanın eğitilmesi 19. yy dolaylarında yalnızca asiller çevresinde iken 1789 Fransız Devrimi ile birlikte kamunun eğitilmesi yönünde şekillenir (Özaydınlık, 2014).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 26. maddesinde de “Herkes eğitim görme hakkına sahiptir. Eğitim parasızdır; hiç değilse ilk ve temel eğitim aşamalarında böyle olmalıdır. İlköğretim ve eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki öğretimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim, diğerlerine göre herkese tam eşitlikle açık olmalıdır” (İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2023). Eğitimde kadın-erkek eşitliğine değinilir. Bu gelişmeleri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), İnsan Hakları Helsinki Son Senedi, Paris Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı vb. takip eder. Türkiye’de 1982 Anayasası’nda eğitim hakkına değinilir.

42. Madde de “Kimse, eğitim hakkından yoksun bırakılamaz; ilköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilere öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar, özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları

yetiştirmek için gerekli önlemleri alır” ifadesinde eēitim anayasal hükme baēlanır.”
(allı, 2009, s.12)

1979 yılında kabul edilen Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılıēın Yok Edilmesi Sözleşmesi’nde (CEDAW) kadının eēitimini ve toplumsal cinsiyet eēitsizliēini gidermeyi odaēına alır (Kara ve zvarış, 2022).

Kadın ve erkeēin eēit şartlara sahip olmadığı bir başka konu ise siyasal yaşamdır. Bakıldıēında toplumsal cinsiyet eēitsizliēi dünyanın en önemli problemlerinden biridir ve genel çerçevede kadın üzerine şekillenir. Toplumsal cinsiyet eēitsizliēi kadının siyasal düzlemde yer edinmemesinde de karşımıza çıkar. Toplumsal cinsiyet eēitsizliēinin giderilmesi kadının siyasal yaşama dâhil edilmesini de olanaklı hale getirir. Bu baēlamda toplumsal hayata katılan bir kadın siyasal düzende de yerini bulacaktır. Fakat bu durum istenilen boyuta ulaşamamıştır.

Kadının siyasi yaşama katılabilmesi coērafya, kültür, vakit, soy ya da sınıfa göre de deēiřir. Pek çok alanda olduēu gibi kadınların siyasi yaşamın içinde vücut bulması da düşük seviyelerdedir. Türk kadınına, Atatürk’ün dünya kadınlarından önce siyasi haklar getirmesine raēmen süreç içerisinde istenilen boyuta ulaşamaması toplumsal ve kültürel yapılanma ile doērudan ilintilidir. Seçme ve seçilme hakkı 1902 yılında Avustralya’da kadınlara verilir. Avustralya’yı takiben Türkiye’de bu hakkın tanınması 1930’lu yıllara denk gelir (zer, 2013). Diēer ülkelere oranla daha erken kazanılan seçim hakkı ne yazık ki kadının siyasetteki yerini erkeklerle dengeleyememiştir. Çünkü yönetime katılamayan kadın için siyaset, ‘erkek işi’ olarak görülür.

Kadınların duygusal ve psikolojik yapıları gereēi erkeklere oranla siyasala daha az eēilim gösterdikleri de söylenebilir. Maskülen alanda teşekkül eden siyaset ve iktidar ilişkileri daha ziyade masklene hizmet eder. Wintringham, kadınların siyasi kulvarda boy gösterememesinin sebebini dört başlıkta deēerlendirir: Ailevi sorumluluklar, katılım için gerekli eēitim ve beceri noksanlıklar, ayrımcılık, cinsiyet rolü sosyalleşmesi (Wintringham, 2005). Bu dört madde kadının evinde iyi bir eş ve anne olması, özel ve kamusal alanda ise erkeklerin alt statülerinde çalışmasını ve siyasette etkin rol alamamasını vurgular niteliktedir.

Spor alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği de üzerinde durulması gereken bir başka konudur. Sporda beden ve fiziksel aktivite yeterliliğinin olması önemlidir. Kadının narin, ince kemik yapısına sahip bireyler olması bu nedenle de daha incinen bir bedene sahip olması kadınların spordan uzak kalmalarına ya da hafif düzeydeki sporları yapmalarına neden olur. Bu bağlamda erkekler spor alanında kendilerini daha üst düzeyde görerek eril kimlik, sporu erkek etkinliği olarak konumlandırır. Kadının menstural dönemi buna bağlı olarak duygusal ve psikolojik davranışları da spor alanında ikincilleşmesine sebep olarak gösterilir.

Sporu erkeğin atletik yapısı ile bütünleştirerek erkeğe özgü bir etkinlik olarak görme, erkeğin toplumda egemen olarak kabul eden ataeril anlayışın bir ürünüdür ve toplumda egemen olan bu anlayışın kadına ve erkeğe biçtiği toplumsal cinsiyet rolleri ile kadın ve erkeğin spora katılımları ve spor deneyimleri arasında yakın bir ilişki vardır. Birçok toplumda olduğu gibi, Türk toplumunda da kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde, toplumsallaşma sürecinde büyük rollere sahip olan aile ve okul önemlidir (Koca ve Bulgu, 2005, s.7).

Denilebilir ki; kadının kadınsılığını kaybetmemesi için fiziki güç gerektiren ya da ağır şartlarda sürdürülen sporları yapmamaları istenir ve toplumsal bir tabu oluşturulur. Bu tabu, kadınların erkeklere oranda geri planda kalmalarına sebep olur. Aileler ise erkekleri spora teşvik ederek erkeksiliğini kanıtlamalarını ve fiziksel oranda gelişmelerini uygun bulur. Yapılan incelemelerde 1155 lisanslı sporcunun sadece çeyreği kadınlardan oluşmaktadır. İki cins arasındaki genetik, fiziki ve biyolojik farklılıklar eşitsizlik çerçevesinde karşımıza çıkar (Bal Demirgöz, 2014, s.16). Öyle ki spor dalları dahi cinsiyete göre ayrılır. Örneğin; beden eğitimi derslerinde kızlar savunma gerektirmeyen, risk analizi düşük olan voleybol, jimnastik, dans, bale, yüzme gibi sporlara yönlendirilirken; erkekler ise fiziksel güç ve savunma gerektiren futbol, basketbol, boks, güreş vb. sporlara yönlendirilir ve böylece sportif faaliyetler erkeksi ve kadınsı olarak kategorilere ayrılır. Spor alanında toplumsal cinsiyet kavramının şekillenmesinde etkili olan faktörlerden bazıları şunlar olabilir;

- Erkeklerin kadınlara oranla spor yapma sıklığı,
- Erkeklerin kuvvet ve rekabete dayalı sporları tercih ederken kadınların zarafetin ve esnekliğin hüküm sürdüğü sporları yeğlemeleri,
- Kalıp yargılar neticesinde kadınsılığı ve erkeksiliği ön plana çıkaran sporların tercih edilmesi,

- Kadınların sağlıklı olmak, ince bir bedene sahip olmak için spor yaparken; erkeklerin kaslı bir vücuda sahip olmak istemesi ve grup oyunlarında başarı elde etme hırsı kadın ve erkeğin spora yaklaşımını şekillendirir.

Din, insan yaşamına biçim veren kişinin hayatını şekillendiren etkilerden olup toplumların yaratıcı ile olan münasebetlerini düzene koyan kurallara verilen isimdir (Bilgin, 2014, s.76). Dinin en kayda değer işlevi, içinde yaşayan topluma tutum ve davranış geliştirmesidir. Yani din bilişsel bir şema oluşturur. Din mensubu bireyler, kurallar dâhilinde bulundukları çevreye ait tutum ve davranışları eyleme dökerler. Din evlilik, akrabalık ve toplumun yöneticilerini mahiyeti altında idealize eder. “Din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belli bir yere yerleştirme modeli olarak işlev gören bir fenomendir” (Mardin, 1992, s.25). diyen Şerif Mardin, dinin insanın ve toplumsal hayatın şekillenmesindeki etkisine büyük ölçüde vurgu yapar. Şöyle de denilebilir ki din kuşatıcıdır.

Dini egemenliği benimseyen eril kimseler dışilin tabiiyet altında olmasının yaratıcının hoşuna gittiğini öne sürmüşler ve kadını erkek egemenliğinin boyunduruğu altına vermişlerdir. Bu bağlamda kadının söz hakkının elinden alınarak yıllarca konuşma yasağı uygulanmış olması, dini manada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesidir. Bu eşitsizliğin bir başka boyutu da dinlerce erkeklerin kadınlar üzerinde üstün kabul edilmesidir. Örneğin; Hinduizm dininde kadınların aşağılanması, baskı ve zulme maruz kalması yüceltilen bir değerdir. Yapılan tüm bu muameleler erkeklerin gözünde bir tapınma (ibadet) olarak sayılır. Hint coğrafyasında kadınlar en alt katmanı temsil ederler. “Bhagavad-Gita” adlı yüce metinde kadına dair pek çok bilgi mevcuttur. Kutsal metinlerden biri sayılan Manu Kanunnamesi’nde kadının kocasının buyruğuna uymasının onu cennete götüreceğine inanılmakta olup başka tüm dini ritüellerden uzak durmaları ifade edilir. Ayrıca, bekâr olarak ölen bir kadının cennete giremeyeceği düşünülür. Cennete girebilmenin ön şartı evli olmaktır (Arslan, 2014, s.106.).

“Erkekler, kadınlar üzerinde idare edici ve hâkimdirler. Çünkü Allah birini (cihad, imamet, miras gibi işlerde) diğerinden üstün yaratmıştır. Bir de erkekler mallarından (kadınlarına) harcamaktadırlar. İyi kadınlar, (Allah’a) itaatkârdırlar ve Allah kendilerini koruduğu cihetle, kocalarının gıyabında ırz ve mallarını muhafaza ederler. Fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelinci: Önce kendilerine öğüt verin. Sonra uslanmazsa kendilerini yataklarda yalnız bırakın. Yine dinlemezlerse, (Hafifçe) dövün.

Size itaat ettikleri takdirde kendilerini incitmeye bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür.” (Nisa Suresi, 4/34) ayetiyle dinin kadın ve erkeğe karşı algısı iki cins arasında sınırları çizer (Yavuz, 1967).

Her din büyük ölçüde kadını aşağılamış ve erkeğin hizmetine vermiştir. Örneğin; Budizm dininde kadın yılanı benzetilerek, günah keçisi ilan edilir. Buda, ise halkına kadının araya girmesiyle beraber dinin kısa süreceğini öngördüğünü dile getirerek kadına karşı yaklaşımını sergiler (Tokyürek, 2016).

Çin toplumuna baktığımızda kadın kendisini kocasının hizmetine adar. Eşi ve çocukları olmadan sofraya oturması uygun görülmez. Çin’i takiben Japon dinlerinde de kadının hükmü yoktur. Erkek egemen bu toplumda kadının erkeğe boyun eğmesi, sözüne gitmesi beklenilir. Erkek çocuk dünyaya getiremeyen kadın günaha girmiş kabul edilir. Dini söylemi kendisine paravan yapan eril zihniyet, kadın yaşamına müdahale ederek yaşam statüsü baskılar ve kadına itaatkâr olma vasıfları yükler.

Efes’in ilk episkoposu I. Timoteos; “Kadın erkeğin altında ikinci derecededir. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı. Aldatılan da Âdem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Bu bakımdan yöneten, kadın değil erkek olmalıdır” (I. Timoteos, 2:13-14). diyerek kadına ve erkeğe dair rol kalıpları biçer. Ayrıca kadınlara erkeklere bağımlı olmalarını öğütler.

Antik Yunan kültüründe kadın ve köle aynı safta yer alır. Erkeğin sahip olduğu hiçbir hak kadına verilmez. Miras hakkı daima erkekten erkeğe geçer. Yahudi toplumunda da durum değişmez ve kadının aşağılanması devam eder. Her sabah erkekler tarafından kadın olarak yaratılmadığı için tanrıya yalvaran şükranlarını dile getiren dualar edilir.

Kutsal kitaplarda da kadına yaklaşım farklı değildir. Tevrat’ta erkeğin hakkı gözetilerek kadın geri plana itilir. Bir erkek çok eşli olabilir. Kadın için aynı şey söz konusu değildir. Kadın erkeğin kontrolüne bırakılır. Çünkü kadına şeytan olarak yaklaşılarak, erkeğin kendini koruması öğütlenir. Yahudi toplumunda da baba, anneye göre daha üst bir konumdadır. Saygınlık yönünden mukayese edilen anne ve baba arasında üstün gelen babadır. Bu üstünlük aynı zamanda önceliklidir ve korkulan kişi babadır (Baseri, 2014).

Evlenme, boşanma ve miras hakkı da tüm gücü elinde tutan erkeğe aittir. “Eğer bir adam evlendiği kadında yakışksız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmazsa, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovar...” (Yasa, 24-1) ifadesi kadına karşı yaklaşımı sergiler. Hristiyan toplumları da Yahudilikten etkilenerek kadını belli rol kalıplarının içine hapseder. Aziz Paul’un, İlk Ahit’te “Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı” (Korintliler, 11:8-9) şeklindeki ifadesi kadının konumuna ilişkin bilgiler sunar.

Din, gelenek ve kültüre dayalı olarak şekillendiği için geçmiş ve gelecek arasında da bir köprü kurarak yaşam standartları açısından bir üst biliş oluşturur. Bu yaşam standartları içerisinde kadın, sadece üreme yeteneğine sahip bir canlı olarak görülür ve erkek tarafından denetlenir. Dolayısıyla özel ve kamusal alanda din bağlamında hiyerarşik bir yapı söz konusudur. Bu durum bir çatışma potansiyeli yaratır. Çatışma, kadının edilgen varsayılarak ‘aktif erkek-pasif kadın’ yaratılmasından ileri gelir.

Kadın ve erkeğin eşit şartlara sahip bireyler olması insan haklarının bir boyutudur. Kadın her şeyden öte insandır sonrasında ise biyolojik bir kimliğe sahiptir. Bireylerin doğuştan sahip oldukları anayasal haklar ise tüm insanlık için geçerli ve değerlidir. Toplum adil bir düzene sahip olmalıdır. Adaletin olmadığı her durumda toplumsal cinsiyet eşitsizliği boy gösterir. Oysaki hukuk standartlar koyarak, eşitlik inşa eder. Sadece biyolojik olarak farklılığa sahip iki cins insan, eşit hakları taşımalıdır. Diyebiliriz ki hukuk norm ve kurallar koyar. Toplumsal cinsiyete hukuk açısından bakıldığında en önemli faktörün cinsiyetler arasındaki hukuki eşitliği baz alması ve fertlerin birbirine denkliğini kabul etmesi gelir. Hukuk bu yönüyle ayrımcılığın yasaklanmasını önceler (Uygur, 2015). Hukuk işleyişinde bahsi geçen bu özellikler düzgün, sürekli ve aksatmadan çalıştırılmalıdır. Böylelikle hukuk karşısında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması toplum dayatması, örf-adet, tarihsel bağlar ve alışkanlıklar gibi faktörleri de sınırlandırarak cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına zemin hazırlar. Hukukun olmadığı veya işlemediği toplumlarda bireylere biçilen rollerin dışına çıkılamaz. Bireyler, kendilerine dayatılan rollerin dışına çıkmayı veya eşitlikten bahsetmeyi düşündüklerinde kendilerini koruyacak bir mekanizmanın olmaması sebebiyle korku ve olabileceklerin belirsizliği nedeniyle genelde kabullenme yoluna giderler. Hukuksal normlar ilk başta ve en önemlisi anayasal haklar

ile başlar. Anayasayı takip eden uluslararası antlaşmalar, kanunlar, CB kararnameleri, yönetmelik, yönerge, genelge vb. olarak sıralanır.

Anayasal hak olarak eşitlik insanın ayırım yapılmaksızın sadece insan olduğu için eşit olmasıdır. Öte yandan bireylerin hukuk karşısında eşit olması, hukuki kuralların bireylerin cinsiyetlerine veya özelliklerine göre çeşitlilik göstermeden kuralların herkes için aynı uygulanması ve aynı sonuçları doğurması gerektiğidir. Bireylere uygulanan hukuki normlar eşit şekilde olmalıdır. Tarihsel süreçte eşitliği en çok ihlal eden durum toplumsal cinsiyet yönünden olur. Özellikle kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik belirgin fark yaratır. Kadının erkek karşısında hak ve özgürlükler nezdinde eşitlenmesi uzun yıllar alır. Tarihsel süreç içerisinde kadın, hukukun birçok alanında erkeğe göre daha az haklara sahiptir. Örneğin; çalışma hayatı, miras alanı, evlenme-boşanma, mal edinme vb. gibi hukuksal dayanağı olan birçok konuda geride bırakılır. Bu doğrultuda; toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar ve düzenlemeler, uluslararası antlaşmaların uygulanabilir duruma gelmesi ve ülkelerin katılımlarının artması ile hız kazanır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin çalışmalar çok eski dönemlere dayanır. Bilgiye erişimin, ulaşım, seyahat özgürlüğü ve iletişimin kolaylaşması ile bireylerin haklarını arama konusundaki istek ve kararlılıkları artar.

Hukuk felsefesi eşitlerin eşitliği esasını daima önceler. Eşitlik kavramı mutlak eşitlik olarak uygulanmalıdır. İnsanların biyolojik olarak cinsiyet farklılıkları göz ardı edilerek her insan için aynı hukuk kuralları geçerli olmalıdır. Bir diğer konu ise pozitif ve negatif ayrımcılıktır. TDK'ya göre pozitif ayrımcılık "Toplumdaki diğer kişiler ile eşit koşullarda yaşamadığı düşünülen belli gruplara çeşitli ayrıcalıklar tanıyarak onları destekleme" (Türk Dil Kurumu, t.y.) olarak tanımlanır. Örneğin; yaşlılara, çocuklara ve hamilelere öncelik veriliyor olması, yaşanan bir olay ya da felaket durumunda kadınlara ve çocuklara öncelik verilmesi, kamu kurumlarında kadınların, engelli bireylerin, yaşlıların öncelikli konumda bulunması örnek gösterilir.

Negatif ayrımcılık ise "Bir kişi veya gruba yaş, ırk, renk, milliyet ya da etnik köken; cinsiyet, medeni durum; özürllülük; dinî inanç, toplumsal konum veya diğer kişisel özellikler nedeniyle başka kişi veya gruplara göre farklı davranılması" (Şen, 2014)

durumudur. Negatif ayrımcılık olumsuz yönelimlidir. Negatif ayrımcılığa bazı örnekler aşağıdaki gibidir;

- Yaşadığımız toplumda evlenmemiş erkek “bekâr” olarak adlandırılırken, evlenmemiş kadın “evde kalmış ya da kız kurusu” olarak anılır.
- Bir toplulukta erkeğin konuştukları önemli mevzular olarak görülürken, kadının konuşmaları dedikodu olarak değerlendirilir.
- Erkeğin aile içinde başarılı tutumları aile reisi olarak ifade bulurken kadın söz sahibi olmaya başlarsa dizginleri eline almış olarak nitelendirilir.
- Erkek ailesi için harcama yaparsa ‘eli açık’ bunu kadın yaparsa ‘har vurup harman savuran’ olarak adlandırılır.
- Erkek sessiz ise ağırkanlı kadın sessiz ise soğuk ve kibirli olarak görülür.

Denilebilir ki toplum kadının erkeğin gölgesinde olmasını ve ona uyumlanmış bir yaşam şekli benimsemesini bekler. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önlemek için kadın bir meta olarak görülmemeli ve cinsiyetinden önce insan olduğu kabul edilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar başta hukuk normlarında eşitliğin sağlanması ve bazı durumlarda negatif ayrımcılığa maruz kalan bireyler için anayasal, kanuni ve uluslararası sözleşmeler nezdinde devam etmelidir. Ülkemizde, bireylerin mutlak eşitliğinin sağlanmasına yönelik adımlar daha çok kadın haklarının iyileştirilmesine yöneliktir. Bu iyileştirmelerden bazıları şöyledir: 1982 Anayasası’nın 10. Maddesinde herkes kanun önünde eşittir ifadesi yer alır. “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 madde.). “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” (Mevzuat, 1982).

Yukarıdaki ifade ayrıcalık gözetmeyen ve sınıfsız bir toplum oluşturma yönünden dikkate değerdir. Anayasa’ya 2004 yılında “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” (Albal, 2020, s.213) denilerek TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulur. Bu komisyonun amaçları; Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması, kadın erkek eşitliğinin sağlanması noktasında parlamenter bir denetim

oluşturmak, eşitliğin sağlanması için toplumu bilgilendirecek etkinlikler organize etmek, yurt dışı incelemeleri neticesinde topladıkları verileri Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmak şeklindedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, t.y.).

Anayasa'da bulunan kadın-erkek eşitliği maddesi kurulan bu komisyon ile aktif hale getirilerek kadın için dezavantajlı durumları avantaja dönüştürme ve iyileştirme noktasında önem arz eder.

Pek çok uluslararası sözleşmede de kadın-erkek eşitsizliği konu edinilmiş ve cinsiyetler arası eşitsizliğin olumsuz boyutlarının silinmesi hedeflenmiştir:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (1949) cinsiyetler arası temel hak ve özgürlüklerin her iki cins için de eşit olduğu vurgulanır (Bitmez, 2019).
- Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966): 16 Aralık'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Pek çok ülke bu sözleşmeye taraftır. 3. Madde de "Cinsiyet eşitliği" başlığı önemlidir.
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966): Bu sözleşmeye göre tüm insanlar doğuştan bir onura, eşit ve devredilemez haklara sahiptir. 2. Bölüm 3. Madde de "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede öne sürülen tüm ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan erkeklerle kadınların eşit olarak yararlanma hakkını tanır" ifadesi yer alır.
- (AİHS) Temel Olarak Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi: 12. Madde de "Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir." 14 Madde de ise "Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır" ilkeleri yer alır (European Court of Human Rights, t.y.).

Avrupa Sosyal Şartı'na göre kişilerin temel ve hak özgürlüklerinden olan barınma hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi hakların yanında kadına ve erkeğe dair önemli

haklar da yer alır. Bu haklar arasında kadın ve erkek çalışanlara eşit ücret verilmesi, çalışan annelerin analığının korunması kapsamında hamilelik ve doğum ardından hayatını kolaylaştıracak haklara yer vermesi gibi maddeler yer alır (Türkiye Cumhuriyeti Anaya Mahkemesi, 1996).

- Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi eğitim çağındaki kadın ve erkek çocuklara yönelik olup toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilmek istenmiştir. Madde 6 (d) bölümünde “Eğitim çağındaki erkek ve kız çocuklarına yönelik eğitim programları da dâhil, cinsiyete dayalı ayrımcılığın kabul edilmezliğini ve olumsuz sonuçlarını, toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini ve her insanın onurunu ve bütünlüğünü vurgulayan önleyici tedbirleri” ifadelerine yer verilir (Council of Europe, 2005).

1.1.1 Cedaw Sözleşmesi

CEDAW, 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi adı altında imzalanan uluslararası bir sözleşmedir. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women CEDAW olarak kısaltılır (Arslan, 2004). Birleşmiş Milletler adı altında toplam sekiz tane sözleşme vardır. Bunlardan biri de CEDAW İnsan Hakları sözleşmesidir. Yoğunluk olarak kadınlara yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması hedeflenerek düzenlenir. Erkekler ve kadınların eşit haklara sahip olmasını, insanın itibar ve kıymetini önemsemek gerektiğini önceleyen bir bildiri olması bakımından önemlidir. İnsanların eşit şartlara doğduklarını cinsiyete dayalı muamelelerin toplumsal normlar neticesinde şekillendiğini ve bunun önüne geçilmesinin gerekliliğini ifade ediyor olması sözleşmeyi mühim bir yere koyar.

“Bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda her alanda azami katkılarının gerektirdiğine inanarak...” (Türk Kadınlar Birliği, 2022) ifadesi sözleşmenin içeriği hakkında bilgi verir. Sözleşmenin 1. Maddesinde “ayrımcılık” terimi açıklanır.

Madde 1-

İşbu Sözleşmeye göre, “kadınlara karşı ayırım” deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir. (Türkiye Barolar Birliği Çocuk Hakları Komisyonu, t.y.)

Kadına karşı ayrımcılık bu sözleşmenin ana gündemidir. Erkek ayrımcılığı sözleşmenin ifade kapsamına alınmamıştır. CEDAW sözleşmesinin 2. Maddesi “Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü” serlevhasını taşır. Bu madde de Taraf Devletler, kadınlara karşı yapılan tüm ötekileştirmeleri, ayrımları ayıplar ve kınar.

- a) Kadın-erkek denkliliğini millî hale getirmeyi,
- b) Kadınlara karşı tüm farkları yok etmeyi,
- c) Kadın haklarının erkeklerle dengeli şekilde olmasını,
- d) Kadınlara yönelik herhangi bir başkalığın veya ilkenin uygulanmasından uzaklaşmayı,
- e) Herhangi bir şahıs, tesis veya girişimin önlenmesi,
- f) Kadınlara yönelik eşitsizliği gösteren tüm oluşumları bertaraf etmeyi,
- g) Kadınlara muhalif eşitsiz oluşumları kaldırmayı amaçlar.

Devam eden maddeler kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak süregelmektedir. Bu maddeler aşağıdaki gibidir;

Madde-3 : İktisadi, siyasi ve kültürel alanlarda tedbir alma yükümlülüğü,

Madde-4 : Muvakkat ve özel olarak alınan tedbirler,

Madde-5 : Peşin hüküm ve ananelerin arıtılması,

Madde-6 : Kadını pazarlamanın yasaklanması,

Madde-7 : Siyasi yaşama katılım hakkı,

Madde-8 : Devleti ve Bakanlar Kurulu’nu temsil etme hakkı,

Madde-9 : Yurttaşlık hakkı,

Madde-10: Terbiye (eğitim) hakkı,

Madde-11: İş ve meslek edinme hakkı,

Madde-12: Sağlık hizmetlerinden kadın ve erkek ayırt edilmeksizin yararlanma hakkı,

Madde-13: Sosyal hayat içinde kadın ve erkek eşitliği ilkesi,

Madde-14: Kır yaşantısına sahip kadınların hakları,

Madde-15: Yasa önünde kadının hakkı,

Madde-16: Evlilik ve ailesel boyuttaki eşitlik hakları.

5. Bölümün 17. Maddesinde “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi” kurulur. Bu komite 9 hususa değinir: (KACED, t.y.).

1. Sözleşme yürürlüğe girdiğinde on sekiz ve sözleşmenin otuz beş Taraf Devlet ile onaylanmasından sonra yirmi üç yüksek haysiyet ve değere sahip nitelikli uzmanın yer aldığı,
 2. Encümende bulunacak üyelerin gizli oy ile belirleneceği,
 3. Seçimin mukavele yürürlüğe girdikten altı ay sonra gerçekleşeceği,
 4. Encümen üyelerinin seçimi, BM Genel Merkezinde, Genel Sekreter tarafından çağırılmış Taraf Devletler içtima yapılacağı,
 5. Encümenlerin 4 senelik bir süreç için seçileceği,
 6. İki yedek encümenin belirleneceği ve vazife sürelerinin iki sene olacağı,
 7. Herhangi bir sebeple yeri boş hale gelen encümene Taraf Devletlerce yeni bir uzmanın atanacağı,
 8. Encümen Üyelerine BM tarafından karşılık verileceği,
 9. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin sözleşme maddelerinin yerine getirilmesi hususunda gerekli eleman ve şartları sağlayacağı ifade edilir. (KACED, t.y.)
- Toplam otuz maddeden oluşan “CEDAW” sözleşmesinin bizim için önemli ve özel adımları yukarıda belirtilir. Belirtilen bu maddeler de kadın ve erkek arasında süregelen ayrımcılığın bertaraf edilmesi ve kalıcı hale getirmek için çabalanyor olması söz konusu organı (CEDAW) değerli kılar (Kara ve Özvarış, 2022).

1.1.2 İstanbul Sözleşmesi – Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Sözleşme

2011’in 11 Mayıs’ında İstanbul’da imzalanarak, 4 Mart 2012’de onaylanır. Bu sözleşme (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi) 1 Ağustos 2014’te yürürlüğe girer. Türkiye’nin de dâhil olduğu bu sözleşmeye toplamda yirmi ülke onay vermiştir. Avrupa Konseyi içinde yer alan ülkelerin bulunduğu bu sözleşme kadına karşı şiddet

ve ev içinde yaşanan şiddeti engellemek, mücadele etmek üzere kurulmuş ciddi bir çalışmanın ürünü olan uluslararası bir sözleşmedir (Dinler, 2019).

İstanbul Sözleşmesi kadına yönelik her türlü fiziksel, duygusal, psikolojik şiddetin önlenmesini, bunlara maruz kalanların korunmasını ve maruz bırakanların adalet eline teslim edilmesini önceler. Bu sözleşme, topluluk içerisinde bulunan her bireyi özel olarak da erkeklerin ve erkek çocuklarının tavır ve tasarruflarının değiştirilmesine yönelik bir algıya sahiptir. Bütüncül bir mücadeleye sahip olmakla birlikte eril ve dişil eşitsizliğin köklerinin yerini yeni toleranslara bırakması hedeflenir (Kırışık, 2023).

Sözleşmede yer alan “(...) Kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz güç ilişkisinin bir tezahürü olduğu(...)” (Kırışık, 2023, s.376) ifadeleri kadına yönelik şiddetin kökleştiğini ve sosyal bir mekanizma haline geldiğini söyler.

Sözleşmeyi önemli kılan hususlardan biri de “Tanımlar 3. Madde”de toplumsal cinsiyet kavramının tanımını yapan ilk uluslararası anlaşma sayılmasıdır. “Toplumsal cinsiyet”, herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler olarak anlaşılabacaktır” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2011).

Sözleşmede on sekiz yaşından küçük kız çocukları içinde kadın ifadesine yer verileceği açıklanır. İstanbul Sözleşmesi, dişile yönelik baskı ve zulmü insanlığa aykırı, hak ihlali ve ötekileştirme türü olarak kabul eder. Eğer hükümetler bu ihlalleri göz ardı ederek tepkilerini ortaya koymazlarsa kendilerinin de sorumlu tutulacağı manasına gelir. Sözleşme de yer alan maddeler kadına ve erkeğe sadece biyolojik kimlik üzerinden yaklaşmayıp toplum tarafından bu iki cinse biçilen davranış ve rollere de atıfta bulunur. Sözelimi ifade de yer alan davranış ve roller erilin dişile yönelik şiddetini toplum tarafından onaylandığını söyler.

İstanbul Sözleşmesi, kadının toplumun her safhasında şiddetten uzak tutularak yaşama dâhil edilmesini ve gerekli olan tüm yasal tedbirlerin alınmasını destekler. Kadınlar ve erkekler arasında ayrımcılığa sebep olan yasaların kaldırılmasını savunur. Sözleşmede yer alan maddeler, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, dil, din, ırk, mezhep, bekârlık, evli

olma hâli, göçmen ve mülteci olma konumuna bakılmaksızın tüm kadın ve mağduriyet yaşayan kadınları kapsayacak şekilde uygulanmasını ister.

İstanbul Sözleşmesi, kadın sünneti, taciz, tecavüz, rıza dışında evlenmeye zorlama, gebeliğe son verme, kısır edilme, verimsizliğe zorlanma gibi maksatları suç olarak görülmesini ve bu suçları işleyenlerin cezalandırılmasını istemektedir. Söz konusu sözleşme, tüm bu sorunlar ve çözüm önerilerini maddelendikten sonra kadına dair yapılan her türlü fiziksel, duygusal, psikolojik şiddetin ve aile içinde yaşanan şiddetin etkilerini ortadan kaldırmak için ilgili devlet kurumlarını ve STK'ları vazifeye davet eder.

İstanbul Sözleşmesi'nin kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlaması ve ev içi aile şiddetinin kovuşturulması için devletlere yüklediği önemli görevler vardır. Bunlardan bazıları; önleme, koruma, yargılama, bütüncül politikalar, farkındalığın artırılması, eğitim, profesyonel kadroların eğitilmesi, özel sektör ve medyanın katılması, uzman destek hizmetleri, telefon yardım hatları, cinsel şiddet mağdurlarına destek, çocuk tanıkların korunması ve bunlara destek sağlanması, sözde “namus” adına işlenen suçlar da dâhil olmak üzere, işlenen suçlar için gerekçelerin kabul edilmemesi gibidir.

Sözleşmenin taraf devletler tarafından uygulanıyor olması ve uygulamanın kapsam geçerliliğinin değerlendirilmesi ölçüt alınarak bir işleyiş kadrosu kurulmuştur. İki ayaklı bu mekanizma;

1. Uzmanlar Grubu.
2. Taraflar Komitesi şeklindedir.

1.1.3 Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi

Kadın hakları meselesi Türkiye’de Batı’daki ilerlemelere koşut olarak 19. yüzyıl ortalarına denk gelir. Ülkemizde kadın hakları konusunda kayda değer başlıca sorunlar şöyledir: Aile içi şiddete ve külhanî beyliğine maruz bırakılmak, siyasal, kültürel ve toplum baskısı altında ezilmek, fırsat eşitliği hiçe sayılarak eğitimden yoksunlaştırılmak, iş ve meslek edinme haklarının elden alınması, eşit ücret alamamak ve iş hayatında cinsiyet ayrımcılığına dayalı manipülasyonlardır. Tüm bunların önüne

geçmek ve erkek egemen toplumda kadına hak ettiği değeri verebilmek için bazı haklar tanınır.

1.1.3.1 Cumhuriyet'ten evvel haklar

1843'te kadınlar Tıbbiye'de eğitim alarak iş yaşamında bu eğitimle var olmaya başlar. 1847'de Kız ve erkek çocuklara miras eşitliğinin sağlanmasına yönelik İrade-i Seniye çıkarılır.

1856'da Osmanlı bölgesinde kadınların esir ve halayık olarak alınıp satılmaları engellenir.

1858'de yayımlanan Arazi Kanunnamesi'nde mirasın cinsiyete bakılmaksızın eşit olarak pay edilmesi ve miras yolu ile varlık kazanma yolu açılır. O sene Kız Rüştîyeleri de faaliyete girer.

1869'da Kadınlar için özel olarak hazırlanan ilk sürekli yayın olması açısından önemli kabul edilen haftalık Terakk-i Muhadderat dergisi yayımlanmaya başlanır.

1869'da kızlar Maarif-i Umumiye Nizamnamesi sonucunda eğitime başlayabildiler. Ardından kız öğretmen okulu olarak bilinen Dar-ül Muallimat'lar açılır.

1871'de evlilik anlaşmalarının memur ile beraber yapılması, evlenme yaşının erkeklerden sekiz, kadınlarda on yedi olması ve zorla evlendirmelerin etkisiz sayılmasını düzenleyen Hukuk-ı Aile Kararnamesi çıkarılır.

1876'da ilk anayasa olan Kanun-i Esasi ile kız ve erkekler için ilköğretim zorunlu tutulur.

1897'de giderek sosyal yaşamda daha çok yer almaya başlayan kadınlar, iş hayatına ilk olarak bu yılda girerler.

1897 yılında ücretli eleman sayılırlar. Kadınların devlet memuru olmak içinse bu tarihten itibaren 16 yıl beklemeleri gerekir.

1913'te kadınlar için devlet dairesinde çalışmalarının önü açılır. 1913'ün ardından bir yıl sonra tüccar ve esnaf olarak da iş hayatında rol alırlar.

1914 yılında kızlar için ilk yükseköğretim kurumu, İnas Darülfünunu adı altında açılır.

1922 Kadınlar bilim dünyasıyla ilk kez 1922 yılında tanışır. Bu tarihte yedi kız öğrenci, Tıp Fakültesi'ne kayıt yaptırarak eğitime başlar (Antalya Kadın Müzesi, t.y.).

1.1.3.2 Cumhuriyet ile gelen 1923-1950 arası haklar

1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak laik bir eğitim ortamı oluşturulmaya çalışılır.

1926'da Türk Medeni Kanunu kapsamında erkeğin birden fazla eş alma ve boşanma hakkının yalnızca erkekte olmasının yolu kapatıldı. Bu konuda kadınlar da erkek ile eşit şartlara (boşanma hakkı, velayet hakkı vb.) getirilir.

1930'da belediye bünyesindeki seçimlere kadınlarında katılması sağlanarak seçme seçilme özgürlüğü getirilir.

1930'da kadınlara doğum izni sağlanır.

1933'te eğitimde fırsat eşitliği sağlamaya yönelik Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü kurularak aktif eğitim süreci başlatılır.

1933'te Köy Kanunu kapsamında seçme ve seçilme hakkı genişletilerek muhtar olma ve aza üyeliğine seçilme hakkı tanınır.

1934'te Anayasal hükümler ile kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkının kapsamı genişletilir.

1936'da İş Kanunu kapsamında iş yaşamında kadınlara yönelik kolaylaştırıcı uygulamalar getirilir.

1937’de ILO ile yeraltı çalışma faaliyetleri kontrol altına alınarak kadınların bu tür ağır iş koşullarında bulunmalarının önüne geçilir.

1945’te doğum yardımı 4772. Madde ile belirlenir.

1949’da ihtiyarlık sigortası kadın ve erkeklerin eşitliğine uygun olarak düzenlenir (Antalya Kadın Müzesi, t.y.).

1.1.3.3 Cumhuriyet ve 1950 sonrası haklar

Kadın ve erkek arasındaki iş paylaşımının denkliliğini ve eşit ücret alımını önceleyen ILO 22 Aralık 1966’da tasdiklenir.

1985 yılında (CEDAW) imzalanır. Kadınlara yapılan her türlü ayrımcılığın bertaraf edilmesi amaçlanarak 1986’da yürürlüğe girer.

1985’te Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın 5.sinde ilk defa kadına değinerek kadına dair uygun politikalar geliştirilir.

1987’de DPT kadın konusu üzerine eğilen ilk kamu kuruluşu olması yönüyle önem kazanır. Ayrıca üretilen ve üretilecek politikalar için danışma kurulunu bünyesinde barındırır.

1989’da İstanbul Üniversitesi, kadınların yaşadığı sorunlara kayıtsız kalmayarak ilk kez Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi oluşturulur. Yine aynı sene içerisinde İçişleri Bakanlığı, kaymakamlık sınavına kadınları da tabi tutacağını bildirir.

29 Kasım 1990 yılı kadının iş yaşamında aktif bir sürece girmesini önceler. Bu tarihte kadının iş hayatında var olmasının koşulu olan eş izni, Medeni Kanun’un 159. maddesi Anayasa Mahkemesi’nce ortadan kaldırılır.

1990’da Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, ilk kadın kütüphanesi ve bilgi merkezini açar. Yine aynı senede Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kuruluşunda, sertliğe maruz kalan kadınlara ve çocuklara dayanak

olmak üzere Kadın Konukevleri faaliyet göstermeye başlar. 2000 senesinde bu sayı yediye çıkar ve konuk kabul kapasiteleri 170'i bulur. 1990 yılı kadına yönelik faaliyetlerin yoğunluğu neticesinde önemlidir. Bu yılda 422 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı oluşturulur. Sene içerisinde kadın meselelerini ulusal ölçüde ele alacak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) 3670 sayılı kanunla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak oluşturulur ve 1991'de de Başbakanlığa devir edilir. 1990'ın Eylül'ünde ise yerel idareler kadınlar hakkında özellikle zorbalığa maruz kalan kadınlara dair çalışmalara başlar. Türkiye'de, Bakırköy Belediyesi'nce bir ilke imza atılarak kadın sığınma evi açılır.

1992 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadının İlerlemesi İçin Araştırma ve Eğitim Merkezinin (INSTRAW) birleşiminde, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Türkiye'de kadın hakkında iletişim merkezi olarak onay alır ve BM ile beraber hareket ederek dâhilinde program ve tasarı hayata geçirilmeye başlanır. Cinsiyet ile ilgili veri tabanı kurulması maksadıyla Devlet İstatistik Enstitüsü'nde Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesi oluşturulur.

1993'te İstanbul Üniversitesi'nde ilk defa Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı oluşturularak yüksek lisansa öğrenci kabul edilir. Sonrasında ise üniversiteler Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı açar ve bu sayı dörde yükselir. Kadın Dayanışma Vakfı, Altındağ Belediyesinin katkılarıyla kadın enformasyon merkezi ve kadın sığınma evini oluşturulur. Halk Bankası'nca kadın bireyleri girişimcilik olgusuna teşvik gayesiyle kadınlara has, düşük faizli kredi vermeye başlanılır.

1994'te Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü dâhilinde, şiddete maruz kalan kadın bireylere hukuki ve psikolojik enformasyon, girişimcilik ve el işinin önemsenmesi gerektiği vurgusunun yapılması için Bilgi Başvuru Bankası (3B) oluşturulur. Dünya Bankası ile kadın sujeli tasarılar ele alınmaya başlanılır. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nde Dokümantasyon Merkezi kurulur. Türkiye Kahire'de meydana gelen Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansına dâhil olur. Konferans'ta kadının konumu ve sağlık faktörünü önceleyen 'üreme sağlığı' mefhumu özelinde hususiyet gösterilir ve kadın sağlığı konusunda 'bütüncül' bir

yordam ele alınması gerektiği görüşü benimsenir. Bu yordamın kabulünün devamında Sağlık Bakanlığı eş güdümünde alakalı kısımlardan elde edilen iştirak ile Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Ulusal Eylem Planı hazırlanır. 1998 senesinde halkın görüşüne çıkarılan Eylem Planı 6 asıl çalışma ekibince oluşturulur. Kadının Statüsü ekibinin eş güdümünü Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü üzerine alır.

1995 yılında kuruluşundan günümüze, oluşturduğu kadın enformasyon merkeziyle şiddete maruz kalan kadınlara enformasyon görevi üstlenen Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tarafından kadın sığınağı ilk kez oluşturulur. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nca dâhildeki bölgenin kadınların daha iyi bir konuma gelebilmesi ve ilerleme süreçlerine dâhil olabilmesi için Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) ilk defa Urfa'da kurulur. 2000 senesinde bu merkezler bölgede 21'e yükselir.

1996'da Anayasa Mahkemesi Türk Ceza Kanunu'nun erkeğin zina yapmasını suç kabul eden 441. maddesini anayasal olarak eşitsizlik kabul etmesi sebebiyle kaldırdı. 27 Aralık 1996 tarih ve 228600 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan karar ile birlikte 1 yıl içerisinde ilgili madde kapsamında düzenleme yapılmadığından erkeğin zina yapması 27.12.1997 itibariyle suç kabul edilmekten çıkarılır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde Kırsal Kalkınmada Kadın Daire Başkanlığı oluşturulur.

1997'de Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü eş güdümünde 13 vilayet valiliği dâhilinde Kadının Statüsü Birimleri oluşturulur. Kadının evlilikle birlikte kocasının soy ismini ile birlikte kendi soy ismini de isterse kullanabileceği Medeni Kanun'un 153. maddesinin değiştirilmesiyle mümkün hale getirilir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün teklifi ile İçişleri Bakanlığı'nca kimlik kartlarında medeni hâl bölümünde dul/ boşanmış/ evli/bekâr tabirlerinin kullanılmayıp, onun yerine yalnızca bekâr veya evli tabirlere yer verilmesi hakkında genelge yayımlanır. Türkiye Cumhuriyeti, gayesi alanında uzman bakanların çalışma sahalarıyla alakalı mevzularda Avrupa Konseyi çalışmalarına faal olarak iştirak etmelerine özendirici Kadın-Erkek Eşitliğinden Sorumlu Avrupa Bakanlar Konferansı'nın dördüncüsü ülkemizde gerçekleştirilir.

1998'de Anayasa Mahkemesi kadının zina yapmasını suç kabul eden Türk Ceza Kanunu'nun 440. maddesini anayasal olarak eşitsizlik meydana getirdiği sebebiyle kaldırılır. Yeni Türk Medeni Kanunu Tasarısı Adalet Bakanlığı ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün müştereken yapmış olduğu toplantıyla halka duyurulur. Adalet Bakanlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve kadın topluluklarının dikkat çekmesiyle bekaret denetiminin, sadece izlemi şikayet ile sınırlı suçlarda, mağdurun isteği alınarak, ırza geçme gibi re'sen izlenen sadece hâkim kararı ile geç kalmasında mahzur olan durumlar Cumhuriyet savcısının yazılı müsaadesi ile olabileceğini tertip eden genelge yayınlanır. İçişleri Bakanlığı'nca kimlik kartlarında meydana gelen düzenleme ile birlikte Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü' tarafından oluşturulan dul ve yetim bilgi kartlarındaki "Emekliye Yakınlığı" kısmında bulunan dul kadın vb. tabirlerin yalnızca eşi, kızı, oğlu, annesi, babası vb. tabirler ile değiştirilir. Aile içerisinde meydana gelen şiddetten etkilenen kişilerin korunmasına yönelik tedbirleri düzenleyen 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun kabul edilir. Gelir Vergisi Kanunu'nda meydana gelen tadil ile kadınlarında beyanname vermesinin önü açıldı. Sadece aile reisi kabul edilen bireyin beyanname vermesi şartı kaldırılır. Kadınlara dair enformasyon merkezleri Ankara ve İstanbul başta şehirlerinde Barolar aracılığıyla da oluşturuldu. Barolar dâhilindeki Kadın Hakları/Hukuku Komisyonları arası eş güdümü gerçekleştirmek için Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı (TÜBAKKOM) oluşturulur. Zamanla sayısı çoğalan komisyonlar 2001 senesinde kırk dolaylarını bulur.

1999'da Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi'ni kabul ederken katmış olduğu aile hukukuna dair 15 ve 16. Maddelere dair mahzurları kaldırır. Kadın ile erkek arasındaki eşitliğe dair mühim tadil maddelerini içinde bulunduran Medeni Kanun Tasarısı oluşturularak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilir.

2000'de Ek İhtiyari Protokol Türkiye'nin de kabulüyle imza altına alınır. Kabul evresi için Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmaları arasında yerini alır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin daha faal olarak uygulanabilmesi için Birleşmiş Milletler eliyle oluşturulan Ek İhtiyari Protokol ile Sözleşmenin kabul eden devletlerden herhangi birinin bozması halinde bireysel başvuruda bulunabilmesinin

önü açılarak bu tarz durumların kontrol edilebilmesi için Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) Komitesine ihlallerden dolayı yapılan başvuruları kabul ve tetkik salahiyeti verilir. Türkiye'de gün geçtikçe yükselen töre sebepli cinayetlere karşı halkta bilinç yaratmak için 25 Kasım Kadınlara Karşı Şiddete Hayır Günü sebebiyle Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve Şanlıurfa Valiliği birlikte Kadına Yönelik Şiddet mevzulu bir panel yapar. Panel devletin töre sebepli cinayetler karşısındaki tavrını göstermede alt yapı hazırlanır.

2001'de Türk Medeni Kanunu'nun yıldönümü nedeniyle TBMM Adalet Komisyonunda müzakere edilen Medeni Kanun Tasarısının eşitlik kavramını muhafaza ederek kanunlaşması için Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve kadın topluluklarınca halkı bilinçlendirmek için eylemler ortaya konulur. Kadın hakları dernekleri ve sivil toplum kuruluşlarına iştirak edilmesiyle Medeni Yasa Tasarısı İçin Hep Birlikte sloganıyla yürüyüş düzenlenir. TBMM Adalet Komisyonunca onanan Türk Medeni Kanunu Tasarısı Genel Kurula gönderilir. Yeni Türk Medeni Kanununun TBMM'de onandı.

2002'de Yeni Türk Medeni Kanununun kabul edilir ve CEDAW Ek İhtiyari Protokolünün kabulü gerçekleşir.

2008'de Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele Gücü tarafından sürdürülecek Aile İçi Şiddet Dâhil, Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele Kampanyası şemasında Avrupa Konseyi'nce parasal bağış yapılabilmesi yönünde anlaşmaya dair karar 26749 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanır. (Ertem, 2015)

Kadının sosyal, psikolojik, ekonomik ve birçok yönden konumunun güçlendirilmesi için atılan tüm bu adımlar kadın-erkek eşitliği sağlamaya yönelik olup ülkemizin bekası için önemli meseleler arasındadır. Kadın haklarını koruma bilinci ile atılan her adım eşitliği ve özgürlüğü önceler. Kadın, doğuştan verilen fakat toplumsal kabuller neticesinde yaşayamadığı özgürlüğü, kanun, yönetmelik ve aile mahkemeleri ile tekrar kazanma çabasındadır. Bu sayede fikir ve düşüncelerini rahatça ifade edecektir. Kadının ve erkeğin eşit olarak görüldüğü toplumlarda refah ortamı mevcuttur. Refahı

tatmış toplum ise dünyayı dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple cinsiyetçi eylem ve engellemelerin devlet eliyle korunması şarttır.

1.1.4 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Karşısında Alınması Gereken Çevresel ve Hukuki Önlemler

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği karşısında alınacak önlemlerin en etkilisi toplumun en küçük birimi olan aile içinde başlayan tedbirlerdir. Aile bireyleri özellikle anne ve baba çocuklarını toplumsal cinsiyet kavramı karşısında farkındalığı yüksek ve bu durum karşısında empati yeteneği gelişmiş duyarlı bireyler yetiştirmelidir. Her konuda olduğu gibi bireyin ilk eğitimi ve karakterinin şekillenmesi aile içinde başlamaktadır. Bu sebeple başta anne ve baba olmak üzere aile bireyleri, çocuklarına rol model olmalıdır. Çocuklarına karşı uyguladıkları eğitim-öğretim sürecinde anlattıkları ve benimsetmeye çalıştıkları ilkelere, öğretilere ve kurallara paralel olarak kendi yaşantılarını da bir sonraki nesle örnek bir yaşam şeklinde ortaya koymalıdır.

Aksi durumda çocuk bu anlatılanların gerçek hayatta karşılığı olmadığını veya anlatılanların en yakınlarında bile karşılık bulmadığını gördüğünde toplumsal cinsiyet eşitliğini benimsemeyecektir. Ailede eğitim-öğretim çok önemlidir. Aile bireyleri yetiştirmekte olduğu çocuklarına cinsiyetin biyolojik bir ayrım olduğunu anlatmalıdır. Birey kavramından bahsederek birey-fert olmanın öneminin içselleştirilmesi sağlanmalıdır. Birey olmanın biyolojik olarak cinsiyet ile alakalı olmadığı, iki cins içinde aynı koşullar altında aynı sonucu doğuracak olan birey kavramının kullanıldığı anlatılmalıdır. Bireylerin eşit haklara sahip olduğu ve bu doğrultuda bir ayrımın yapılamayacağı anlatılmalıdır.

Türkiye toplumunun özellikle bazı bölgelerinde kız çocuklarının ötekileştirilmesi, kendilerini bulmaya imkân verilmemesi ve öz-saygı duygularının gelişmemesi gibi sorunlar mevcuttur. Bu sebeple kız çocuklarına da erkek çocuklara davranıldığı gibi muamelede bulunmak gerektiği aşılmalıdır. Bu bağlamda özgüveni yüksek, kendi sınırları içerisinde özgür ve kendini tanıyan, kişiliğini savunabilen, psikolojik ve karakteristik olarak kendini gerçekleştirmiş bir birey yetiştirmek mümkündür. Eğitimin temel taşı olan aile bu konunun da temel faktörüdür.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilmesinin diğer önemli faktörü ise hukuksal normlar ile mevcut ve bariz sorunların engellenmesidir. En çok eşitsizliğe maruz kalan kadınları göz önüne alarak özellikle ‘namus, miras, boşanma vb.’ sebeplerle işlenen kadın cinayetlerinin önüne geçilmelidir. Bunların yanı sıra hukuk, bireylere aynı şartlar altında aynı ceza ve ödül unsurlarını tecelli ettirmelidir. Kadının fiziksel olarak eksik kaldığı yerlerde pozitif ayrımcılık mekanizması çalıştırılmalı ve eşitlik bu sistem ile sağlanmalıdır. Ulusal bazda toplumsal cinsiyet eşitliğinin devlet eliyle sağlanması şarttır. Devlet bu konu ile ilgili gerekli önlemleri bağlayıcı olarak anayasa, uluslararası anlaşmalar, kanun, tüzük ve yönetmelik gibi normlar hiyerarşisine göre düzenlemelidir.

Diğer önemli durum ise bu eşitsizliğin giderilmesine yönelik uluslararası antlaşmalar, sözleşmeler ve yazılı veya sözlü faktörlere dâhil olunması hususudur. Bu alanda yapılan çalışmalar uluslararası bağlayıcı niteliktedir. Bunlara dâhil olmak dünyanın bir bütün olarak değerlendirilmesini sağlayacaktır. Konunun bütünden başlanarak düzeltilmesi tek başına veya sesini duyuramayacak küçük grupların bir araya gelip çözüm aramasını da kolay hale getirecektir.

1.1.5 Toplumsal Cinsiyetin Edebiyata Yansıması

Tarihten siyasete, hukuktan ekonomiye kadar pek çok alanda olduğu gibi edebiyatta da erilin aktif olduğu, edebî insanın, edebiyat tarihçiliğinin ve tenkidinin şartlarını ve kaidelerini erkeğin oluşturduğu bir saha mevcuttur. Dışilin, hayatın öteki alanlarında ikinci sınıf insan gibi görülmesi edebiyat dünyasında da kendini göstermektedir. “Erkeklerin hâkim olduğu bir alan olan edebiyatta kadınlar tarih boyunca “temsil edilen” olarak konumlandırılmışlardır” (Aytemiz Uygun, 2016, s.52). Zamanla kadınlar bu konumlandırmadan sosyo-kültürel boyutta ayrılmak istemişlerdir.

Kadınların hak ve özgürlük taleplerini dile getirmeleri açısından 19. Yüzyıl sonlarında yayınlanmaya başlayan dergiler önemli bir yer tutmaktadır. Bu dergiler kadınların sorunlarına yer vermişler ve değişim için bir alt yapı hazırlamaya çalışmışlardır. Kadınlar gerek dergi için yazdıkları yazılarla gerek sorunlarını paylaştıkları okur

mektuplarıyla hayatları hakkında söz sahibi olmaya çaba harcamışlardır (Koç Uysal, 2021, s.20).

Kendilerini ifade etme noktasında kısmen de olsa uygun ortamı yakalayan kadınlar, ferdî isteklerini teşekküllü bir hale getirmiş ve yığınlarla ulaştırmak amacıyla, neşriyat, konferans vb. vasıtalarla yönelmişlerdir. Kadınlar hak ve özgürlük çerçevesinde dernekler de kurmaya başlamışlardır. Yakaladıkları ivmeye bir yenisini daha ekleyen kadınlar için dernekler, Osmanlı'da kadınlara yönelik olumlu bir devinimdir. Buradan hareketle kendisini keşfeden kadın dergiler ve dernek bünyesindeki aktif süreç ile Batılı kadının düşün dünyasına da vakıf olmuştur. Osmanlı toplumunda yaşayan kadınlar da Batılı kadınlar gibi toplumsal yaşamda var olmak istemişlerdir (Çakır, 2011).

Osmanlı Devleti klasik döneminde toplum genellikle erkeği dış mekân kadını ise iç mekân ile özdeşleştirmiştir. Toplumun bir aynası olarak edebiyatta da benzer durum ile karşılaşmış, Cumhuriyet dönemine kadar kadının metinlerdeki görünürlüğü giderek azalmıştır. Divan edebiyatında bu görünürlük yok denilecek kadar azdır (Küçüksayacıgil ve Küçükşen, 2021, s. 374).

Tanzimat Dönemi; çağdaşlaşma devinimlerinin hız kazanması olarak ifade edilir. Aynı zamanda toplumda siyasetin, ekonominin ve kültürel aktivitelerin değişim ve dönüşümünün bir yansımasıdır (Eryılmaz, 1992). Tanzimat Dönemi romanlarında; görücü usulü evlilikler, halayıklar, evliliklerde kuma faktörü, kadınların eğitimden yoksun bırakılmaları, kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilmeleri gibi pek çok olay tenkit yolu ile okuyucuya aktarılmıştır. Orhan Okay ise kadının edilgen tavrını ve dönemin sosyolojik boyutunu şu sözlerle ifade eder:

Esas dikkate değer kabul edilen, genellikle Tanzimat romanında işlenen konuların, aile hayatında kadının feci halini aktarmasıdır. Bu dönemin son yüzyılına kadar aile birliği ve evlilik kurumu dâhil olmak üzere kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması, eğitimde ve iş hayatında eşitliğin öncelenmesi görüşü ile pek çok roman yazarı kadını desteklemektedir (Okay, 2015).

Divan edebiyatından bu yana kadın ilk kez bu dönemde kamusal alanda görülmeye başlanmış edebi eserlerde de kadınlar içinde bulundukları toplumsal konumdan ayrıştırılmadan aktarılmıştır (Zeytin, 2018, s.806). Bu doğrultuda batılılaşmanın etkisi ile sosyal yaşamda daha fazla yer almaya başlayan kadına, dönemin yazarları eserlerinde yer vermişlerdir. Dönem yazarlarının çoğunluklu olarak hangi konular üzerinde durduklarını Şerif Mardin şu şekilde ifade eder:

Türk kültürünü konu alan tarihçilerin belirttiği gibi, bu yazarlar en çok iki sorunun üzerinde durdular; kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin Batılılaşması. Oysa şüphesiz bu iki alan Osmanlı kültürüne göre en ‘yüce’, gizil değer yapısına göre ise en duyarlı olanlarıdır ve bundan dolayı 19. yüzyıl yazarlarımızca –bilinçli veya bilinçsiz- tercih edilmiştir (Mardin, 1991, s.33).

Kadının sosyal hayattaki konumu, edebiyatta da yerini almıştır. Özellikle roman türünde kadın bahsinin işlenmesi, kadına karşı tutumun değişimine ve gelişimine yardımcı olmuştur. Kadının enstrüman çalması, yazına olan merakın artması ve yeni bir lisan öğrenmeleri bu değişimin bir göstergesidir. Ayrıca dönemin romanlarında dikkat çeken bir diğer özellik Osmanlı toplumunda kadına yönelik hakların mevcut olmadığı ve kadının erkeğin hizmetine verildiği görülür.

Tanzimat Dönemi romanına bakıldığında kadın hüviyeti, toplumsal hayat ile iç içe verilmiştir. Genellikle; evlenme, esirlik, halayıklık, aşk gibi temalar üzerinde durulmuştur. Kadının terbiyesi ve tedrisatı da roman konularını oluşturmaktadır. Müslüman kadınlara oranla müslüman olmayanların toplumsal yaşamda daha aktif oldukları, dönemin yazarları tarafından romanlarda işlenmiştir. Yazarlar roman aracılığı ile kadının toplumdaki yeri hakkında bilgi vermeyi misyon edinmişlerdir.

Tanzimat Dönemi yazarlarından olan Ahmet Mithat Efendi, romanlarında kadının eğitilmesi noktasına vurgu yapar. Eğitilen kadın faziletli kişi olarak tanımlanır. Eğitim aile bireylerince ya da özel hoca vasıtası ile gerçekleştirilmelidir. Kadın, eğitiminin yanında ise sosyal yaşamda var olan rollerini aksatmamalı ve dejenerasyona maruz bırakılan düşün olmalıdır (Özkan, 2019: 387-392).

Dönem yazarlarından Namık Kemal’de romanlarında ahlâk yoksunu kadınları ve bu kadınların aileleri parçalamalarını işlemektedir. Aynı zamanda Namık Kemal İntibah adlı romanında zıtlıklara başvurarak bağlılığın ve özverinin sembolü olarak Dilâşub’u gösterir. “İntibah’ta çizilen ideal kadın tipi, bir nesne olarak çizilen Dilâşub’dur” (Atabağsoy, 2021, s.243). Buradan hareketle Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal’in toplumu yansıtan romanlara öncülük ettikleri görülür.

Tanzimat Dönemi romanlarında evliliğe bir statü artışı olarak bakılmaktadır. Kadına biçilen roller iyi bir eş ve anne olmaktır. Fakat “Fatma Aliye Hanım romanlarında, gelenek ve görenekler çerçevesinde de olsa güçlü ve mücadeleci, yenik düşmeyen kadınlar çizmiştir” (Gültekin, 2013, s.119). Fatma Aliye hanım “Muhadarat” isimli eserinde “Her yönüyle ideal bir kadın tipi olarak çizilen Fâzıla, devrin algıları ile biçimlendirilmiştir. İyi bir eğitim alan Fâzıla’nın edebiyat, müzik, ev idaresi gibi konularda yoğunlaşan bilgi birikimi, eğitimin kendisine sağladığı düşünce pratiği, kusursuz denebilecek ahlaki eğitimi ve iyi ile kötüyü ayırt edip iyiyi seçmede doğuştan getirdiği melekeleri onu diğer kadınlardan ayırır” (Sönmez Şen, 2013, s. 299).

1872 yılında doğan Selma Rıza’da kadının toplumdaki yerine değinmiştir. Yazarın “Uhuvvet” isimli romanı “görücü usulü evlilik, küçük yaşta evlilik, çok eşlilik, kadının eğitim ve miras hakkından mahrum bırakılması gibi konuları” (Küçükşayacıgil ve Küçükşen, 2021, s. 377) ele alması bakımından önemlidir. “Selma Rıza, eserinin ilk sayfasında “Halka yaranmak, namımı teşhir etmek maksadıyla değil ihvanıma bir yadigâr olmak üzere yazılmıştır” diyerek romanını şahsi sebeplerden çok toplumu aydınlatma düşüncesiyle yazdığını dile getirir” (Yusoğlu, 2022, s. 27). Toplumsal cinsiyet ve edebiyat bağı sunan Tanzimat Dönemi yazarları, kadının sosyal hayattaki pozisyonuna ve toplumsal cinsiyet inşasında çevrenin önemine değinmeleri açısından önemlidirler.

Osmanlı’da II. Meşrutiyet’in ilanı önceki dönemlerde görülen kadın algısına yeni bir boyut getirmiştir. Bu dönem eserleri çoğunlukla Batılılaşma temelinde işlenmiştir. Halide Edip Adıvar’ın kaleme aldığı Handan isimli romanı batılılaşma ve kadın eksenli olması yönüyle toplumsal cinsiyetin Milli Mücadele yıllarındaki bir örneğidir. “Kamusal alana çıkan kadının duygu dünyasında yaşananlara odaklanan eserde kadın

karakterin kimlik inşası merkezde yer alır” (Önder, 2022, s.20-21). Eserde ideal kadının nasıl olması gerektiği de işlenmektedir. Erkek kahramanlar Batılılaşma temayülü içerisinde olsalar dahi toplumun kendilerine çizdiği cinsiyet rollerinden ayrışamamaktadırlar. Romanda Batılılaşma asıl tema olarak işlense de Halide Edip Adıvar’ın aktarmak istediği sosyal çevrenin bakıldığında modern gibi görünmesi fakat zihni yönden modernliği sindiremedikleri, bu çelişik durumda da kadının özgür ortamı bulamadığıdır. Genele bakıldığında yazarın eserlerinde Batı teması işlense de aynı zamanda yabancı dile meraklı, iyi eğitilmiş ideal kadınlar okuyucu ile buluşturulmaktadır (Adak, 2004).

Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemi eserlerinde adı sıklıkla duyulan Yakup Kadri Karaosmanoğlu romanlarında sosyal ve ferdî duyguları işler. Aşk temasını erkek ve kadın açısından ziyade vatana ve millete duyulan aşk etrafında biçimlendirir. Yazar, Hüküm Gecesi isimli eserinde kadınları roman okumaya, şarkı söylemeye, piyano çalmaya meyilleri ile tasvir eder (Dönmez, 2010). Ankara romanında ise eserin başkahramanı olan Selma’nın başından birden fazla evlilik hadisesi geçer. Romanda sosyal olayları irdelemesi, karar alan ve uygulayan konumda olması sebebiyle güçlü kadının temsilidir. Cinsiyetçi söylemin dikkat çektiği romanı Yaban’ın da ise eril değerler yüceltilerek kadınları ve kadınlığı küçümseyen anlatımlara rastlanır.

Dilsel bağlamda cinsiyetçi söylemin kullanıldığı başka bir roman ise Peyami Safa’nın Sözde Kızlar isimli eseridir. Sözde Kızlar, adı itibariyle ulusal söylem ve toplumsal cinsiyet kavramları ile harmanlanarak kadına ve erkeğe dair veriler sunarak toplum nizamının nasıl olması gerektiğine dair okuru bilinçlendirmeyi hedefler (Yavuz, 2019).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Suat Derviş’in romanlarındaki kadın karakterler toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında işlenmektedir. Yazar, romanlarındaki kadınları erkek tahakkümü altında ezilen ve hor görülen kişilerden seçerek mevcut düzeni eleştirmektedir. “Suat Derviş’in romanlarının ağırlıklı olarak kadın karakterlere sahip olması, kadınların yaşadıkları aşklarla yaşadıkları dönüşümler hayat kırıklıkları, kendilerini ve etraflarındaki toplumsal düzeni sorgulamaları Suat Derviş’in romanlarını kadın edebiyatı içinde değerlendirmemiz gerektiğinin kanıtıdır” (Kaya,

2018, s.110). Bu bağlamda kadınların zihin dünyalarını bulanıklaştıran kişilerin erkekler olduğu görülür.

Kadın erkek eşitsizliğini eserlerine taşıyan bir diğer isim Sebahattin Ali'dir. 1940'lı yıllar, tek partili siyasal yaşam, insan ilişkileri, ataerkil düzen, toplumsal cinsiyet yazarın eserlerinde sıklıkla değindiği konulardandır. Sebahattin Ali, İçimizdeki Şeytan adlı romanında Macide karakteri üzerinden erkek egemenliği altına giren kadının profilini okura aktarır. Aziz Şeker Macide karakterinin yaşadıkları için "Kadının toplumsal alanda erkekten sonra gelmesinin alışılmışlığı yanında mahrem alanda erkeğin mizojiniyi andıran davranışlarına maruz kalması sık yaşanan bir olumsuzluk hâlidir. Kadının toplumsallaşma sürecinde kabul ettiği cinsiyetçi değerlerle, yaşamının ileriki yıllarında baş etme girişimi yeni kaygılara neden olurken psikososyal hayatı da derinden etkilenmektedir (Şeker, 2020, s.301) değerlendirmelerinde bulunur.

Toplumsal cinsiyet rollerinin üretiminde aşk temasının işlenmesi Cumhuriyet döneminde Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir'in romanlarında sıklıkla görülür. Muazzez Tahsin evlilik ile baskı altına alınan kadına değinir. Kadir Dede'nin ifadesi ile Tahsin'in romanları evlilik kurumu içerisinde kadına biçilen rollerin ve hukuki durumların ne olması gerektiği, belli hadiseler karşısında eşlerin birbirlerine karşı nasıl bir tutum içerisinde olmaları gerektiği ve evlilik ile birbirine bağlanan bireylerden özellikle kadının iş hayatında aktif rol alması ya da almaması durumu romanlarda irdelenir demektedir (Dede, 2014).

Adalet Ağaoğlu'da Ölmeye Yatmak isimli romanı ile kadın kahramanın içsel hesaplamasını okura aktarır. Eserdeki kadın rolleri dört farklı biçimde kategorize edilir. Roller; "Batılı ideal kadın, geleneksel kadın, alafranga züppe kadın ve yabancı kadındır" (Sumbaş, 2017, s.17). Söz konusu romanda kadından beklenen roller vardır. Kadın, iyi bir eğitim almalı, ahlâk sahibi olmalı, kamuda ve özelde iş imkânı edinmelidir. Dolayısıyla kadın özgürlüğünü erkeğin eline bırakmamalı ve bireysellik arayışından vazgeçmemelidir.

2002 yılında Murathan Mungan tarafından yayımlanan Yüksek Topuklar romanında yazar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadınları görünür kılmayı hedefler.

Yüksek Topuklar isimli romanda başkahraman Nermin'in hayatını biçimlendiren şey aile ortamıdır. Hayata dair tercihlerinde yetiştiği ortamın izlerine rastlanır. “Genç kadının kendini tanıma ve ‘kendini yeniden inşa’ etme süreci, aile ortamının dayatmaları sonucunda ortaya çıkar. Bu bağlamda Nermin'in bireyleşme süreci, içselleştiremediği nesne ilişkilerine verdiği tepkilerle paralel ilerler. Roman boyunca Nermin'in yaşam algısı üzerinden tanıdığımız kadınların eksiklikleri de hep cinsiyet olgusuyla birlikte sunulur” (Kanter, 2010, s.97). Nermin kadınlığı yüksek topuklu ayakkabı ile ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda yazar, nesne-birey ilişkisi ile toplumsal cinsiyet inşasını ve ontolojik kaygıyı okura aktarır.

Elif Şafak'ın Siyah Süt isimli eseri de kadınların ötekileştirilmesi üzerine kurgulanan bir roman olması yönüyle dikkate değerdir. Bu ötekileştirme yalnızca eril kimlik etrafında gerçekleşmez. Yazar, kadının kadını ötekileştirmesini de kurguya dâhil ederek eleştirel bir tutum sergiler. Siyah Süt isimli eser bir manifesto ile başlar. Otobiyografik roman özelliğine sahip bu eserde yazar, eril gücün dayatmalarını ve ataerkil düzeni derinlemesine inceler. Feminist söylemlerin yoğun olduğu romanda kadın ve kadına ait değerler sorgulanır (Tercan, 2019).

Feminist edebiyat eleştirisinin yapıldığı eserlerden bir diğeri ise Nazlı Eray'ın Kadın Tohumu'dur. Kadın, erkek toplumun hem “içinde” hem “dışında”dır, hem o toplumun romantik bir çiminde idealize edilmiş bir üyesi hem de kurban edilmiş sürgünüdür. Kadın bazen, erkek ile kaos arasında duran şey, bazen de kaosun cisimleşmiş hâlidir. İşte bu nedenle kadın bu rejimin kesin tanımlanmış sınırlarını bulanıklaştırarak sınıflandırmaları bozar. Kadınlar erkek egemen toplumda temsil edilirler, gösterge, imge ve anlam tarafından sabitleştirilirler; ama bu toplumsal düzenin aynı zamanda “olumsuz” yönü oldukları için her zaman o toplumda fazlalık gibi, lüzumsuz görünen, şekillendirilmeyi reddeden, temsil edilemeyen bir yanları da vardır (Eagleton, 2014, s.197).

Nazlı Eray'da söz konusu romanda kadının meta olarak görülmesini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini irdeler. Kadın tohumlarının üretilmesi üzerine şekillenen romanda kadının değersizleştirilmesi, alınıp satılması ve nesne konumunda görülmesi kadını edilgenliğe sürükler. Erkeğin kadın üzerindeki baskısı ve ataerkil düzenin getirileri

kadını ev içine hapseder. Dolayısıyla erkek iktidarının sorgulandığı romanda kadından beklenen rol erkeğin belirlediği sınırlar çerçevesinde yaşamaktır.

Aile kurumu ve sosyal yaşam karşısında kadın tutumunun değerlendirildiği eserlerden olan ve Nazan Bekiroğlu'nun kaleme aldığı Mücellâ isimli roman toplumsal cinsiyet ve kadın temalarını yansıtır. Annesi ile birlikte yaşayan Mücellâ'nın hayat hikâyesinin anlatıldığı eserde aile, eğitim, ekonomik özgürlük, aşk, evlilik, şiddet, güzellik, namus gibi kavramlar üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği anlatılır. Ataerkil toplum ve bu toplumlarda kadının karşılaştığı zorluklar romanı şekillendirir (Özdağ ve Özkan, 2022).

1.2 Alev Alatlı'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri

1.2.1 Alev Alatlı'nın Hayatı

Alev Alatlı, 1944'te İzmir'in Menemen ilçesinde hayata gözlerini açar. Babası askeriye içerisinde yer alan bir subaydır. Bir röportajında: “Asker kızları biz bulduğumuz yerde doğarız. ‘Nerelisin?, ‘İzmirliyim.’ ‘Hayır çakma İzmirliyim.’ ‘İzmirli falan değilim, babam orada olduğu için İzmirli oldum. Kars, Erzurum her yerli olabilirdim’” (Çelik Çakmak, 2022) der.

Babasının görevi sebebi ile çeşitli okullarda eğitim-öğretime devam eder. Ankara Mimar Kemal İlkokulu'nda başladığı öğrenimi, Karaköse ardından Erzurum Kültür Kurumu İlkokulu'nda sona erer. Ankara Mimar Kemal Ortaokulunu bitirir. Sonrasında ise babasının ateşemiliter olarak Tokyo'da bulunduğu sürede Amerikan Lisesi'ne kaydolar. Okul hayatında İngilizce ve Japonca'yı öğrenir. Alatlı ilkökul günleri için şunları söyler:

Erzurum'da Kültür Kurum ilkokulundan mezunum. Dünyanın görebileceği en önemli öğretmenim, Allah gani gani rahmet eylesin, Emine Aküzümlü. Müthiş bir öğretmendi. O günden beri inandım, bir daha inandım. ‘Yer yok oynayamıyorum boş laf, yer yok oynayamıyorum bir palavra. Yok efendim imkanımız vardı, imkanımız yoktu... Üç kuruş paralarla ne harikalar yaratılabileceğini ben gördüm çocuklarla. Beşten önce hiçbirimiz okuldan çıkmazdık heyecandan. Her dakika yeni bir şey getirir, koyar, metotlar uydurur, kendi çıkartır. Ona borçluyum. Gerçekten çok şeyi ona borçluyum. Kafamı değiştiren bir kadındır. (...) Ondan sonraki halimi, merakımı, okuma zevkimi, okumaya duyduğum bu sonsuz iştiağı yani su içer gibi okumak... Babama borçluyum’ (Çelik Çakmak, 2022) şeklinde ifade eder.

Eğitim basamaklarından sırası ile geçen Alatl ı Ortodo ğu Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü öğrencisi olur. Ekonomiyi seçmesindeki sebebin ise üniversitenin öğrenci kabulünü yaptığını, geç kaldığını ve boş kalan yerlerden birinin de bu bölüm oldu ğu için başladığını belirtir.

Burada alanında uzman kişilerden dersler alır. Devlet Planlama Teşkilatı'nda bulunur. 1963 yılında bölümünden mezun olur. T.C. Vatandaşlarına verilen Fulbright bursu ile Amerika'da eğitim görmeye başlar. Ardından Vanderbilt Üniversitesi'nde 1965 yılında Kalkınma İktisadı ve Ekonometri bölümünde yüksek lisans öğrenimine seçilir. Fakat meselenin düşünme üzerine gerçekleşti ği kanısına vararak felsefeye merak duyar. 1968'da New Hampshire Dartmouth'ta felsefe yükseköğrenimine başlar. Düşünce tarihi ve teoloji ilmine de merak ı giderek artar ve tahsil için Türkiye'ye geri döner. Nuriye Çakmak Çelik ile yaptığı röportajında bu konuya değinir:

Dedim ki, bu işin başka çaresi yok ben Teoloji öğrenece ğim. İlahiyat öğrenece ğim, Dinler Tarihi öğrenece ğim. Fakat Dinler Tarihini Amerika'da öğrenmenin burada öğrenmekten farkı yok. Yani Dinler Tarihi diye Papaz olacaksın sonunda. Başlanması gereken yerden başlamıyor. İslam hiç yok. Efendim, Yahudilik yok, o zaman en azından. Bir de Hristiyanlık da gitti ğin okuldaki adamın mezhebine göre ayarlanmış. E Şaman yok. Fizikte, kimyada Şaman'sız yapamazsın. Ama ben o zaman bilmiyorum ki öyle yapılamayacağını. Sadece yanlış olduğunu hissediyorum. Yani dava oradaydı. Sonra döndüm geri. (Çelik Çakmak, 2022)

Atl ı İngilizce, Japonca dilleri yanında Rusça ve Almanca'yı da öğrenir. Ülkeye döndükten sonra semavi dinlere ilgi duyar ve İslamiyet ile meşgul olur. Teoloji hakkında araştırma ve incelemeler yapar. Alev Atl ı teolojinin İslamiyet ile alakası olmadığını düşünür.

Kahire'de bulunan El-Ezher Üniversitesi'nde eğitim alır. 1968-69 yılları arasında Canaan Koleji'nde Kalkınma Ekonomisi üzerine üyeli ği vardır. Türkiye'ye geldikten sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde hocalık yapar. DPT'de ekonomi uzmanı görevini yerine getirir. Amerika California Üniversitesi'ne giderek yeni incelemeler de bulunur. Atl ı üniversite bünyesinde psiko-dil bilim projesinin 1972-1974 yıllarında Türkiye'deki koordinatörü olarak İstanbul kolunda görev alır. YAZKO'da yönetim kurulu başkan yardımcılığı görevini 1984-1985 yıllarında iki yıl kadar devam ettirir (Yivli, 2009). 1984 yılı sonrası, Alev Atl ı için yazın hayatının aktif sürecini oluşturur. Yazmaya verdiği değeri ve yazma merakını şu anekdot ile

aktarır: “Yazmak çok tuhaf bir şey evladım. Yazmazsan ölürsün. Varoluşsal bir anlam atadığı görülür” (Çelik Çakmak, 2022).

Eserleri çok sayıda baskı yapan yazar 1987 yılından itibaren de pek çok ödüle layık görülür. 1986’da Filistin meselesi üzerine çalışmalar yapar. Edward Said’in Haberlerin Ağında İslam ve Filistin Sorunu tercümesini yapar ve Yaser Arafat, Filistin Ulusal Yönetimi’nin başkanı olarak yazarı Özgürlük Madalyası ile şereflendirilir.

1987 yılına gelindiğinde, İşkenceci romanı Alatlî’ya Türkiye Yazarlar Birliği ödülünü kazandırır. Gogol’un İzinde nehir romanının ilk iki eseri olan Aydınlanma Değil Merhamet ve Dünya Nöbeti ile 2006 senesinde Mihail Aleksandroviç Şolohov 100. Yıl Edebiyat Ödülü’ne sahip olur. Edebiyat alanında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’nü de sanat hayatının hazinelerine ekler.

Kapadokya Üniversitesinin kurucu vakfı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı’nın Mütevelli Heyet Üyesi ve Yönetim Kurulu Başkanı olarak vazifesine devam eder. Burada gençlerin esenliği için çalıştığını, Türkiye’yi ve Türkleri sevdiğini söyler.

Pek çok ülkede bulunması, farklı kültürler tanınması Alatlî’nin düşün dünyasını zenginleştirerek belgesel boyuta ulaşan eserler kaleme almasına olanak sağlar. Alanında uzman hocalardan dersler alması ve her daim yeniliğe açık karakteri de Alatlî’nin eserlerini özel bir yere koyar. Yaşamaya biçtiği değer ve insana olan ilgisi ile de yazın hayatını devam ettirir.

1.2.2 Alev Alatlî’nin Sanat Anlayışı

Fürüzan ve Ertuğrul Alatlî’nin Balkan Savaşı sonrası hatırlarında kalan acı olaylar, Alev Alatlî’nin düşünce dünyasını şekillendirir. Boynu vurulacak olan İhtiyar İbrahim Paşa, dönemin padişahına bir mektup kaleme alır. Burada Sadrazam Kara Mustafa’nın yargısının geri çekilmesini ister. Alatlî’nin boynu vurulacak olan dedesi İhtiyar İbrahim Paşa bu duruş ve cesaret ile yazarın hafızasına yer eder:

Biz göçmeniz. Dedeler Uç Beyi. İlk giden ailelerinden Makedonya’nın. İlk gidenlerden olunca askeriz yani. Ve tabii Bektaşî’sin. Bektaşî’sin, askersin, at beslersin ve ‘ha’ dediği zaman ordu, kalkınır gidersin. Senelerce böyle. Bütün ailem, baba tarafım asker ailesi.

Ve ucu şeye kadar gider, bak bunları sen herhalde ilk defa belgelemiş olacaksın, 2. Viyana Kuşatması'na kadar. 2. Viyana Kuşatması'nda Uzun İbrahim Paşa derler veya İhtiyar İbrahim Paşa, o benim dedem oluyor. 1682... Lala Paşa'nın, Kara Mustafa'nın boynunu vurdurduğu adamdır benim dedem. Çünkü dedem demiş ki, 'Bu zamanda Viyana'yı alamazsınız, Prens Sobrenski (Polonya) girdi devreye, üstelik kış zamanı, alamayız'. Vay seni bozguncu demişler. Şak, karar veriliyor ki öldürülecek. Ondan sonra hakikaten boynunu da vurduruyor. Yalnız benim hayatımdaki önemli kısmı şu, niye önemli olduğunu da söyleyeceğim. İbrahim Beyin yani dedemin ölmeden evvel padişaha yazdığı bir mektup var, Google'da da çıkıyor. Diyor ki, 'Gelip boynumu vuracaklar', 'yalnız' diyor 'hünkârım, sizden büyük istirhamım, sakın ha dokunmayın (Lala Paşa) devlet için çok faydalı bir adamdır' diyor, 'ceza vermeyin sakın'. Böyle bir mektup. Ve tabii çok içi sızlıyor insanın (Çelik Çakmak, 2022).

Okumaya duyduğu iştiağı babası Ertuğrul Bey'den alır. Maddi imkânsızlıklara rağmen Ertuğrul Alatlî kızına ve kardeşine kitap temininden geri durmaz. Yazar "Doğan Kardeş" adlı dergiyi ve "Nedir?, Niçin?, Nasıl?" satırlarını su gibi içerek okumaya olan merakını artırır. Polyanna, Robinson Crusoe, İki Senelik Mektep Tatili gibi yapıtları Erzurum'da bulundukları 1950 senesinde okur.

ODTÜ'de eğitim aldığı yıllarda Fuat Çobanoğlu Alev Alatlî'yı derinden etkiler. Pek çok ilimi (uygarlık tarihi, ekonomi, iktisat, teoloji, kimya vb.) Çobanoğlu'ndan tahsil eder. Alatlî, hocasını zamanını aşan bir düşünür olarak niteler. İlk Nobel ekonomi ödülünün sahibi Jan Tinbergen'den dersler öğrenir. Ege Cansen ile arkadaşlık kurar. "Konfüçyüs, Cemil Meriç, Erich Fromm, Kazancakis, Gogol, Çehov, Dostoyevski, Soljenitsin sevdiği düşünür ve yazarlar arasında yer alır. Bu isimler, çağrışımsal gönderme biçiminde ya da metin eklemeleri biçiminde Alatlî'nin romanlarında sıkça boy göstermektedirler" (Yivli, 2009, s.23). Alatlî, kuantum fikri ile Aristo'nun tam karşı noktasında durur:

Kuantum fiziği bence her şeyden önce siyah-beyaz, ya-ya da düşünce biçimini geçersiz kıldığı için önemli. Yani, bir yandan basmakalıp tanımlara meydan olurken diğer yandan da doğrusal deterministik öngörülerini dizginliyor. Hâl böyle olunca dediği dedik keyfiliği bilimsel olarak da anlamsızlaştırıyor. Bu bağlamda, tahammül denilen tutumun yozlaşmak değil, akılcılık olduğunu ima ediyor. Kaos'un korkulacak bir durum olmadığına dair ipuçları veriyor. Son tahlilde, insanların hop oturup hop kalkmalarını yumuşatabilir ki bence bu daha barışçıl bir ruh hâli yaratabilir. Uzun vadede de olsa 'ideoloji' ya da 'inanç' uğruna can alıp can verme eylemini anlamsızlaştırabilir (Akt., Yiğit, 2008, s.6).

Atlî, klasik fizik kurallarının bilim, sanat ve edebiyat gibi her alanı etkilediğini düşünür. Fakat; kuantum fiziğinin ise tüm dünyayı etkileyeceğini söyleyerek yeni bir kainatın hayalini kurar. Bu sebeple eserlerini oluştururken "kuantum fiziği" yazara yol gösterici olur. Birbirinden farklı bakış açılarını içerisinde barındıran bir algı ile

zihnindekileri yazıya döker. Doğrunun tek olmadığı, görünenin ardında bir de görünmeyen olduğunu ve kainatın yeniden anlamlandırılacağına resmini çizer. Yeni fiziği “holistic” olarak tanımlayarak tevhidi bir noktaya eğilir.

Yazar; eserlerinde celbedilmiş toplumsal afazi (söz yitimi) meselesine eğilir. Afazi, kelimenin içinin boşaltılarak ya da yerine ona uygun olmayan anlamları yükleyerek dili yozlaştırmaktır. Toplumsal afaziden hastalık şeklinde de bahsedilir. Teşhisi konulan bir konuda da (söz yitimi) tedavi gerekir. Alatlının afaziden kurtulmanın yollarından en önemli olarak gördüğü ise dile karşı hassas olunması gerektiğidir. Alatlının göre dil, kültürün taşıyıcısıdır fakat Türkiye’de etimolojik eksiklikten ötürü dil bunalımı söz konusudur. Yazar toplumsal afaziyi, kişilerin konuşmaması, aktarmaması ve aktarılanı anlamaması ile eş değer bulur.

Romanlarının konuları çeşitlidir. Eserlerinde, 1946’dan sonra çok partili siyasal düzene geçen Türkiye ve burada vukuu bulan toplumsal ve siyasal hadiseleri görmek mümkündür. Alatlının bir misyon gözeterek Türkiye’nin yakın tarihine ışık tutar. Düşünmeye olan merakı onu düşüncenin romanını yazmaya sevk eder. Aktarmak istediği düşünce; zamanın, mekânın, olay örgüsünün ve kişilerin önüne geçer. Dolayısıyla Alatlının için temel mesele düşüncenin aktarımıdır. Yardım’ın ifadesine göre yazar, “Düşünmeyi seven, toplumun meselelerini aktarmayı seven sorumlu bir aydın tipidir” (Yardım, 2000, s.193).

Yazar romanlarında; Doğu-Batı kültürü ve toplumun dili, Türkiye’nin geçmişi ve geleceği, Türklerin eğitimi, kadın-erkek ilişkileri, yozlaşma, toplumsal cinsiyet, sömürü, Rus-İsrail-Yahudi toplumlarının ahvali, ölüm, sadistlik, milliyetçilik, sosyalist hareket ve Kürt olmak, işkence, oryantalizm, kadın, erkek, sanat, birey, insan, tarihi olaylar vb. izlekler etrafında yoğunlaşır. Alatlının aynı zamanda iyi bir gözlemcidir. Toplumu, düşünce süzgecinden geçirerek eserlerinde aktarır.

Alatlının romanlarını tek bir anlatıcı etrafında şekillendirmez. Gözlemci bakış açısı tekniğini kullanırken nesnel tutumlu, öznel tutumlu ve tanrısal konumlu bakış açılarına yer verir. Yazar aynı zamanda özne anlatıcıyı da sık sık kullanır. Roman yer alan kahramanlardan birisi roman ve okur arasında bağ kurar. Yazar anlatımı güçlü kılmak

için çoğul bakış açısı tekniğini de kullanarak romanlarını postmodern bir çizgiye koyar.

Alatlı'nın romanlarında “zaman” kurgusallıktan uzak ve nesnel olarak verilir. Eserlerinde 1917 ile başlayan ve 2035 arası bir dilimi kapsayan akış mevcuttur. Yazar vaka zamanı olarak darbelerin yoğun yaşandığı 1960, 1971 ve 1980 yıllarını romanlarına taşır. Romanlarda diğer önemli husus da 1940'lı yıllardır. Bu yıllarda doğan kişiler olayları ve olayların gidişatını etkilemeleri yönüyle hem romana canlılık hem de gerçeklik katar. Üçüncü zaman dilimi de 1990'larıdır. Yazar bu yıllarda fikirlerini daha net bir şekilde ifade ederek eserlerine ya son noktayı koyar ya da eserini zirveye erdirtir.

Romanlarında olay örgüsü kronolojik bir akışla oluşturulmamıştır. Görecelik kuramını sıkça kullanarak bazen flashback tekniğini bazen de zaman atlamalarının ardından şimdiye dönüşü esas alan bir tekniğe başvurur. Yivli'nin aktarımı ile eserleri arasında da önceki romanına bir uzanma söz konusudur:

Alatlı'da gördüğümüz ilginç bir metin ekleme yöntemi, önceki romanlarından yapmış olduğu aktarmalardır. Valla Kurda Yedirdin Beni'de aynı dizinin ilk ve ikinci romanlarından bolca yapılan metin eklemeleri buna örnektir. Bu uygulama, aynı dizide yer alan romanlar arasında organik bir bağ kurulmasına katkıda bulunmuştur. (Yivli, 2009, s.354)

Alev Alatlı için mekândan ziyade temanın aktarılması daha mühim bir meseledir. Bu sebeple tema, mekân unsurunun önüne geçer. Pek çok romanında İstanbul'u açık mekân olarak görürüz. Bununla birlikte Rusya, Kıbrıs, Yunanistan, Ankara, Erzincan, Erzurum da açık mekânın örnekleri arasındadır. Yazar daha çok şehir hayatını konu edinir. Bu sebeple kendisine şehir romancısı demek yerinde olur.

Alatlı romanlarını kaleme alırken kapalı mekânı da sıklıkla kullanır. Ev ortamı kapalı mekânın duygu yoğunluğunu en çok hissettiren yerdir. Ev ile birlikte sıklıkla kullandığı diğer kapalı mekânlar; lokanta, ibadethane, hava limanı vb.dir. Somut mekânların yoğunluğu ile dikkat çeken romanların içerisinde sadece *Schrödinger'in Kedisi Rüya*'da soyut mekâna rastlanılır. Burada geçen yerler yazarın kurguladığı ve gerçek yaşamda mevcut olmayan mekânlardır. Alatlı mekânlarında tasviri kullanır fakat bu; romantik bir bakış açısıyla olmaz. Gördüğünü aktarır.

Mekânlarını oluştururken roman karakterleri, onların kimlikleri ve toplumdaki kültürel aktivasyonları birbirlerini arkalar niteliktedir. Yani mekân ve karakter arasında bir uygunluk söz konusudur. Romanlarında başkarakter genellikle kadındır. Seçtiği kadınları toplumun aydın simaları şeklinde tasvir eder. Bir tezat oluşturarak kurban kadın tipinin karşısına aydın kadın tipini koyar.

Alatlı'nın romanlarında şahıs kadrosu fazlasıyla kalabalıktır. Şahıs kadrosunun fazlalığı yazarın seçtiği temaları kolaylıkla işlemesine olanak tanır. Roman karakterleri arasında aydın kişiler, yozlaşan aydınlar, sadistler, kurban kadınlar, girişimci kadınlar, oryantalistler vb. vardır. Eserlerinde yer alan tip ve karakterler, özellikle de yardımcı kişiler kadrosu romanların gerçeklik algısının artmasına vesile olur. Örneğin; aile bireyleri etrafında şekillenen olaylarda toplumsal yapıyı görmek mümkündür. Yazar daha çok postmoderniteye ait olan metinlerarasılık kavramı ile eserlerini oluşturur. Bu bağlamda eserleri dokümanter bir özellik kazanır.

Yazarın kelime hazinesi çok kalabalıktır. Günlük dile, yabancı dile ve Osmanlı Türkçesi'ne eserlerinde sıkça rastlanılır. Çoğunlukla deyimlere yer vererek anlatımda akıcılığı yakalamayı hedefler. Terimsel ifadelerin bir hayli fazla olması da dikkat çeken bir durumdur. Denilebilir ki Alatlı, romanlarını deneme veya makale yazıyormuşçasına ustalıkla kaleme alır.

Hem bireysel hem de toplumsal meselelere değinen yazar, Türkiye başta olmak üzere çeşitli ülkeler üzerinden roman konularını çeşitlendirir. Alatlı, roman teorisine hâkim olması ve kullandığı roman teknikleri ile eserlerini ustalıkla işler. Yaşam tecrübesi, fikir dünyasının genişliği, iyi bir okur ve gözlemci olması aynı zamanda nitelikli bir üretici rolü yazarı önemli kılar.

1.2.3 Alev Alatlı'nın Romanları

Yaseminler Tüter Mi Hala

Eser, ilk olarak 1984 yılında YAZKO tarafından yayımlanır. Kıbrıs'ın 1950-1960 dönemlerini anlatan, bilgi verici metinlerin de ekli olduğu üç bölümden oluşan romanıdır. Kıbrıs'ın bölünmesini takip eden süreçte, ayrışan iki halkın hayatları ve

yaşam tarzları hakkında bilgi verir. Romanın başkarakteri olan Eleni/Naciye üzerinden Türk/Rum halkları arasındaki ayrışmayı anlatır. Eleni'nin kendisine iki toplum arasında yer edinme çabalarını betimlerken, aslında iki toplumun hayat tarzlarını, karşılaşılan sorunları ve Kıbrıs halkının birbirine entegrasyon sürecini anlatmaktadır.

İşkenceci

Eser, 1987'de Boyut Yayınevi tarafından basılır. Yazar, 1986 yılında yazdığı romanında Türkiye'de vukuu bulan işkenceleri konu alır. 1987 senesinde Türkiye Yazarlar Birliği'nce Roman Ödülü ile onurlandırıldığı eseridir. Eserinde bir işkencecin Türkiye'de mevcut olan eğitim sistemi, toplum ve devlet sistemi içerisinde nasıl evrildiğini anlatır. Romanda işkenceci olarak anılan kahramanın ismi hiç telaffuz edilmez. İşkencecinin bu yönde evrilmesinin sebeplerinden birisi ve en önemlisi olarak eleştirisinin odak noktasına Türkiye'deki eğitim sistemini almıştır.

Or'da Kimse Var Mı?

Yazarın Or'da Kimse Var Mı isimli kitap serisi nehir roman özelliği taşır. İlk eseri Viva La Muerte (Yaşasın Ölüm), 2. eseri Nuke Türkiye, 3. eseri Valla Kurda Yedirdin Beni, 4. eseri O.K. Musti Türkiye Tamamdır ve son eseri Beyaz Türkler Küstüler adını taşır.

Viva La Muerte (Yaşasın Ölüm)

Serinin ilk kitabı olan bu roman 1992 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Bu eserinde Türkiye'de yetişen ve yine sonuna Türk toplumunun sebep olduğundan bahsettiği Günay Rodoplu'yu anlatır. "Bu toplumda 'biliyor olmak' mutlak surette bir haksızlığa maruz kalmak demektir," dediği, romanında siyaset ve din konularından oldukça yoğun bahseder. Kitabın ana konusu olarak 'nekrofili' ele alınmıştır. Eserde Günay Rodoplu nekrofiliyi, daha çok uygarlık sorunu tarif eder.

Nuke Türkiye

Serinin ikinci kitabı olan bu roman 1993 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eseri ana hatları bakımında ayırdığımızda beş kısımdan teşekkül etmektedir. Pavloviçler, “Homo İslamicus!”, David’in ihaneti, Paslanmış Mesih, ‘Nuke’ Türkiye olarak ayrılan romanda Pavloviçlerin ve Batı toplumlarının kendilerine uzak gördükleri Türkiye ve diğer Doğu toplumlarına karşı izledikleri peşin hükümlülüğü irdeler. Türkiye’deki YÖK kurumunu da ABD üniversiteleri ile mukayese ederek yoğun tenkit eder. İnsanın üzerine yüklenen birçok sıfat sebebiyle soyut/ somut her şeyden sorumlu olduğu ve bu sebeple yine insana sorumluluklarını anımsattığı kitabını ‘Yine de, biz yerliler kazanacağız!’ diyerek bitirir.

Valla Kurda Yedirdin Beni

Serinin üçüncü kitabı olan bu roman 1993 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser, 1950’li yıllardan sonra ortalama otuz senelik bir süreçteki Türk sol anlayışını ve Kürt meselesini beş yüz doksan sekiz sayfalık derinlemesine incelediği romanıdır. Kürt milliyetçiliğinden bahseder. Günay Rodoplu batılılaşmanın aksine milliyetçi bir pencerede Kürt toplumunu Türk sol anlayışı doğrultusunda inceler.

Ok Musti Türkiye Tamamdır

Serinin dördüncü kitabı olan bu roman 1996 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanır. Serinin bu son kitabında Türkiye’nin politik yapısına değinen Günay Rodoplu vardır. Türkiye’nin politik tarih ve kültürünün içinde var olan ülkücüler, sosyalistler, devrimciler, ümmetçiler, milliyetçiler, Türkler, Kürtler gibi bir çok etnik ve ideolojik faktörleri aktarır. Yazar, söz konusu eserde Günay Rodoplu’nun üzerinden ülkücü hareketin dinamiklerini, iyi-kötü yanlarını ve dönem şartlarına göre durumunu mütalaa eder. Roman, Türkiye’nin özellikle 12 Eylül öncesi ve takibinde darbeden sonraki döneme ışık tuttuğu serinin dördüncü ve son eseridir.

Beyaz Türkler Küstüler

Serinin beşinci kitabı olan roman 2013 yılında Everest Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bir önceki romandan uzun bir ara sonra yayımlanan bu romanda odak noktasında yine Türkiye vardır. Dünya konjonktürünün Türkiye üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. İlk dört kitabın ana karakteri olan Günay Rodoplu bu romanın başlangıcında vefatı ile veda eder. Günay Rodoplu'nun yerini alan kahramanlar ise Mehmet Sedes, Meral Sedes ve Mübeccel Atiye Hanım'dır. Roman dört ana kısımdan meydana gelmektedir. Türkiye konjonktürünü daha çok kahramanların sohbetleri üzerinde irdeler ve anlatır.

Kadere Karşı Koy A.Ş.

Roman 1995 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanır. Eser, toplumda kadının yeri, toplumun kadına biçtiği rolleri ve erkek ile ayrıştığı noktaları konu alır. Kadının kendisinden daha çok özellikle diğer aile bireyleriyle alakadar olmasını irdeler. Hatta “Günümüz Türkiye'sinde her başarılı kadının arkasında yetiştirilmesi gereken bir çocuk vardır. İstisnalar kaideyi bozmaz” (Alatlı, 2022, s.14) der. Türk toplumundaki kadın ve erkek problematik olarak okuyucuya aktarılmıştır.

Schrödinger'in Kedisi

Eser iki seri halinde yazılır. Kâbus ve Rüya olarak okuyucuya sunulur.

Kâbus

Serinin ilk kitabı olan roman 1999 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Yazarın bu eserinde kahramanı İmre Kadızade'dir. İmre Kadızade eserde bir psikoterapist olarak yer alır. Türkiye'nin modernleşme sürecine uyum sağlama çabalarından ve erken adapte olamama evrelerinden bahseder. Türkiye'nin bu süreçteki politik, ekonomik, ideolojik ve toplumsal yapısına değinilmiştir. Aslında eserde bahsedilen Türkiye ve sistem farazidir. Çünkü yazar hayali bir dönem ve düzen anlatmaktadır. Yazar, o dönemdeki mevcut Türkiye ve sistemi yok edip, yerine farazi “Yeni Dünya Düzeni” adında bir yapılanmayı başa getirmiştir. Sistemin yok

olmasındaki önemli faktörlerden biri olarak da ‘afazi’ (söz yitimi, ortak paydaların yokluğu) bahsetmektedir. Tüm erkleri elinde bulunduran bu yeni sistem toplumsal yapıyı da değiştirmeye çalışmaktadır. Alatl bu eserinde yine kadına dair tespitlerde de bulunmuştur. Mutlak bilinç kavramından bahsederken “Mutlak Bilinç, kadınsı ve erkeksi öğelerin bütünleştiği, nihai aşamadır. Mutlak Bilinç, her türlü ayrımın ötesindedir. Mutlak Bilinç, YÜCE PİR’dir” (Alatlı, Kâbus, 2001, s. 10). Ön-insan teriminde bahseden yazar, var olduğu sanılan ataerkil yapının da aslında olmadığını savunur. Kadınların çocukların başarıları üzerindeki etkisinden bahseder.

Rüya

Serinin ikinci kitabı olan roman 2001 yılında Boyut Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Yazar bu kitabında önceki kitabında kurmuş olduğu “Yeni Dünya Düzeni” sistemine karşı başkaldırıları ve bu düzenden önceki Türkiye toplumunun anlayışına, değerlerine ve görüşlerine dönmek isteyenlerin çabalarından bahseder. Yazar önceki kitabında kurduğu ütopyasını bu kitapta yıktırma peşindedir. Türkiye’nin ileriki yıllarda asimile olmasını ve bu düzene karşı gelenlerinin yine Türkiye’yi özüne döndürme çabaları ele alan mitolojik unsurların sık yer aldığı eserdir.

Gogol’un İzinde

Gogol’un İzinde ırmak roman serisi üç kitaptan oluşur. İlk roman Aydınlanma Değil Merhamet adını taşır. İkinci roman Dünya Nöbeti ve serinin son romanı olan üçüncü kitap Eyy Uhnem Eyy Uhnem adını taşır.

Aydınlanma Değil Merhamet

Eser serinin ilk kitabıdır. 2004 yılında Everest Yayınları tarafından yayımlanır. Yazar bu kitap serisinde daha çok Rusya’dan bahsetmektedir. Rusya’nın tarihten bugüne kadarki rejimleri, uygulanan ideolojik sistemlerden bahseder. Ünlü Rus yazarların kitaplarından da alıntılar mevcuttur. Bu yazarlardan en çok etkisi hissedilen Gogol’dur. Rus halkına ilişkin bilgiler verir. Rus halkının yaşam tarzları, dini inanışları, huyları vb. gibi tanıtıcı özelliklerini anlatır.

Dünya Böbeti

Eser serinin ikinci kitabıdır. 2005'te Everest Yayınları tarafından yayımlanır. 2012 yılında Rusçaya çevrilir. Yazar devam kitabında da yine Rusya'yı konu alır. Bu kitabında Türkiye ile Rusya'yı birbirine benzetir.

Eyy Uhnem Eyy Uhnem

Eser serinin üçüncü kitabıdır. 2008 yılında Everest Yayınları tarafından yayımlanır. Yazar bu kitabında SSCB'nin yıkılmasından sonraki süreci anlatır. Bu süreç iki kişinin dostluğundan yola çıkılarak aktarılır. Bu iki dosttan birisi Türk bir kadın diğeri iste Rus bir aydındır.

1.2.4 Alev Alatlı'nın Derlediği Kitaplar

Batı'ya Yön Veren Metinler I Kökler / Orta Çağlar (?-1350)

Dört ciltten oluşan kitabın ilki olan Batı'ya Yön Veren Metinler (1) detaylı incelemelerin yer aldığı düşünce yazısıdır. Yazar bu eserde Batı dünyasının ananelerini hem Yahudi-Hristiyan hem de Yunan-Roma kültürlerini esas alarak okuyucuya sunar. Batı'da birbirinden değişik dinlerin varlığına rağmen ezeli görülen Yahudilik-Hristiyanlık ve söz konusu dinlerin mukaddes kitaplarındaki bazı metinler eserde verilir. Bu yönüyle insanlığın ortak mirası noktasındadır. Eserde Hz. Musa'ya indirilen Tevrat ve Hz. Davud'a indirilen Zebur'un içeriklerinden kesitler vardır. Kitapta Hristiyanlığın doğuşuna cihanın hazır olduğu belirtilir. Yazar, Batı öğretilerinin temelini Yunan felsefesinde görür. Ünlü düşünürlerden olan Sokrat, Eflatun, Aristo, Dante vb. isimlerin eserlerine değinerek Marsilio dei Mainardini'ni misallerle açıklar.

Batı'ya Yön Veren Metinler II Rönesans / Protestan Reformu Erken Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)

Söz konusu eser 1350-1650 arası dönemi kapsar. Eser Yenidendoğuş (Rönesans)'un münevverlerinin konu edinilmesi ile başlar. "Genel olarak Petrarca, Giorgio Vasari,

Erasmus, Michavelli, Imanuel Kant, Montaigne, Voltaire, John Locke, Newton, Kopernik, Descartes, Tothomas Hobbes Shakespeare, Adam Smith, David Hume, Jean Bodin ve bu isimlerin eserleri ön plandadır” (Çağlar, 2019, s. 1168).

Pek çok aydın ismin yer aldığı eserde örnek gösterilen metinler ile politika ve iktisat üzerinden gerçeklik ve düşünsellik algısı okuyucuya aktarılır. Eserde John Locke, insana ve ona verilen haklara sahip çıkılması için devlet-ulus bütünlüğünü korumanın önemine değinir. Locke devletin varlığının devamını, içinde yaşayan topluluğa tanınan hak ve hürriyetlerin sürekliliğinin sağlandığı takdirde devam edeceğini bildirir. Eğer ki toplumun hürriyeti kısıtlanırsa halkın başkaldıracağı düşüncesi doğar. Locke teşri ve icranın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini savunur.

Protestan reformu (1517-1648)’da söz konusu esere malzeme olur. Martin Luther doksan beş maddelik bir manifesto hazırlayarak Wittenberg Kilisesi’nin girişine asar. Bu bildiride Luther, yaratıcı ve kişi arasına hiçbir kadronun sızamayacağını dile getirir.

Söz konusu eserde coğrafi keşifler ve buna paralel olarak ticaret yollarının ortaya çıkışı da okuyucuya aktarılır. Bu keşifler ile ciddi bir altın madeni rezervi bulunarak altın sermayesinin geliştiği de ifade edilir.

Batı’ya Yön Veren Metinler / 3, Aydınlanma. Burjuvazi Yüzyılı. Bilim Çağının Zaferi: (1650-1800).

Bilim, felsefe, sanat ve edebiyat gibi alanlarda yaşanan Aydınlanma Çağı, üçüncü cildin oluşmasına zemin hazırlar. Söz konusu eserde aktarılan bildiriler Batı’nın demokrasiye geçişinin önemli adımlarıdır. Bildiriler sırası ile şöyledir: 1689 İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi, 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirgesi, 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, 1789 İnsan ve Yurttaş Bildirgesi.

“Alatlı, üçüncü cildin konu akışına aydınlanmanın temsilcilerini ve bazı eserlerini bizlere sunarak devam etmiştir. Bu kısımda Voltaire, Diderot, David Hume, Adam Smith, George W. Hegel, Herbert Spencer, John Stuart Mill, Aguste Comte, Karl Marx, Charles Darwin (Türlerin Kökeni) gibi isimler ön plana çıkarılmıştır. Bu bölüm

incelendiğinde yine ekonomi ve siyasette Avrupa’nın realist ve liberal algılamalarının temellerinin oluşturulduğu anlaşılmaktadır” (Çağlar, 2019, s.1171).

Batı'ya Yön Veren Metinler / 4, Modernite. 1914 Ve Sonrası. Kaotik Modern Dünya. Üçüncü Bin Yılın Eşiğinde: (1800-1970).

Son cilt olan bu kitap 19. yy’da kült olan ile çağdaş kültürün tezatlarının aktarıldığı ve Darwin’in Türlerin Kökeni isimli eserine kilise pederlerinin yapmış olduğu eleştirel söylemlerini içerir.

Marks’ın içinde bulunduğu cemiyeti kent soylu ve proleter (emekçi) olarak iki kategoriye koyduğu okuyucuya söylenir. Marks’a göre emekçi sınıfın yeterli erişkinliğe ulaştığında devrimin beklenen bir durum olduğu söylenir. Bu neticede komünist bir medeniyetin inşasının kaçınılmaz olacağı bildirilir.

Eserde İkinci Dünya Savaşı hareketliliğinin başladığı dönemde ırkçılık ve komünizm kavramları Vladimir Lenin, Adolf Hitler ve Mussolini isimleri vasıtasıyla örneklenir. Churchill’in savunduğu Birleşik Avrupa düşüncesi de eserde konu edinilir.

Alev Alatlının 4 seriden oluşan Batı'ya Yön Veren Metinler eseri söz konusu coğrafyalar ve toplumları incelemek, fikir edinmek isteyenler için başucu kaynakları arasında gösterilir. Alatlının kitapta kullanmış olduğu dil ve yönlendirici üslubu amacına hizmet ederek edebiyat sahasında hatırı sayılır bir katkı sağlar.

1.2.5 Alev Alatlının Çeviri Eserleri

Yazın hayatında çeviri türüne de yer veren Alev Alatlının fikirlerini ve düşün dünyasını şekillendiren Edward Said’den yaptığı tercümelerle, yazarın edebiyat alanında var olmasının ilk basamağı olarak görülür.

Edward Said Filistinli bir baba ve Hristiyan bir annenin oğlu olarak dünyaya gelir. ABD vatandaşı olan Edward Filistin Ulusal Konseyi’nin üyeliğini yapar. Batı’nın Doğu karşısındaki tavrını eleştirir. Edward Said’in Alev Alatlının çeviri yönünden kazandırdığı kitaplar şu şekildedir: “Haberlerin Ağında İslam / Covering Islam (1985),

Filistin'in Sorunu / The Question of Palestine (1986), En Emin Yol “Akvam’ül-Mesalik’li Marifat Ahval el Memalik”-Tunuslu Hayrettin Paşa (1986)” (Yivli, 2009, s.29). Yazar, söz konusu tercümeleeri eserlerin İngilizce basımlarından yapar.

1.2.6 Alev Alathı’nın İncelemeleri

Alathı’nın 2009’da yayımladığı Hollywood’u Kapattığım Gün isimli incelemesi ABD’nin sinemasına eğilerek topluma ve toplumun perspektiflerine alaycı ve tenkidî bir şekilde yaklaşır. Yazar, kitabın başında “Yazık bu insancıklara” ifadesini neden kullandığını verdiği bir röportajda şu şekilde dile getirir:

Amerikan kıtasının ilk göçmenlerini düşünün. Aç, sefil, itilmiş kakılmış, masum yığınlar iken, türdaşlarıyla ilişkileri kesildi. Mazlumdan zalime dönüştüler, üstelik farkında olmadan ve Hollywood’un başını çektiği medya sayesinde. Acımamak mümkün mü? Yeri gelmişken, ‘medya’ diyorum, zira Amerikalılar medya dediklerinde basın-TV-sinema üçlüsünü kasteder (Sinefesto, 2011).

İnsanlık tarihinde yaşanmış önemli savaşların ardından film sanayisi kârli konumdadır. Fakat bu kâr savaş kültürünün üretilmesine kaynaklık ettiği için kadın ve erkek aktrisler piyasanın kurbanları olmaktan öteye gidemezler. Sanatçının kısıtlandığı bir ahvale terk edilerek yığınların beğeni aracı haline gelirler.

1.2.7 Alev Alathı’nın Eleştiri Kitapları

Aydın Despotizmi

Eser 2002 senesinde yayımlanmıştır. Yazar bu eserinde diğer kitaplarında da sıkça eleştiriye konu ettiği aydınları ele almıştır. Eleştirisi yapılan eser bakıldığında Yalçın Küçük tarafından “Gece Dersleri” adlı romana yapılan irdelemenin yer aldığı “Küfür Romanları”nın eleştirilmesidir. Eserdeki gerçek dışılıklar yazarın ilgisini çekmiş ve bu yönüyle Yalçın Küçük’ün eserini eleştirmiştir.

1.2.8 Alev Alatlı'nın Şiir Kitapları

Eylül 1988

Atlalı'nın bu eseri şiir dalındaki tek eseridir. Eser 1988 yılında yayımlanmıştır. Eser genel itibariyle bakıldığında tema olarak aşkın işlendiği şiir kitabı gibi yazılmış olmasına rağmen rutin hayattan da kesitler sunmaktadır. Şiir de dizelerin yanı sıra düz yazı tekniğinin de bulunduğu bir biçime sahiptir. Yazar, bu türde edebi hayatına devam etmemiş ve şiir kitabı tek sefer yayımlanmıştır. Yazarın diğer meslektaşlarına da göndermeler yapmış olduğu eserde aşk ile ayrılık iç içe işlenmiştir.

2. ALEV ALATLI'NIN ROMANLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1 Ataerkil Zihniyet

Ataerkil kelimesi Türkçe kökene sahiptir. Fransızca'da ve diğer Batı Dillerinde Ataerkillik “patriarka” olarak ifade edilmiş olup “patria” (baba) kelimesinin türemiştir. “Patriyarkal” olarak adlandırılan ataerkil aile düzeninde kadın, bir erkeğin egemenliğinden, başka bir erkeğin egemenliğine geçmektedir” (Erdem ve Sayılğan, 2012, s. 118).

Ataerkillik, sözcük anlamı olarak özellikle Anadolu'da baba, dede, soy otoritesine dayanan bir manayı taşır. Patriyarki de denilen bu otoritede toplum nizamı eril kimlik etrafında şekillenir. Düzenin sağlayıcısı erkekler, üst bilişi temsil eder. Ataerkillik kapsamında toplum bünyesinde yaşayan kadınlar, genç erkek ve çocuklar, hane içerisinde yaşayan yardımcı erkeklerin hâkimiyeti altındadır. Erkek üstünlüğü olarak anlamlandırılabilen bu hâkimiyet, kamusal alanda ve de özel alanda erilin dişil üzerindeki tahakkümü olarak karşımıza çıkar. Anaerkil sistemin tam karşısı bir noktada durarak toplumun kültürü, töresi, değerleri, mitos ve inancı erkek iktidarına yaslanır.

Walby, “ataerkilliği, erkeklerin kadınlara hükmettiği, baskı yaptığı ve istismar ettiği pratik ve sosyal yapı olarak” niteler (1990, s.20). Ataerkillik kadınları tahakküm altında tutan bir kontrol mekanizmasıdır. Toplum; kadına genellikle ev sınırları içerisinde olmasını söyler. Bu sistemde kadının rolü iyi bir anne ve eş olmaktır. Feminist Psikolog Mitchell, “ataerkillik kelimesini, erkeklerin kadınları değiştirdiği benzer sistemlere işaret etmek için kullanır” (Mitchell, 1971, s.24). Erkek ise daha geniş alanlarda söz sahibi olarak kadını kontrolü ve koruması altında tutar.

Ataerkil aile düzeninde erkek, devletin kurucusu gibi yüceltilir. Bu düzenin ortaya çıkışı yerleşik hayata geçiş kadar dayanır (Serinken, 2016). Erkekler avcılık ile birlikte toplayıcılık görevini de üstlenirler. Aynı zamanda zanaat ile uğraşan eril güç, üretime katkıda bulunur. Bu sebeple üretim fazlalığı ataerkil kültürlerde erkekten erkeğe miras yolu ile taşınır. Erkeklerin aktif bir şekilde sosyal hayat içinde yer

almasına bağı olarak kadınların rolleri sınırlanır ve ev hayatına adapte edilirler. Böylelikle ataerkil zihniyet baskın konuma gelerek gücü kendinde toplar ve ataerkil sistemi oluşturur.

Kadim çağlardan bu yana, ataerkil gücün dışı vurumu kadınların, erkeğin sözü etrafında yoğunlaşmasına sebep olur. Erkekler ile aynı şartlara sahip olan kadınlar sosyal yaşam içerisinde eşit muamele göremezler. Örneğin; kadın ve erkek aynı davranışı sergilediklerinde erkeğin tavrı olağan karşılanırken; kadının yaklaşımı eleştirilerek toplumdan aforoz edilir. Bu bağlamda kadının tepkileri toplumsal normlar ile belirlenerek kültürel bir kod ile ikincilleştirilir.

Ataerkillik erkek egemenliğine dayanan bir tür teşkilatlanma sistemidir. Bu sistemde kuşakların devamını doğum ile kadınlar sağlasa dahi eril zihniyet kendisini soy devamlılığında tek yetkili atfeder. Bu atıf neticesinde tesir sahalarını daha da yaygınlaştırır.

Ataerkil düzen, eril kimlik tarafından oluşturulur. İnşa edilen bu düzende kadınlarında sürece yer yer hizmet ettiği görülür. Genele bakıldığında eril kimliğin çokluğu dikkat çekmiş olsa da; her iki cinsle de karşılaşılan bir alandır. Bu alanda söz sahibi erkektir. Kadınlar ise ataerkil düzen içerisinde bulunan kurallara uyarak sisteme dâhil olurlar.

Toplumda erkek egemen anlayış edebiyat dünyasında da kendini gösterir. (...) Feminist edebiyat kuramı; bu bakış açısını, gelenekselleşmiş sabit yargıları ortadan kaldırmayı amaç edinir. Bu kuramın savunucuları için edebiyat dünyası artık kadınları erkeklerle eşit koşullarda ve kişilik olarak görmelidir. Kadınlar yazın hayatında kendilerine ait bir edebiyat dili, bir edebiyat geleneği oluşturmalıdır (Aşkın, 2019, s.205).

Alatlı, kadınların ve erkeklerin toplumsal statülerinden bahsettiği ve çoğunlukla erkek egemen toplumun kadına yönelik rol belirlemelerine yer verdiği romanlarında, ataerkil sisteme de türlü boyutlarıyla atıflarda bulunur. *Kadere Karşı Koy A.Ş.* isimli eserinde, sadakat kavramına uzak bir şekilde tasvir edilen erkeklerin ve bu duruma çareler arayan bir grup kadının kurdukları anonim şirket romanın ana hatlarını oluşturur. Şirket üyeleri arasında; Şehvar, Süheyla, Selin vb. isimler vardır. Ferhat ve Cevat ise şirkete belli konularda yardımcı olan isimler arasındadır. Süheyla'nın sıkıntılı hallerinin geçmesi ve Sadık'ın Süheyla'yı yeniden keşfetmesi için oluşturulan

toplulukta çeşitli konuşmalar geçer. Yazar, erkeğin iktidarını körükleyen olgunun kadın olduğunu *Kadere Karşı Koy A.Ş.*'de şu şekilde söyler:

Ve her zaman kadının erkek için iktidarın sembolü olması" (...) "İktidar sembolüdür kadın," diye sürdürdü, "köyde de şehirde de. En üst seviyede bir adam için de en büyük iktidar şeyi kadındır. (...)İktidar para gibi gözükse de kadın parayla alınır. Yani köyde kadına parayla sahip olunur. Başlık verirsin. Demek ki bütün parayı kadın için korsun. Çünkü kadın paranın da üstünde bir şey. Şehirde de öyle. Yani parayı yaparsın, bunun taşıyıcısı, gösterisi, vitrini yine kadındır. Bütün toplum bunu yapıyor. Kadın aracılığıyla kendisini gösteriyor. (Alatlı, 2022, s.59)

Her ne kadar anayasa önünde kadın ve erkek eşit kabul edilse de toplumsal normlar erkeği otorite ilan eder. Erkek duygusal yönden içine doğduğu çevreye karşı güçlü olduğunu kanıtlamak ister. En eski çağlarda da bu durum aynıdır. Erkek, gücün taşıyıcısı olarak görülür. Erkek doğumundan evlenme çağına kadar güç algısını anneden; evlilikten sonra ise eşinden alır. Erkek ya da kadın olmak ataerkillik için bir çizgi değildir. Ataerkillik, erkeksilik üzerinde kendini gerçekleştirir. Yazar, eleştirel bir tutum ile ataerkil sistemi irdeler. Ataerkillik yalnızca kadın üzerinde tahakküm kurmadığı gibi erkeğe devamlı güçlü olması, güçlü görünmesi gerektiği yönünde roller yükler. Bu sebeple kadın kadar erkeğin de bu düzen içerisinde özgürlüklerinin kısıtlandığı görülür. Ayrıca kadının metalaştırılması da söz konusudur. Kadının paranın üstünde bir değer olarak görülmesi ve paranın hem göstericisi hem de vitrini olarak sayılmasında toplumsal kültürün, kadını üretim ve tüketim de bir nesne gibi gördüğüne işarettir.

Yazar eserde, kadının erkeğin iktidarını yücelten bir varlık olarak görülmesine eleştirel tutumunu devam ettirir: "Filmlerde rahip boşuna 'iyi günde, kötü günde,' diye yemin ettirmiyorlar insana. Kadının görevi, iyi günde zevcinin iktidarına yardımcı olmaktır" (Alatlı, 2022, s.59).

Ataerkil düzende kadın erkeğe boyun eğmek ve ona bağlılığını sürdürmek durumunda bırakılır. Erkek, sosyal yaşamda var olan ve aile fertlerine bakmakla yükümlü olan rolleri benimseyerek yetiştirildiği için ailede karar alan ve uygulayan konumundadır. Kadın ise ev ile alakadar olan, temizliği ve yemeği yapan, çocuklarıyla meşgul olandır. Erkek bireyler için, toplumun atadığı değerler ile erkekliğin ispatı ve kabul görme duygusu sebebiyle eril bireylere özgü hal ve hareketlerin benimsenmesi gerekmekte olup daha sonra bu bağlamda harekete geçilmeli ve erkekliklerini ortaya sererek

kanıtlamaları gerekmektedir (Tekin ve Değirmenci, 2022, s.193). Bu sebeple kadının en önemli görevi erkeğe itaat olarak belirlenir. Öyle ki romanda bir kadının erkeğe göstermesi gereken itaat, sadece babası ve eşi değil dünyaya getirildiği erkek çocuklarını da kapsar. “Demek ki, sadece kocalarımızdan değil, doğurduklarımızdan da müsaade isteyebiliyorduk” (Alatlı, 2022, s.80).

Ataerkil düzende erkekler doğdukları andan itibaren dişile karşı bir üstünlük mefhumu ile büyütülürler. Eril gücün altında baskılanan kadınlar ötekileşen insan olarak özgürlüklerini günden güne kaybederler. Cobuild ötekileşmeyi-ikincilliği “bir şeylerin diğer bir şeylerden daha önemsiz” olması şeklinde ifade eder (Cobuild, 2010, s.1559). Beauvoir, “kadın erkek arası fizyolojik, psikolojik ve biyolojik farkların farkındadır ve bu farklılıkları kabul eder, onun itirazı bu farklılıkların kadının baskılanması ve erkek egemen toplumda kadının ikinci sınıf olarak kalması ve kadın kimliğinin geleneksel bir statüye büründürülerek özgürlükten mahrum kalması” olarak tanımlar (Aydınalp, 2020, s.473). Bu doğrultuda kadınlar, aile bünyesinde doğum ile birlikte can verdikleri oğullarından da ataerkillik sistemine bağlı olarak izin isterler. Alt pozisyonda görülen kadınların ikinci cins insan kategorisine düştüğü görülür.

Alatlı’nın, *O.K Musti Türkiye Tamamdır* adlı eserinde Günay Rodoplu ve Selahattin Ak romanın merkezî kişileridir. Yazar, toplumun kadın bedeni üzerindeki dayatmasını ve ataerkil düzende yok sayılan kadın kimliğini örnekler:

“Çünkü, o sadakat derken, başta cinsellik olmak üzere, dava dâhil, her türlü sadakati anlıyor ama kendi cinsel sadakatsizliği kendi kitabına uygun olduğu için gündeminde bile değil. Bana gelince, cinsel sadakatsizlik benim de gündemimde değil ama farklı nedenlerle: bende yok çünkü!” (Alatlı, 2019, s.283).

Söz konusu eserde Alev Alatlı, Günay Rodoplu ağzından, “erkeklik töresince” itaat ve sadakatin temsilcileri olarak kadınları gösterir. Rodoplu eril gücü kabul etmez ve bu gücü roman boyunca eleştirir. Erkekler için sadakat, eril iktidarı zedeleyen bir olgudur. “Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl duyup, düşünüp, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır” (Atay’dan Aktaran Kepekçi, 2012, s.74). Bu sebeple erkeklik içinde duygu barındıran tüm kabulleri yok etmeye meyillidir.

Yazar, 1984'te ilk yayımlanan romanı *Yaseminler Tüter mi Hala?* isimli eserinde, romanın başkışısı Eleni/Naciye üzerinden kadınların çocuk yaşta yaşadıklarından, çevresinin etkisiyle zamanla şekillenen olumsuz yaşantısından bahsederek romanını kurgular.

“Senin adın bundan böyle Naciye, dedi Arif.

Naciye Arif diye çağırılacaksın ölünceye dek.

Ne! Evet!" dedi Naciye, masmavi gülümseyerek. Naciye" (Alatlı, 2020, s.114).

Eleni dünyaya Hristiyan olarak gelir ama Arif ile evlenerek Müslüman adı olan Naciye'yi alır. Kimlik probleminin yaşandığı bu eserde, kadına adının bile kocası tarafından verilmesine değinilerek, eril zihniyetin kadını nasıl yönlendirdiği işlenir. Eleni girdiği ortamlarda cinsiyetinden ötürü hiçbir zaman kimliğini bulamamıştır. Eser, kimlik sorununun irdelenmesi açısından önemlidir. Arif'in "Bak, Naciye, bilesin, bu gart garıları istemem beng bu evde!" (Alatlı, 2020, s.150). Şeklindeki ifadesi ile Eleni'nin kimlerle görüşüp görüşemeyeceğine karar vermek istemesi erilin dışıl üzerindeki baskısının bir göstergesidir (Şahinkaya, 2020). Tüm yaşadıklarına rağmen hayatta kalma mücadelesini sürdüren Eleni/Naciye vasıtası ile yazar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz bırakılan, mağdur edilen, kadınlara güçlü olmaları gerektiğini öğütler gibidir.

Romanda Aziz Andreas Manastırının Kutsal Kitabından yapılan alıntı ile birlikte erkeğe atanan yücelik ve kadının erkek karşısında ağırlıksız görülmesi de anlatılır: "Tanrı'nın görkemini erkek simgeler. Kadın, erkeğin görkemini yansıtır. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratılmıştır. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratılmıştır. Başının örtüsü, itaatinin simgesidir" (Alatlı, 2020, s. 15). "Rum kesiminde kadının değersizleştirilmiş ve erkeğe göre belirlenmiş konumunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Cehennemde kadınların erkeklerden daha fazla olduğu ve her zaman İblis'le işbirliği yaptıklarını savunan erkek egemen bilginin, nesiller boyu kodlanarak günümüze kadar aktarıldığı görülür" (Erdem Aka, 2017, s. 945).

Alev Alatlı'nın romanlarında ataerkil zihniyet yoğunluklu olarak işlenir. Romanda var olan erkekler genellikle kadınları, soyut bir kavram olarak görürler. Toplumda daha az saygın olarak görülen kadınlar ikincilleştirilerek erkeklerin tahakkümü altına girerler. Ataerkil düzenin hâkim olduğu coğrafyalarda kadın ve erkek birbirinden farklı düşünmeye alıştırılır. Bu kültürlerde biyolojik faktöre sahip kadın ve erkeğin toplumsal normlar ile şekillenen kadınsılık ve erkeksilik algıları onları birbirinden farklı düşünmeye iter. Bu zihniyetin önüne geçmek için erkeklere tanınan imtiyazlar son bulmalıdır. Yalnızca erkek çocuk değil kız çocukları da gelişip, toplumsal kültürlenme sürecini erkeklerle eşit şartlar altında geçirmelidir.

2.2 Hegemonik Erkeklik İnşası

Kadın ve erkek doğası arasında fizyolojik yapıdan kaynaklı ayrışmalar, dikkat çekici boyuttadır. Bu farklılıkların en önemlisi güç faktörüdür. Yaradılış gereği erkek kadına göre kas ve iskelet sistemi gibi farklılıklar sebebiyle daha güçlü yaratılmıştır. Bu fark çaba gerektirmeden doğumla birlikte fitri olarak erkeğe verilir. Güç algısı erkek için belli bir olgunluk seviyesine ulaştıktan sonra sadece fizyolojik bir durum olmaktan çıkar. Erkek toplumun da yönlendirmesiyle birlikte kendisini biyolojik olarak karşıtı olan kadına karşı daha üstün hissetmeye başlar. Bu güçlülük algısı yerini üstünlük savına bırakır. Etimolojik olarak sözcüğe baktığımız zaman erkek ile erk'in kökdeş olduğunu görürüz (TDK, 1998). Yani erkek aslında gücün türemiş halidir.

Tarihten bugüne kadar toplumsal güdülemeler, verilen görevler ve hissettirilen duygular erkeklere biçilen rolleri şekillendirir. Bu bağlamda erkeğe biçilen roller kuvvetli, yöneten ve hükmeden kişi çerçevesinde oluşur. Ataerkil bir yapının içinde erkeğin evrilmesi hegemonik yönde olur. Hegemonik erkeklik, gücün dışındaki faktörler ile kendisini kabul ettiren bir yapıdır. “Hegemonya kavramını, kapitalist sistemin ideolojik işleyişini açıklamak için anahtar kavram haline getiren en önemli nokta budur. ‘Doğru’ ve ‘normal’ olarak tanımlananın dışında kalanlar yok edilmemekle birlikte ya yok sayılmakta ya da marjinalleştirilmektedir” (Altındal, 2021, s.3419).

Hegemonik erkeklik Connell tarafından ortaya koyulur. Connell'a göre iki farklı cinsiyet arasındaki ilişkinin hakikati, erkeklerin kadınlar üstünde kurmuş oldukları hâkimiyetten ileri gelir. Bu kavram sadece kadınlar üzerinde çalışan bir kavram olmayıp daha az güçlü ve daha zayıf iradeli diğer erkekler üzerinde de çalışan bir kavramdır. Connell, aslında hegemonyayı güçler arasındaki bir grubun diğerlerine karşı üstünlük elde etmesi olarak tarif eder. Üstünlük elde edilen gruplar, hegemonya tarafından tamamen yok edilmez ve kendilerine göre daha az değerli oldukları algısı benimsetilir.

Dışsal hegemonya erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü ifade ederken, içsel hegemonya bir grup erkeğin diğer erkekler üzerindeki hâkimiyetine işaret etmektedir. Connell, hegemonya görüşünün büyük ölçüde rızaya dayalı olduğunu belirtir. Büyük çoğunluk hegemonyayı ayakta tutabilmek için bir suç ortaklığı ya da işbirliği içerisindedir. Bu iş birliğinin asıl nedeni erkeklerin çoğunun kadınların tabi kılınmasından faydalananı olması ve hegemonik erkeğin de bu üstünlüğü kültürel olarak ifade etmesidir (Laloğlu, 2018, s.395).

Connell, sayıları çok fazla olmayan hegemonik erkek gruplarını, ikincil erkek durumuna itilen grup tarafından fiilen desteklenerek veya aksine çalışmalar yapmayarak aslında tüm erkekler olarak düşünür. İkincil erkek konumunda nitelendirilen grubun hegemonik erkek grubunu desteklemesinin altında yatan neden, elde ettikleri çıkardır. Çıkarıcı olan bu grup göstermiş oldukları duruşla biraz da olsa hegemonik erkek grubunun içine dâhil olduklarını düşünürler. Bu sebeple yola çıkılarak erkek hegemonyası veya erkek egemenliği, ataerkillik oluşumları normalleştiren, kadınları itaat etmeye devam ettirmek isteyen ve erkeğin üstün birey olduğu algısını benimsetmeye çalışan toplumsal cinsiyet işleyişini kapsar (Laloğlu, 2018). Erkeğin, bu iktidarını devam ettirebilmek için 'erkeklik' faktörünü canlı tutması ve bu sebeple de farklı şekillerde tekrar tekrar kanıtlaması gerekir. Toplumsal destek alabilmek erkeklik inşası için çok önemlidir. Bu destek; mevcut egemen erkeğin yerini sağlamlaştıracak, oluşmaya başlayan şüpheleri ortadan kaldırıp tekrar güven tazeleyecek ve kendisine karşı çıkmaya başlayan çatlak sesleri susturacaktır.

Toplum, siyaset, ataerkillik, eril kimlik, medya, tarih ve buna benzer daha birçok faktör eliyle yüceltilen erkeklik egosu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıkmasında çok etkilidir. Erkek ile ilişkilendirilen ego eril bir kavram gibi görülür. Ego en özünde 'ben' demek olan bir kavramdır. Bu bencillik kavramı daha çok erkeklerin

sahip oldu bir özellik olarak şekillenir. Bunun başlıca sebebi toplum yapısıdır (Özdemir, 2010). Toplum birçok konuyu etkilediği gibi bireylerin kişiliklerini de etkiler. Ataerkil toplumlarda erkek daha çok evin dışarısı ile ilişkilendirilirken kadın ise özel hayatın sembolü olan ev içi ile ilişkilendirilir. Erkekte meydana gelen dışarıdan evine geldiğinde ilgi ve alaka görme isteği bu sebeptir. Erkeğin dışarıdan elde etmiş olduğu faydaları evine getirdiğinde görmüş olduğu teşekkür tavrı, egosunun yükselmesine etki eder. Modernleşme ile birlikte kadınların iş hayatına katılımlarının artması, bu yönüyle eril egonun törpülenmesine neden olur. Bu bağlamda, çalışan kadın ve anne rolü aslına bakıldığında hem özel hayatın hem de iş hayatının idare edilmesini kapsar ve daha önemli bir hâl alır.

Toplumsal tabuların yıkılmaya başlaması ile kadın erkek arasındaki rol ayrımının mesafesi kapanır. Kadına da erkeğe tanınan imtiyazların tanınması ve entegrasyon sürecinde tanınan eşitlikçi yaklaşım ataerkil toplum yapısının ürünü olan kendini üstün hisseden erkek profilinin sönmesine sebep olur. Egosu destek göremeyen erkek toplumsal cinsiyet yönünden de kadına bakışını değiştirir. Bu değişim sadece iki birey arasında gözlemlenen bir değişim olarak kalmayacak aynı zamanda nesillerin değişmesinin de başlangıcı olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sebeplerinin başında gelen ‘empoze etmek’ kültürünün devam etmesi durumunda bu çabanın toplumsal cinsiyet eşitliğine hizmet etmesi beklenmelidir. Bireyin cinsiyeti eşitsizliğin kaynağı değil eşitliğin anahtarı olmalıdır. Taşıdıkları her türlü farklılığa rağmen kadın ve erkek kimliği birey olma noktasında eşitlenir ve birey olma, eşitliğe açılan tüm kapıların anahtar değeridir.

Alatlı, ataerkil düzende var olan erkeğe ve onun egosuna çoğu romanında değinir. Hegemonik erkekliğin inşası, erkeğin mevcut sistemde iktidar ilişkileri çerçevesinde var olmasını sağlar. Güçler dengesindeki erkek üstünlüğü olarak kabul gören hegemonik erkeklik ve bunun kaybı endişesi, kişiyi şiddete yönlendirebilir. Yazar, sosyalist eylemlerin irdelendiği romanı olan *Valla Kurda Yedirdin Beni*’de hegemonik erkeğe şu sözlerle değinir:

“Babam evin mutlak hâkimiydi. Olayları ve insanları bir türlü içine sindiremeyen mutsuz bir adamdı. Batı’ya adanmış aydın olarak, kendinden fevkalade emin,

fevkalade haklıydı. Yığınların gerekirse sopayla adam edilmeleri gereğine inanırdı” (Alatlı, 2018, s.20).

1940 ve 1950’li yıllardaki siyasi olayların aktarıldığı eserde, Mehmet Ömer Sedes’in aile yaşantısı ve baba figürü dikkat çeker. Erkek, mevcut sistemde kendisinin dolayısıyla erkekliğinin kanıtlanması ve iktidarının sarsılmaması için hâkimiyeti ayakta tutmak ister. Hegemonik erkeklik içinde şiddet, kullanılabilecek bir tatbikdir (Laloğlu, 2018). Söz konusu eserde yazar “yığınların sopayla adam edilmesi” ifadesi ile erkekliği şiddete meyilli olma hali, saldırgan tutum sergileme gibi kavramların eksenine oturtur. Baba figürü için “mutsuz adam” tanımlaması ise aslında “erkekliğin” kişinin omuzlarını yıkan ve kişiye fazladan bir sorumluluk yükleyerek onu bunaltan algısına değinir. Dolayısıyla erkeklik kadını dışardan yıkarken erkeği ise içerden deviren bir tavra sahiptir.

Alatlı, yine aynı eserde Profesör Emin Çertek’in hegemonik bütünlüğü bozma tehdidine karşı erilin dışından duyduğu korkuyu şu şekilde aktarır: “Çünkü Çertek, öğrencilere, ‘Boş verin, gitmeyin. Karı işgüzarlık yapıyor,’ demiş. ‘Kadın’ bile değil, ‘Karı’! Düşün, adam iktidarı tehdit edilince ne kadar aşağılık olabiliyor. Bütün mesele, ben üniversitede kalıp, onun profesörlüğünü tehdit etmeyeyim. Malum, kadro meselesi” (Alatlı, 2018, s.192).

Söz konusu eserde, Günay Rodoplu ve Emin Çertek İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde hocalık yaparlar. Rodoplu Amerika’daki yükseköğreniminin kendisine kattıklarıyla mevcut düzeni değiştirmeye çalışır. Fakat bu sürer durumu değiştiremeyeceğini anladığında istifa ederek yazarlığa adım atar. Campbell’in deyişiyle: “Kadın neredeyse şeytan kadar güçlüdür. Kadın onun aracıdır ve azizleri mahvetmek için onu kullanır. Yüce başrahiplerin ve manastırların görüşü buydu. Tamamı kadına karşı korku doluydular. Din adamlarının, kadının cazibesine kapılmasını istemiyorlardı, zira asla karşı koyamayacaklarına emindiler” (Campbell, 2022 s.73). Hegemonik erkeklik inşasında otoritesinin sarsılmasından korkan erkek, kadından itaatkâr olmayı bekler. Böylelikle erkekliğini sağlamlaştırır. “Erkek, erkekliğini hep başka erkekliklerle rekabet halinde “kanıtlar” ve bunun elden

gitmemesi için de sürekli tetikte olması gerekir” (Kepekçi, 2012, s.75). Dolayısıyla erkek kadını ötekileştirerek, erkekliğini pekiştirmek ister.

Yazar Rüya isimli romanında Onarımcıların, “Eril Ruh! Toplam Yaşam Enerjisi ulusumuzun” (Alatlı, 2017, s.102) ve “Erkeksi ilke olmayınca, benlik, haysiyet, vakar gibi insanoğluna özgü uyartanlar yoktur” (Alatlı, 2017, s.141) sözleri ile erkeksi gücü vurgulayarak irdeler. Bazı faktörlerin sadece erkekte mevcut olduğunu ve erkek olmasa bu kavramlardan bahsedilemeyeceğini dile getiren Onarımcılar’ı eleştirir. Hegemonik erkekliğin canlılığını yitirmemesi için eril gücün toplumun hafızasına işlenerek gelecek nesillere de aktarılmasının gerekliliğinden bahsedilir. Alatlı, böylelikle kadın-erkek eşitsizliğinin çıkış noktası olarak eril ruhları görür.

Alatlı, *Kadere Karşı Koy A.Ş.* adlı eserinde Selin karakteri üzerinden toplumda başarının erkeksi bir özellik olarak görüldüğünü, satır aralarına serpiştirerek eleştirel bir tutumla aktarır: “(...) başarı erkeksi bir nitelikti ve biz kadın olmayı sürdürürebilmek için var gücümüzle direndiğimizi düşünüyorduk” (Alatlı, 2022, s.13).

Sosyolojik olarak toplumsal yaşamda var olan erkekler, geçmişten günümüze kadar gelen kabuller neticesinde geçimi sağlayan kişiler olarak görülür. Bu sebeple aktif yaşam içerisinde çalışma hayatına adapte olmakta kadınlara nazaran daha az problem yaşarlar. Bu süreçte kadından beklenen rol ve davranışlar ise; babaya, erkek kardeşe, eşe yardımcı olma, ona destek olma vb.dir. Hem toplumsal normların şekillendirdiği bilinç hem de kadının desteğini gören erkek başarıyı yakalamada kadına göre daha üst bir noktada tanımlanır. Kadının desteğini gören erkek toplumda saygın bir konuma yükselir. Dolayısıyla kadının başarısı daha geri planda kalır. Kadın-erkek ilişkisinin yoğun olarak anlatıldığı romanda pek çok isim vardır. Erkeğin bağlılık derecesinin eleştirildiği eserde, kadının bu sadakatsizliği nasıl yeneceğine dair bir şirket kurulur. Kadınlar cemiyeti de diyebileceğimiz bu şirket üzerinden toplumsal bir eleştiri söz konusudur.

Yazar; *Kadere Karşı Koy A.Ş.*’de Süheyla ve Sadık çifti üzerinden kadın-erkek ilişkisini irdeler. Bu ilişki düzeninde kadından beklenen davranış itaatkâr olmak ve erkek gölgesinde yaşamaktır. Roman kahramanlarından Sadık’ın kılığına giren Şehvar

erkeklerin bakış açısını şu şekilde ifade eder: “(...) Mademki hâlen nikâhımızdadır, hatun hareketlerine dikkat etmelidir” (Alatlı, 2022, s.260).

Din, töre ve gelenekler çerçevesinde kadın, evlilik ile birlikte baba figürünün tahakkümü altından çıkarak eşinin tahakkümü altına girer. Kültürel olarak kadına ve erkeğe biçilen roller, kadın için eşit olmayan fırsatlar anlamı taşır. Ataerkil değerler ve hegemonik erkekliğin getirileri ile kadın, erkeğin gölgesinde bırakılarak özgürlüğü kısıtlanır ve ona sunulan roller ile hayatını devam ettirir. Cinsiyet düzeninin dinamikleri, evlilik kurumunu da etkiler. Hegemonik erkeklik, erkeklik ideolojisinin sarsılmasından duyduğu korku ile kadını sınırlandırır. Yani toplum kadından erkeğin sosyal rol kalıplarına uygun olacak şekilde hareket etmesini ister.

Alatlı, Kâbus romanında kadınlığın toplum tarafından noksan ve düşkün kimse gibi görülmesine değinir. Hegemonik erkeklik inşasında dişil şuurun yönlendirici etkisinden uzak durulması gerektiği de eleştirel tutumla okuyucuya aktarılır. Romanda Bekir’in babası olan Osman Kuran dini söylemi kendisine dayanak tutarak kadının ikincil konumuna değinir. Kuran, “erkek, kadına aşırı muhabbet göstermemelidir, sevgi arzusuna müptela olsa bile, son kertede seilmeyi istese de, gizlemelidir. Bütün gizlerine ve sırlarına kadın muttali olmamalıdır” (Alatlı, 2012: 317) diyerek kadını ikinci cins olarak konumlandırmaktadır. Yine aynı eserde İmre Kadızade üzerinden şu sözlerle kadını bilinç aşağılanmaktadır: “dişiyi tiksintiyle, erkeksiye yönelmiş olması” (Alatlı, 2012: 502). Bu doğrultuda toplum, kadınsılığı eleştirerek erkeksiliğin yüceltilecek bir değer olduğunu savunmakta olup kadınlardan da eril davranışları beklemektedirler.

Alev Alatlı *İşkenceci* romanında kadının iş hayatında yer edinmeye başlamasıyla kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik yapının sarsılmasına dikkat çeker: “Kadına itaat, dişiyi kamufle eden kıyafet devriminin lütfu olsa gerektir” (Alatlı, 2002, s.14).

Özellikle devrimlerle birlikte iş hayatına daha fazla entegre olan kadın, erkek baskın yapıya sahip toplumlarda kendini göstermeye başlar. Kadının sosyal statüsünün artmaya başlaması ile hegemonik erkek gruplarının zayıfladığı görülür. Bu sebeple kadın itaatkâr düzenin dışına çıkabilmek için sağlam adımlarla yürümelidir.

Alatlı, toplumda var olan cinsiyetler arası hiyerarşiyi romanlarına konu alarak erkeğin iktidar gücünü sorgular. Kadınların çektiği sıkıntıları ve toplum yapısını inceler. Kadınların, toplumsal rollerin kısıkacından nasıl kurtulacaklarına dair ürettikleri çözüm önerilerini de romanlarına ekler. Eserlerinde işlediği cinsiyet eşitsizliği ile kadınların içlerinde var olan gizil güçleri açığa çıkarmalarını hedef haline getirir.

2.3 Nesep Bağı

Nesep, Türk Dil Kurumu'nda soy, baba soyu anlamına gelir (TDK, 1998). Arapça kökenli olan bu kelime fıkıh ilminde sığ düşünüldüğünde çocuk ile annesi ve babası arasındaki ilintiyi ifade eder. Daha büyük bir pencereden bakıldığında ise bu bağ, büyük atalara kadar uzanır. Bireyin taşıdığı kan bağının en üst temsilcilerine kadar olan ilintiye imalarda bulunur. Bu bağlamda insanın özellikle kendi geçmişi bir merak konusudur. Bu merak nesep bağının oluşturulmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında da etkindir. Oluşturulan nesep bağının soyun devamına geçirilmesinin, diğer mahlukattan düşünme yetisiyle ayrılan insana has bir özellik olduğu savunulur (Bilmen, 1985; Acar, 2014). Özellikle İslam dinini kabul eden toplumlarda nesep bağı diğer toplumlara göre daha fazla önem arz eder.

Nesep bağında kopma veya bozulmalara tahammülün az olduğu İslam dini, bu konuda sert kurallar koyar. Nesep bağı beşer için elzem bir gereklilik olarak ele alınır ve bu bağın mecburi bir gereklilik olduğu savunulur. Nesep bağının korunması ve aktarılmasının sağlayıcısı olarak kadın ile erkek arasında evlilik akdinin yasal olması istenir. (Dönmez, 2014) Dinen de yasaklanan evlilik dışı ilişki nesep bağı açısından da çok tehlikeli görülür. Nesep ilintisinin oluşturulmasında annenin sorumluluğu doğurmaktır. Doğum ile birlikte anne ile çocuk arasında nesep ilintisi oluşur. Kadın doğurduğu çocuğun annesidir (Karaman, 2016). İslam hukukuna göre, baba ile çocuk arasındaki nesep ilişkisinin oluşmasına bakıldığında ise anneyle oluşan bağa göre daha karmaşıktır. Hz. Muhammed “Çocuk, yatağa (yatak sahibi olan erkeğe) aittir” (Buhari, s.288) diyerek, bir çocuğun annesi ile olan evlilik bağına ve evlilik bağının dışında meydana gelen ilişkiye ithafta bulunur. Bu iki durumda da meydana gelen çocuk ile babalık bağının kurulduğu ifade edilir. Babalık bağının oluşturulmasındaki asıl unsurun, doğan çocuğun annesi ile babasının evli olması gerektiğidir (Dönmez, 2014).

Bu bağlamda dünyaya gelen çocuğun biyolojik babasının başkası olduğu aleni olsa dahi, çocuk, nesep ilintisi yönünde yasal olarak evli olan, koca konumundaki babaya aittir (Ekinci, 2014). İslam yasalarında babaya nesep ilintisinin oluşturulmasında sadece biyolojik yönden değil, hukuki yönden de bir ayrıcalık tanınır. İslam yasalarına göre, baba ile çocuk arasındaki nesep ilintisini oluşturan bağ, usulüne uygun olarak gerçekleşmeyen evlilik sonucunda oluşabilir.

Oluşturulan bu nesep ilintisinin diğer önemli bir argümanı da istikbale devridir. Belli olan bir nesepten doğan çocuğun, bunu düzgün şekilde aktarması gerektiği, küçüklüğünde başlayan telkinlerle çocuğa belletilir. Bu bağın oluşturulması ve devrinin önemli olduğu toplumlarda, bireyin tercihleri yine toplum gibi faktörlerce etki altına alınır. Soyun geçmişten geldiği gibi bozulmadan devir edilmesi gerektiği savı doğrultusunda bireye telkinlerde bulunulur. Bireyin üzerine yüklenen bir başka görev olarak ‘soyun devamı’ söylemi eklenir. Bu görev, nesep bağındaki usûl tarafından bireyi baskılar. Bireye özellikle eş seçimi konusunda dikkat etmesi, kendilerine yakışacak bir eş adayı bulması ve bu kararı tek başına vermemesi gerektiği empoze edilir. Kurulacak evlilik bağıyla sadece kadın ile erkeğin değil tarafların ailelerinin de etkileşime gireceği söylenir. Kadın ve erkeğe mensubu oldukları soyun değerlerini inkâr etmemesi gerektiği minvalinde telkinlerde bulunur. Bazı toplumlarda, bu telkinler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yönünden bakıldığında kadına daha sert kurallar koyarken; erkeğe olan telkinler daha yumuşak bir geçişle sadece evlenilecek kadın için geçerli olur. Erkek daha serbest bırakılır. Nesep ilintisinin önemsendiği aileler için daha müsamaha gösterilen erkekten istenen tek şey, evlilik dışı bir çocukla gelmemesidir. Türk toplumunun bazı kısımlarında kadına evleninceye kadar erkek eline yapışmak dahi yasaktır. Çünkü artık bu kesim için nesep ilintisinin oluşturulmasının yanı sıra, kadın için ‘namus’ faktörü de devreye girer (Ekinci, 2014).

Birey tarafından nesep ilintisinin devri seçilebileceği gibi reddi de seçilebilir. Bu red seçeneği kanuni bir hak olarak bireyin karşına çıkar. Birey biyolojik olarak tercihte bulunarak dünyaya gelmediği anne ve babasını reddedebilir. Bu reddediş nesep ilintisinden bireyi koparır. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Kanuni ve düşünsel olarak verilen bu hakkın kullanılması durumunda dahi, birey toplumsal yargılamalara maruz kalır. Birey bazen vermiş olduğu karar yüzünden ötekileştirme politikasına tabi

tutulur. Ötekileştirme, sadece toplumsal cinsiyet olmaksızın birçok farklı bağlamda karşımıza çıkar. Birey sadece toplum tarafından değil nesep bağı ile bağlı olanlar tarafından da ötekileştirilir (Kaymak ve Erol, 2020).

Nesep ilintisin devrinin önemli olduğu aile yapılarında, bireyin daha önce de bahsettiğimiz gibi eş seçimi gibi önemli konularda ailenin direktiflerine uymaması da yer alır. Bu ve benzeri sebeplerle ters düşen aile bireyleri arasında çözülemeyen sorunlar birbirini reddetmeye kadar gider. Bireyin hayatına başkaları tarafından bu denli müdahil olunma talebi, ince bir tahammül seviyesine kadar kabul edilebilir. Bu seviyenin aşılması durumunda usûl ile fûru arasında çatışmalara sebep olur. Çatışmaların tarafları birbirlerine bireysel düşüncelerini kabul ettirmeye çalışır (Kaymak ve Erol, 2020).

Alatlı'nın düşün dünyasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer yansıması da nesep bağı kavramı etrafında şekillenir. *Aydınlanma Değil Merhamet* isimli romanda baba ve oğulun birbirini aynalaması yazara aşkının bir boyutudur:

Benim dikkatimi çeken de, küçük bir erkek çocuğunun, babasının elini tutuş biçimi oldu. Sımsıkı. Sonra o tutuş biçimini tekrar gördüm. Sanki kara kaftanlı bütün babalar ve çocuklar aynı insanlardı. Tekrar tekrar baktım ve gördüm ki, bu el tutma biçimi bir adanmışlığı, baba ile oğul arasındaki ayrılmaz bağı göstermektedir. Dahası, baba ile oğulun önünde yürüyen dede bu ataerkil görüntünün en az üç kuşaktır böyle olduğunun ispatıdır (Alatlı, 2004, s.50-51).

Üst soy ile şimdinin bağının ifade edilmesi olarak tanımlanan nesep kavramı anne ve baba arasındaki ilişkiyi de kapsamı içerisine alır. Nesep, sosyal kurumlardan en güçlü olarak ifade bulan ailenin kendisine dayandırılan en önemli bağıdır. Çocuk ve baba birbiri içinde tamamlanan parçadır. Dede, baba ve erkek çocuk eksenli parçalar bütünü oluşturur. Söz konusu eserde yazar, verdiği örnek ile oğulun babasına ve atasına duyduğu ilgi ve yakınlığı kaleme alır. “Geleneksel aşkınlık anlayışında insan kendisinden ötede, yüce olana boyun eğerek ve ona karışıp onunla bir olarak aşkınlığı elde etme peşindeydi” (Acar, 2016, s. 94). Yani kuşaklar arası geçişte gösterilen saygı ve korku söz konusu paragrafta okuyucunun bakış açısına göre olumlu ve olumsuz yönü ile aktarılır.

Alev Alatlý, nesli ve soyu devam ettirecek kişinin, aynı zamanda baba için güç kaynağı olarak görölen erkek çocuk olduğunu Valla Kurda Yedirdin Beni ve İşkenceci adlı eserlerinde ortaya koyar: “Koyu karanlıkları oğulları ile geçer bir baba. Ođul, gökte yıldız, yerde mücevher, tarlada saban, hükümette kâtip, kavgada silah, yaşlılıkta para, gençlikte tebadır (...). Sülalesinin vakarını elbette oğullar koruyacaktı (Atlalı, 2018, s.364). “Abdurrahman Ađa’ya bir ođul yakışırdı” (Atlalı, 2002, s.7). Atlalı, özellikle ataerkil toplumlarda nesep ilintisinin devrini ele alırken, erkek çocuğa verilen önemi irdeler. Erkek çocuk, mutlak otoritenin devamını sağlayacak olandır. Baba için erkek evlat, karanlıkları aydınlatan ve onu ışığa ulaştıran bir güç olarak görölür.

Yazar, *Valla Kurda Yedirdin Beni* isimli eserinde nesep bağı ilintisi ile cinsiyetçi ayrımı içselleştiren ve yaygınlaştıran topluma değinir. Memduh Ören’in “Vildan kızım bana erkek torun verdi” (Atlalı, 2018, s.174) şeklindeki ifadesi cinsiyetçi kalıp yargıları besler niteliktedir. Memduh Ören yirmi köye ağalık eden şemsettin Bey’in torunudur. Yedi oğlu vardır ve üçü köyde babalarının yanında kalarak malı ve nüfuzu ellerinde tutarlar. Bu sebeple cinsiyetçi bir tutum içinde büyüyen Memduh Ören, erkek toruna sahip olmayı statü artışı olarak değeriendirir. Ayrıca, toplumsal cinsiyete biçilen değeri karşımıza çıkan Memduh Ören’in, kız toruna sahip olmayı istememesi de kadının ötekileştirilmesi ve değersiz görölmesinin bir tezahürüdür. Aynı eserde “Erkek çocuğun büyüşünü anlatmaya çalışırım. İbrahim Peygamber’in kızını değıl, oğlunu kurban etmeye kalkmasının altındaki değeri hükmünü anlamaya çalışırım. Ve görürüm ki, oğlu olan erkek aslında kendisini çoğaltıyordu” (Atlalı, 2018, s.284) söylemi erkek çocuğun bolluk ve bereket sembolü olarak görölmesidir.

Yazar, erkek evladı var olan sistemdeki en değeri nesneler yerine koyan toplumun yansımalarını eserlerine taşır. Bu sebeple nesep ilintisini olması gerektiğı gibi devredecek olan biyolojik cinsiyetin erkek olması durumunu irdeler. Eşitlik ilkesinin kadını yine teğıet geçmesi ve kadının öteki olarak görölmesini konu edinir. Kadının, nesep aktarımında sadece doğurması yeterli olan mucizevi dahlinin göz ardı edilerek; erkeğin karşısında değersizleştirmesi ve bu bağıın aktarımında asıl olanın erkek olduğu yanılığı eleştirilir.

2.4 Bekâret Kavramı

Bekâret kavramı anlam olarak deneyimsizlikten kaynaklanan bir hissiyatı içinde barındırır. Toplumda hiç cinsel münasebette bulunmamış, ya da bekâret sembolü olarak görülen kızlık zarında herhangi bir farklılaşma görülmemiş kadınlara bakire; cinsel ilişkide bulunmamış erkeklere ise bakir denilir. TDK'ya göre bekâret: "1-Kızlık, 2-Saflık, temizlik, masumluk, 3-Sanat ve düşüncede özgünlük, yenilik, 4-Doğallık, tazelik" olarak dört farklı anlamı barındırır (TDK, 1998). Bekâret ile ilişkilendirilebilecek bir diğer kelime ise 'bakir'dir (TDK, 1998). TDK'de bakir kelimesi: "1-Cinsel ilişkide bulunmamış (erkek), 2-El değmemiş, kullanılmamış, 3-İşlenmemiş (toprak) 4-Eskimemiş, yıpranmamış, yeni" anlamlarına gelir. 'Bakir' kelimesi Türk toplumunda 'Bakire' kelimesine göre daha az kullanılır. TDK'de bakire "Cinsel ilişkide bulunmamış (dişi), kızıoğlan, kızıoğlankız, erden" olarak tanımlanır.

Evlilik öncesinde bir tabu olarak görülen ve inanç gereği bekâret; bir değerler sistemi olarak benimsenir. Toplumumuzda bekâret, kadınlar üzerinden değerlendirilir. Bekâret yalnızca kadın için değil erkek için de kullanılması gereken bir kavram olup daha önce hiç cinsel ilişkide bulunmamış kişi anlamındadır. Atasoylu toplumlarda bekâret; kadını tahakküm altına alarak ikincil insan konumuna düşürür. Egemenliğin erkeklerde olduğu bu toplumlarda bekâretin bozulması bir kusur olarak görülür. Bekâret ile kızlık zarı ilişkilendirilerek bekârete ahlaki bir çerçeve çizilir.

Kızlık zarı (himen) geçmiş dönemlerden bu yana biyolojik, ekonomik ve toplumsal anlamda bir ehemmiyete sahiptir. Kızlık zarının kaybı biyolojik ve fizyolojik olarak kadın üzerinde çok küçük bir farklılığı temsil etmektedir. Fakat; sosyal çevre küçük olarak nitelendirilen bu değişime büyük manalar atfetmektedir. Öyle ki bazı durumlarda kızlık zarı o kadar önem arz eder ki namus kavramının tek faktörü haline gelir (Dinçer, 2007, s.52).

Ataerkil toplum düzenine sahip coğrafyalarda bekâret, kadınlar üzerinde toplumsal bir baskıyı içinde barındırır. Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkide erkek için bu durum bir güç göstergesi iken; kadın için saflığın yitirilmesi olarak görülür. Erkek biyolojisinde bakirliğin göstergesi olabilecek somut bir delil yoktur. Ataerkil toplumda erkekten ve

kadından beklenen roller vardır. Bunlar; “Acar Savran’ın belirttiği gibi sperm saçmak, döllemek, aktif ve agresif olmaktır. Kadın cinsiyetinkiler ise spermi beklemek ve kabul etmek, pasif olmak, içermek, doğurmak, büyütmektir” (Tunçdemir, 2022, s.314).

Segal ise, heteroseksüel birliktelikte, erilin egemenleştiği, kadının teslimiyet rolüne girdiği, fethetme/teslim olma, faallik/edilgenlik telaffuzları ve imajların devamlı önümüze çıktığını söyler (Segal, 1992). Toplumsal alanda kadının kontrolü, biyolojik özelliği yani bedeni baz alınarak oluşturulur. Kadının bakire olması onu toplum tarafından saygın gösterirken; bekâretini kaybetmiş olması ise ötekileştirilmesine sebep olur.

Kızlık zarı somut bir kavram iken; bekâret soyut bir kavramı niteler. Örneğin; ataerkil coğrafyalarda gerdek gecesinde kanlı çarşafın ilan edilmesi, toplumsal bir ritüel halini alır. Bu çarşaf bir şeref nişanesi olarak sunulur. Bazen de fizyolojik farklılıklar nedeniyle kanama olmayabilir, bu gibi durumlarda aile bireyleri arasında çatışmalar, boşanma talepleri vb. görülmekte olup bazı hallerde cinayet vakaları ile karşılaşılır. Bu vb. olayların yaşanmaması için kadın ve erkek tarafından cinselliğe kutsal bir olgu gözüyle bakılmaması gerekir. Ayrıca toplum cinsellik konusunda eğitilmeli ve genel-geçer bilgilere karşı bilinçlendirilmelidir.

Alev Alatlî’nin *Schrödinger’in Kedisi I. Kitap Kâbus* adlı romanında, İmre Kadızade küçük yaşlarından itibaren toplumun dayatması olan cinsel tabular ile hayatını şekillendirir. Cinsel kimliğini ortaya çıkaramayan Kadızade bilinçaltına konumlanan algı ile cinsellikten uzaklaşır. Söz konusu eserde cinsellik ve bekâret kavramı iç içe geçer. Romanın en ihtiyarlarından olan Osman Kuran köylük yerden İstanbul vilayetine gelişiyle birlikte kendisinden yaşça küçük Zozulya ile cinselliği tekrardan yaşar. Eserde Osman Kuran’ın kadına özellikle de dul kadına yaklaşımını irdelemek yerinde olur. “Bekâr hanımla evlenmek, dul hanımla evlenmekten şüphesiz üstündür. Zira terbiye, eşine bağlılık ve emrine boyun, yalnız onun güzelliğine bakması, bekâr hanımlarda daha çoktur. Dul kadında ilk eşini hatırlamak ve onun günlerine hasret çekmek ihtimali vardır” (Atlî, 2019a, s.231).

Herhangi bir sebepten ötürü çiftlerden birinin vefatı ya da boşanması halinde evlilik akdinin sona ermesiyle birlikte kadın veya erkek sosyal ortam içerisinde “dul” olarak nitelenir. Dul kalmak toplum tarafından yalnızlığı çağrıştırır. Diğer boyutu ise sosyal, kültürel ve ekonomik güç kaybıdır. Evlilik birliği devam eden kişilere göre davranışlarına daha çok dikkat etmek durumunda bırakılan dul kadın, daima gözetim altındadır. Toplumsal yapı kadının baskılanmasına sebep olur. Toplumda boşanmış ya da dul kalmış kadına bir tehdit nazarıyla bakılır. Bu sebeptendir ki; bekâr bir kadınla evlenmek, dul biri ile evlenmekten üstün görülür.

Kâbus romanı karakterlerinden olan İmre Kadızade’nin babasını, annesi İmran’ın ise eşini kaybetmesi sonucu anne-kız Çankırı’ya doğru yol alırlar. İmre Kadızade’nin erkek kardeşi Oğuz, misafir oldukları Osman Kuran’ın evinde dünyaya gelir. Fakat Osman Kuran onları daha fazla evinde istemez. Dayısı Kenan Kadızade’nin yanına sığınır. Kenan Kadızade ise kız kardeşi İmran’ı medeni halinden ötürü kısıtlar. Kenan Kadızade kardeşini ve dul kadınları tehlikeli oldukları yönünde eleştirerek onları ikincilleştirir. İmre Kadızade ise bu ikincilliği ve annesinin tavrını romanda şu sözlerle eleştirir: “Dulların kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığına inanıldığından, kadınların en tehlikelilerinden sayılırlardı. Annemin kendisine atfedilen aşağılık konumu kabullenmiş olmasından her zaman nefret etmişimdir” (Alatlı, 2019a, s.233).

Toplumsal bir manipülasyona maruz bırakılan dul kadınların yaşamsal faaliyetleri ve psikolojik durumları onların sosyal yaşamdan soyutlanmasına sebep olur. Toplumda dul kadınlara bakış; bekâret ile ilişkilendirilerek sanki günah işlemiş ya da utanılacak bir şey yapmış algısı etrafında şekillenir. Bu sebeple kadın ev bulma, iş imkânı edinme, arkadaşlık kurma gibi süreçleri sıkıntılarla geçirir.

Kadın ve bedenini, bekâret kavramı içerisinde *Viva la Muerte! Yaşasın Ölüm* adlı eserde de görürüz. Söz konusu eserde aydın bir kimlik olarak verilen Günay Rodoplu ve âşık olduğu taşralı Şafak Özden anlatılır. Günay Rodoplu ağzından cinsel özgürlük ile ilgili sorgulamalar okura aktarılır: “Ben sana kızlığımı verdim” diye ağlayan bir genç kadına, borçlu olmakla, “Beden senin, kızım, istemeseydin vermezdin,” diye omuz silkip sırt çevirmek arasında yaşamsal bir fark yok muydu?” (Alatlı, 2020a, s.45).

“Ben sana kızlığını verdim” diye ağlayan genç kadının toplumsal normlara bağlı olarak “en kıymetlisi” kabul edilen ve bekâret sembolü niteliği taşıyan kızlığın yitirilmesi kişide psikolojik bir baskı ve çaresizlik hissi uyandırır. Bunun aksine toplum, erkek için cinselliği, yaşananlardan sonra kaygı duymayacağı ve kadını elinin kiri olarak göreceği bir sahada var eder. Bu sebeple eserde cinsellik ve bekâret bir tabu olarak işlenir.

Toplum kadına roller yükler. Tunçdemir’in ifadesine göre bu roller:

Kadın için, cinselliğini küçük yaştan itibaren bastırması ve gizlemesi, bekâretini koruması, evleneceği kişiyle ve evlendikten sonra cinsel birliktelik yaşaması, cinselliğiyle ön planda olmaması gibi birçok katı kuralı ve baskıyı beraberinde getirir. Erkek için ise durum daha farklıdır. Erkeğe yüklenen cinsel roller genelde küçük yaştan itibaren ona cinsel özgürlüğünü rahatça yaşayabileceği bir alan açar. Evlilik öncesi yaşanan cinsel birliktelik erkek için olması gereken bir deneyim alanı olarak kabul edilir. (Tunçdemir, 2022, s.314-315).

İlkel insan ve kültlerin, kadına yaptığı en büyük tahakkümlerin başında gelen cinsel saflık yani bekâret tanımlaması kadınları ayrıştırmada etkin rol oynar. Alatl’da romanlarında bekârete, bekâret algısının kişide yarattığı suçluluk duygusuna, toplumun bekârete atadığı kutsiyete ve cinsel birliktelik sonrasında kadının aşağılık bir konumda görülmesine değinir. Tüm bu tespitleri romanlarında işleyerek kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve yargılamaların önüne geçilmesi için okurlarının zihninde bir kıvılcım ateşi yakar. Dolayısıyla kişilerin herhangi bir norma bağlı kalmaksızın kendilerini gerçekleştirmelerini ister.

2.5 Namus Kavramı

Namus kavramı: Arapça nāmūs, Aramice ve Süryanice “nmūs/nūmūsā”, Hellenice nómos kelimelerini karşılar (Kalav, 2012). Namus kelimesi lisanımıza Arapça’dan geçmiş olmasına rağmen, köken itibariyle Yunanca’daki nomos’tan gelir (Ecevitoglu, 2012).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde namus iki farklı şekilde ifade edilir. Bunlardan ilki; “Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet” diğeri ise “Dürüstlük, doğruluk” şeklindedir (TDK, 1998, s.1630). Kavramsal olarak namus toplumun kültürel hayatı şekillendirerek kural koymasındır. En kayda değer kural da

kadının cinselliğine ait olandır. Dolayısıyla yukarıdaki ifadeye bakarak kadından beklenen rol, cinsel dürtülerini evlilik öncesinde sınırlamaktır. Kadınlar namus bütünlüğüne sahip çıkmakla yükümlü tutulurlar. Dede, baba, erkek kardeş kadının namusu üzerinde bir kontrol mekanizmasıdır. Erkeklerden beklenen davranış kadının namusunu korumak ve aileye laf gelmesini önlemektir. Böylelikle aile saygınlığı korunmuş ve namusa leke gelmemiş olur. “Namus olgusu, içinde bulunduğumuz topluma ve döneme göre farklı şekillerde algılanır ve yorumlanır” (Aksoy ve Yılmaz, 2019, s.2). Dolayısıyla toplumun belirlemiş olduğu namus algısına uyulmayıp namus korunamaz ise toplumda kadına karşı yaftalamalar başlar ve kadında utanç duygusu gelişir. Temiz ahlakı, doğruluğu, dürüstlüğü ve hakikati içinde barındıran namus; pek çok toplumda cinsel ahlak ile eş değer tutulur. Namus kavramı Türk kültüründe de hayati bir noktada konumlanır. Sever ve Yurdakul’a göre namus, eril zihniyet tarafından çoğunlukla dürüstlük, iş yaşamında güvenilir sayılma ve ailesinin şerefini namusunu koruma anlamında tanımlanırken, dişi için ise “cinsel saflık” manalarına gelir (Sever ve Yurdakul, 2001, s.964-998).

Toplum tarafından bir değer ataması yapılan namus, doğumdan ölüncüye kadarki süreci kapsar. Bu kapsam toplumsal normlar ile şekillenerek bireylerin birbirine karşı bakışını da etkiler. Bu bağlamda kişiler kendi değer yargılarına göre bireyi namuslu ya da namussuz eksenine oturturlar.

Namusun toplumsal bir norm yerine koyulduğu kültürlerde, erkek egemenliğinin ön planda tutulduğu, kadınların ikincil konuma düşürüldüğü ve buyuranın buyruklarını yerine getiren kişi konumunda olduğu görülür. Kadının evlilik öncesi cinsel ilişki yaşamamış olması namuslu olarak tanımlanırken; aksi bir durumda ise kadının ve ailesinin namusuna leke sürüldüğü ifade edilir. Namusun ince bir çizgi olarak görüldüğü kültürlerde toplumun-ailenin mevcut konumunu zedeleyen her davranış ve bu davranışlara karşı takınılacak tavır, süreç içerisinde kadınlara ve erkeklere toplumsal rol olarak iliştilir. Bir aile için olumlu kanaat belirtmenin ölçütü, o aile içinde yaşayan kadınların cinsel ahlaki ile orantılıdır. Kadının cinselliğe tabu olarak yaklaşması ve muhafazakâr tutumu, çevresinin onayını almasına ve değer görmesine sebep olur. “Namusun bekâretle neredeyse aynı şey olarak görülmesi, bu konudaki değerlerin, algıların, düşüncelerin ve uygulamaların, kadın bedeninin ve cinselliğinin

denetlenmesine yönelik olarak değerlendirilebileceğini gösterir” (Topcu ve Baş, 2018, s.176).

Erkeğin kadın bedeni üzerindeki tahakkümü sosyal yaşamı düzenleyen namus algısı etrafında şekillenir. Bu algı, ataerkil aile yapısında kadının cinsel hayatının baskılanması ile sonuçlanır.

Erkeklik ve kadınlık, erilik ve dişillik biyolojik cinsiyet kavramını niteliyor olsa da içine doğulan toplum bireylere rol ve davranış kalıpları aktarır. Alatlı da romanlarında toplumun namus algısını kurgularken kavrama çok boyutlu yaklaşmayı tercih eder. Or'da Kimse Var Mı? serisinin üçüncü kitabı olan Valla Kurda Yedirdin Beni de çok çocuklu ailenin temsili olan Memduh Ören ve Hayriye Ören çiftinin aile içi ilişkileri ve cinsiyetler arasındaki terbiye algısının, eril dişil kavramı üzerindeki ayrımı dikkat çeker: “Delikanlıların yengelerinin yanında rahatça soyunduklarına çok şahit oldum. Oysa, kızlara ait iç çamaşırı gibi mahrem sayılabilecek eşyalar ortada hiç görünmezdi” (Alatlı, 2018, s.171).

Konu namus algısından çıkarıldığında, çözüme kavuşturulması gereken sosyal bir problem olarak bizlere sunulur. Biyolojik olarak ayrılan cinsiyet, sadece biyolojik bir ayrım olarak kalmaksızın kadın ve erkek üzerine şekillenen roller, toplum tarafından belirlenir. “Toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özelliklerdir” (Dökmen, 2015, s.20).

Cinsiyet bakımından biyolojik faktör; toplumsal cinsiyetin oluşmasında temel taşıdır. Eril ve dişil cinsiyette biyolojik olarak farklılıkların bulunması normaldir. Ne yazık ki toplum, bu farklılıkları zaman içerisinde, kadının erkeğe oranla daha narin olmasından ve fiziki yetersizliğinden dolayı kadın üzerinde bir kontrol mekanizması geliştirir. Michel’in ifadesiyle fiziksel eksiklik, ne dün de ne de bugünde, kadının toplumda aşağı bir düzeye itilmesinin gerekçesi olmaz (Michel, 1995). Alatlı romanlarında kadın ve erkek arasındaki ayrımın keskin yönlerini aktarır. Kişinin biyolojik cinsiyet bağlamında toplumsal süreçte kendine yer bulamaması ve kadının ikincil insan konumunda olduğu görülür.

Günay Rodoplu'nun öyküsünün anlatıldığı *Valla Kurda Yedirdin Beni* adlı eserde kendine ait bir yaşam kurmaya çalışan fakat mağduriyetlerle karşılaşan kadınların hikâyelerine rastlarız. Bu hikâyelerin başında Rodoplu gelir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde öğretim üyeliği yapan Rodoplu, zamanla bu işin kendisine uygun olmadığını düşünerek görevinden ayrılır. Hüseyin ve Rodoplu ortak bir şirket kurarlar. Fakat kurdukları şirket iflas eder. Yolları kesişen Şiran ve Rodoplu birbirlerine âşık olurlar. Rodoplu, kendine uygun bir ev kiralamak ister fakat ev sahibinin şu sözleri ile toplumun cinsiyet eşitsizliği algısı ile karşı karşıya kalır:

“Bizim oralarda oturamazsın. Yine bu taraflarda olmalı. ‘Kocanız ne iş yapar?’

‘Evli değilim.’

‘Bekâr kadına ev vermiyoruz’ (Alatlı, 2018, s.326).

Toplum kadına ve erkeğe farklı davranış biçimleri yükler. Doğumla beraber ortaya konulan biyolojik cinsiyet toplumun en küçük yapı taşı olan aileden ve çevresel faktörlerden etkilenerek kadın ve erkek arasında köşeleri sivrilen farkları oluşturur. “Toplumsal cinsiyet, kadına ait dişil ve erkeğe ait eril kavramların üretildiği ve doğallaştırıldığı bir mekanizma olmuştur” (Butler 2009, 75).

Toplumsal normlar; cinsel eğilimleri kontrol altında tutarak kimlikleri biçimlendirmeye çalışır. Ahlak ve namus gibi nosyonlara eğilerek kadın bedenini sınırlandırır. Toplum; kadın bedenini daima baskı altında tutarak kadını yönetme eğilimindedir. Bu eğilimin sebepleri arasında ise, ailesel faktörleri ve toplumu koruma içgüdüğü yatar. Bekâr kadına ev verilmemesi de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir uzantısıdır. Burada kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetinden ötürü toplumsal alanda ötekileştirilmesi söz konusudur.

Alev Alatlı, *Valla Kurda Yedirdin Beni* adlı eserinde ‘Seksoloji Dergisi’ne değinerek cinselliğin utanç hissine ulaşan boyutlarını dile getirir:

Seksoloji dergisi, bizim kuşağın cinsellik hakkındaki bilgilerin bütününe borçlu olduğu dergidir. Altmışlı yıllarda elden ele gezer, kömürlüklerde, kuytu köşelerde, büyük bir gizlilik içinde okunurdu. Burada böylesine aleni sergilenmesi beni hayrete düşürdü.

Üstelik bu evde bir de kız vardı! Yaklaştım, en üstte duranı aldım, “Kızlık zarı hakkında bilmediklerimiz!” sonra “Penis ebadı mühim midir?” Saçlarımın diplerine kadar kızardım! Dergiyi olduğu yere bıraktım. Dışarı çıktım ve Sakine pazardan döndü (Alatlı, 2018, s.61).

Sosyal duygu olarak nitelenen utanç toplumsal rutinler ile şekillenir. Toplum bireye cinselliğe dair negatif tutumlara sahip olmasını öğretir. Doğum ile birlikte şekillenen negatif cinsel söylem kişinin kendisine ve çevresine karşı utanç duymasına sebep olur. Cinselliğin toplumsal değerler içerisinde tabu olarak kalması ve günlük konuşmalarda bahsedilmemesi gerektiği algısı yaygındır. Mahremiyete özen verilen toplumlarda cinsellik “özel hayat” olarak nitelendirilir ve sadece etkileşime girenler arasında bahsedilmelidir. Umuma açık alanlarda cinsellikten konuşmak ‘ayıp’ olarak nitelendirilir. Toplumsal yargıları bir kenara bırakıp cinsellik hakkında konuşmaya devam edildiğinde birey dışlanır.

Alev Alatlı, Yaseminler Tüter mi Hâlâ isimli eserinde Eleni/Naciye’nin komşuları Havva ve kızları üzerinden toplumun namus algısını okura sunmaktadır. Havva hanımın eşi vefat etmiş ve kızları babasız kalmıştır. Anne ve kızları vefat dolayısı ile zorlu bir süreç geçirmektedirler. Çünkü sosyal yaşamda kadının eşi olmadığında sahipsiz görülmesi ve toplum nazarında bu kadınlara tehdit gözüyle bakılması söz konusudur. Havva hanım ve kızları komşularına konuk olsalar ya da konuk oldukları evde fazlaca kalsalar toplum tarafından “namus yoksunu” etiketine maruz kalmaktadırlar. Eleni/Naciyeni’nin kocası Arif’te Havva hanım ve kızları için "Çok gezerler, durmazlar hiç evlerinde, herkes onlardan gonuşur. Söyle gelmesinler bir daha!" diyerek söz konusu kişileri çıkan dedikodular ile namus eksenine oturtur.

Namus; sınırların korunması ve belli kurallar bütünü olarak toplumsal cinsiyet değerleri etrafında organize olur. Cinsel saflık ile eş değer tutulan namus utanç ve şeref kavramları üzerine yoğunlaşır. Bu sebeple şeref ve erkeklik kavramı aynı kulvarda bulunurken; utanç hem kadına ait hem de kadın soylu görülür. Namus kültürlerinde çoğunlukla konuşulmayan insan bedenleri ve cinsel uzuvlar ahlaki-cinsel terbiyenin oluşmasını da zora sokar. Dolayısıyla toplumsal bir kavram olan namus; kadın bedeni ve cinsel kimliği ile aynı boyutta ele alınır. Cinselliği denetlenen kadın ataerkil değerler sistemine dâhil edilir. Alev Alatlı da toplumsal cinsiyet bağlamında önemli bir yere sahip olan namus kavramını, kadın bedeninin ve hareketlerinin kontrolü

noktasında işler. Eril kimlik etrafında şekillenmeyen namusun, kadın temelli görülmesini eleştirir.

2.6 Kadın ve Anne Kimliği

Dünden bugüne kadına biçilen rollerin başında annelik kavramı gelir. Toplumda annelik kavramı üstün bir merteye olarak görülür. Annelik, içgüdüsel bir kavram olarak her kadında var olması gerektiği düşünülen yaygın bir algıdır. Kadına biçilen bu rol ayrıca bir eğitim veya çaba ile değil doğal sirkülasyon ile nesilden nesile aktarılır. Bebek sahibi olma kararı dahi anneyi bir cinsel meta olarak görmeye sebep olur. Kadının eğitim seviyesi, sosyal statüsü, aile yapısı ve finansal özgürlüğü gibi durumlar dâhilinde farklılık göstermesiyle birlikte bazı durumlarda kadının bebek sahibi olma kararını almadaki etkisi ikinci plana atılır. Kendisini ikinci plana atmış olan, kendi ayakları üzerinde duramayan ve eğitim düzeyini geliştiremeyen bir kadın bu süreçte bir meta, cinsel bir obje olarak görülür. Ona biçilen rolü irdelemeksizin kabul etmek zorunda kalır ve anne olur. Anne olma kararı verildikten sonra gebe kalan kadın, tıbbi yönden bile bir sürü yasaklara tabii olur. Gebe kadın önceki alışkanlıklarının çoğunu terk etmek zorunda kalır. Mesela sigara, alkol, fast-food, gazlı içecekler vb. bebeğin sağlığını etkileyebileceği düşünülen bu tarz tüketim kadına önerilmez. Doğuma kadar olan süreçte kadın her tüketiminden önce yüzeysel olarak zarar ve etkilerini araştırarak tüketmek zorunda kalır.

Doğumun gerçekleşmesi ile birlikte annelik süreci aşama değiştirir ve kendisini ifade edemeyen bebeğin derdini anlama ve çözüm bulmaya çalışma aşaması başlar. Bunların başında bebeğin beslenmesi ve temizliği gelir. Kadına biçilen annelik rolünün görevlerinden birisi de bebeğini anne sütüyle emzirerek beslemesidir. Bu durum kadının gün içindeki rutini değiştirip bebeğin acıkma sıklığına göre şekil almasına sebep olur. Annenin bebeğe gösterdiği ilgi alakaya ve bebeğinin ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığına bakılarak toplum tarafından kadının anneliğine değer biçilir. Bu süreçte annenin tavır ve tutumları iyi anne veya kötü anne olarak nitelendirilmesine sebep olur. Annenin sütünün olmaması veya bebeğine yetmiyor olması sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durumlarda toplum anneyi nitelendirirken çocuğunu emzirmemesini sebep göstererek iyi olmayan anne olarak nitelendirir. Toplum, annenin asli görevinin

bebeğini emzirmek olduğunu lanse eder ve aksi durumun altında yatan sebebin bilinçaltındaki algıyı değiştirmesine müsaade etmez.

Bebeklik evresini atlatan bebek ve annenin artık “anne ve çocuk” evresi başlar. Bu sürecin başlangıcı ile gençlik dönemine kadar artık anne çocuğunu karakterini, psikolojisini ve gelişimini etkileyecek bir faktördür. İlk eğitimin evde başladığı düşünülen büyük bir çoğunluğun kabul ettiği algı annenin bu yönde hal, hareket ve eylemlerini etkiler. Karşısında artık kendisini anlayabilecek ve eylemlerini anlamlandırabilecek bir çocuk olduğunun farkında olan kadın yine kendisinden taviz vererek, yanlış veya olumsuz etki bırakacağını düşündüğü durumların meydana gelmemesi için kendisine ket vurur. Böyle davranmanın en baştaki sebebi öz itibarıyla iyi bir birey yetiştirme çabasıdır. Kadına biçilen annelik rolü embriyonun rahme tutunması ile başlayıp, hayatın son bulmasına kadar devam eden bir süreçtir. Bu uzun süreçte kadın hayatının her evresinde kendisini ikinci plana atarak kararlar alır. Bu süreç kadının sosyalliğini, iş hayatını, sosyal statüsünü, hobilerini, kendine ayırdığı zamanı, aktivitelerini, önceden kendisi için yapmış olduğu her şeyi ve almış olduğu kararları etkiler.

Gazetelerde birbiri ardına, çalışan annelerin çocuklarına ilişkin “felaket haberleri” duyurulmakta, bloglar, dergiler ve gazetelerde anneler ve çocukların gelişimi üzerine hararetli bir tartışma yürütülmektedir. Çalışan annelerin çocuklarının obeziteden işsizliğe, sınav başarısızlığından depresyon eğilimlerine, şiddet eğilimlerinden özgüven sorunlarına kadar daha büyük “risk” altında olduklarına ilişkin olarak gelişen bu yazın, anne savaşları külliyyatının bir parçası olarak Atlantik’in her iki yakasını sarmış durumdaydı (Öztan, 2015, 96-97).

gibi söylemler, annelik kavramını kadına yüklerken olması gereken anne profilini de çizer. Fransız yazar Simone de Beauvoir annelik kavramının kadını kendi bedenine kapattığını ve kendi bedeninde alıkoyduğunu düşünür. Feminist yazar Beauvoir’e göre kadınlık biyolojik cinsiyetten öte kültürel ve tarihsel koşullardan kaynaklanan birçok faktörün etkilediği bir kavramdır. Fransız yazar Simone de Beauvoir *İkinci Cinsiyet* adlı eserinde kadının süregelen ataerkil yapı içerisinde ikinci plana atılmasını irdeler. Bahsi geçen eserde Beauvoir kadının etki altına alınmasını ve etki altına alınmanın nasıl yapıldığından bahseder. Simone de Beauvoir, “kadının insan olduğunu söyler ve insanlık durumunu aşkınlık ve içkinlik durumları olarak ele alır. İçkinlik

kadının doğa ve yaşamla ilişkili olduğu, sürekli tekrar eden doğurganlığını da içeren rutin bir var oluş şeklidir” (Aydıralp, 2020, s. 474) diyerek tanımlar.

Toplumun anne olan kadına ve anne olmayan kadınlara bakış açısı farklıdır. Anne olan kadın artık biyolojik ve fizyolojik bakımdan daha güçlü olan erkeğe karşı da daha güçlü bir konuma gelir. Erkek ile kadın arasındaki fizyolojik ve psikolojik farkın annelik ile birlikte azalarak kadını daha da güçlendirdiği düşüncesi hâkim olur. Toplumun anne olan kadına saygısı artar. Özellikle Türk toplumunda annelik kutsal bir statüdür. Anne faktörü Türk kültüründe ve mitolojisinde de önem arz eder. Tarihin başlangıcından bu yana kadınlar, özellikle Türk kültüründe, ‘Ana’, ‘Hatun’ ve ‘Sultan’ gibi adlar alırlar. Kültürel normlar kadının doğurganlık özelliği üzerinden anneliğe kutsiyet atar. Kendisine kutsiyet atanmış annenin kadın kimliğe ikincil konuma düştüğünden kadın bütün ömrü boyunca bu kutsiyetin ağırlığını taşımak zorunda bırakılır.

Alatlı, *Kadere Karşı Koy A.Ş.* adlı eserinde feda edilmiş kadını roman karakteri Füsün ve Ferhat üzerinden örnekler:

Kadınların işinin daha zor olduğuna inanıyor. ‘Aile, koca, çocuk, iş, derken, kadın, kendisini teğet geçmeye mecbur edilir,’ diyor, ‘bir şey yapması daima müsaadelere bağlıdır. Ailesinin müsaadesine veya teşvikine, dostlarının desteklemesine, yakınlarının ‘evet!’ demesine! Bu yüzden, sanat eğitiminin kadına verilmesi daha da önemlidir (Alatlı, 2022, s.133).

Kadına atfedilen annelik rolü, kadını ataerkil düzlemde soyut hale getirmenin ve bunu normal göstermenin alt yapısını oluşturarak bilinç altına yerleştirmenin bir boyutudur. Annelik rolüne bürüne kadın, ailesini iyi temsil etmek, edepli olmak ve edepli görünmek çabası içerisinde kendi benliğini kaybederek bireyselliği arka planda tutar (Karaman ve Doğan, 2018). Geçmiş zamanlardan beridir toplum kadına ve erkeğe biyolojik cinsiyetinden hariç toplumsal boyuta ulaşan birbirinden farklı davranış kalıpları yükler. Kadınlar genellikle iş yaşamından uzak, ev işleriyle meşgul, eşine ve çocuklarına bağlı sosyal hayatın gerisinde izole bir hayat sürmeye alıştırılır. Üretkenliği kısıtlanan kadın, daima onay bekler durumdadır. Özgürlük meşalesinden uzaklaşması kadını asıl kimliğinden soyutlar. Bu yönüyle kadın herhangi bir adım atacağı zaman ailesinin ya da çevresinin sözlerini kulak ardı edemeyerek onlara göre tavır belirler.

Yazar bir başka eseri olan Kâbus'ta roman karakterlerinden Müjgan ve Bekir'in birbirlerine karşı ilgisizliğinden, sevgisizliğinden ve aile birliğinin bozukluğundan bahseder. Aynı zamanda annelik vasıfları üzerinden kadın üremesinin kutsal kabul edildiğine fakat üremeyi ve anneliği çocuk doğurmaya indirgememek gerektiğine değinir:

Müjgân, vazgeçilemezliğini perçinlemek için üçüncü kez hamile kalmanın dışında bir yol bulabilseydi ya da Kenan Evren, elini çabuk tutup Müjgân'a o geceyi armağan etmeseydi ya da Bekir, tutuklanmasının kaçınılmaz olduğu bilgisinin ağırlığını amcakızının dölyoluna boşalarak atmaya kalkışmasaydı, Devrim, kendisini o sevgisiz okulda bulmayabilirdi (Alatlı, 2019a, s.523).

Söz konusu eserde anne olan kadının birkaç tane doğum yapması halinde kendisini vazgeçilmez olarak görmesi ifade edilir. Biyolojik olarak kadınlığın değil de anneliğin kutsal kabul edildiği kültürlerde kişinin kendisini var edebilmesi, ben buradayım demesi döl yolu eksenslidir. “Kadına biyolojik olarak bahşedilmiş doğurganlık özelliğinin, onu baskılamanın ve üzerinde iktidar kurmanın bir aracı haline geldiği söylenebilir” (Karaman ve Doğan, 2018, s.1478). Bunun sebebi ise toplumun kadını ötekileştirmesi ve ikinci sınıf insan gibi görerek ona toplumsal ve kültürel kodlar yüklemesi ile ilgilidir.

Alatlı, *Aydınlanma Değil Merhamet* isimli eserinde Rus steplerinin “Nemli Toprak Anası” üzerinden anneliği ve bereketi aynı kefeye koyar: “Rus steplerinin Nemli Toprak Anası, Matra-sira-zemlya, gündüz koyunları güder, gece yün eğirirken aslında yaptığı hayatı ve ölümü dokumaktır. Erkeğinin tohumunu rahmine almaya hazırlanan bu yetişkin, bereketli kadın, zamanla bakire Meryem’e nüfuz eder, Azize’nin analık vasfını bakireliğinin önüne geçirir” (Alatlı, 2004, s.75).

“Toplumların gelişim çizgisine bakıldığında, toprak ve dişillik arasındaki bağıntının gök ve erillik düşüncesini oluşturduğu görülmektedir. Toprak, yeryüzünde insan yaşamı için gerekli besin ihtiyacını karşılama işlevine sahip olmaktan, kutsallık mertebesine ulaşarak tanrıça figürüne ulaşmıştır” (Akçam ve Söke, 2022, s.390). Toprak oluşumun ana etkeni, hayatın ilk hamuru ve besleyiciliği açısından annelik kavramına en yakın benzetmedir. Annenin yavrusunu aylarca karnında taşıdığı gibi toprakta bedeninde dağları, ağaçları, bitkileri taşır. Yaratılış itibarıyla doğurgan bir biyolojik kimliğe sahip kadın, bu vasfı ile yüceltilerek anne-kadın rolüne bürünür.

Kadın olarak toplumda yer edinemeyen kişi, annelik rolü ile toplumsal bir statü kazanır.

Valla Kurda Yedirdin Beni adlı eserde yazar, Ayten, Çiçek, Rana, Feride, Aynur, Suphi, Şiran, Ferit, Suat ve Apo'nun anneleri olan Hayriye Ören üzerinden anneliği görev edinen kadına değinir: "Söylediğim gibi, Hayriye Anne her zaman hastaydı. Dahası, henüz elli yaşında olmasına rağmen ihtiyar kategorisine girmişti. Çok çalıştığı ve çok yorgun olduğu söyleniyordu. On çocuk doğurmuş olmanın yorgunluğunu elbette yadsımıyorum (Alatlı, 2018, s.253).

Genelde kadın ve erkek evlilik ile birlikte kurulan yuvada, aile kurumunu güçlendireceği algısı ile çocuk sahibi olmak isterler. Tarım coğrafyalarında çocuk büyüüp ergin bir birey olduğunda aileye üretimde destekçi ve aktif işgücü olur. Aile bireylerinin (anne-baba) ihtiyarlıklarında bakımını üstlenir. Toplumsal tabular aile birliğini çocuk ile taçlandırmak ister. Son olarak evlenen çift çocuk sevgisini deneyimlemek ister. Bu dört sebep çocuk sahibi olmak için kişilere motivasyon sağlar. Sosyal hayat içerisinde görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığı kadının aktif yaşamın gerisinde durması gerektiğini vurgular.

Bu sebeple evinin hanımı, çocuklarının annesi olur ve birden fazla doğum hadisesi yaşayarak kendi alanında hâkimiyet kurar. Kadından beklenen rol anne olmak ve evin düzenini sağlayan kişi konumunda olmaktır. Bu bağlamda toplumda kadın, doğurganlığa sahip olan, annelik vasfı ile kuşanmış bir metadır. Sayıca çok çocuğa sahip olmak kadına toplum tarafından öğretilen bir değerdir. Anne olamayan kadınlar için ise toplumda yaftalamalar ve dışlamalar görülür. Erkek nedenli çocuk sahibi olunamasa dâhi bu durum kadına aksettirilerek "kısır" olarak görülür. Alatlı da romanlarında geleneksel roller ile şekillendirilen kadına değinerek, eril zihniyetin düşünce dünyasını yerine getirebildiği ölçüde "kadın" olarak nitelendiğini roman kahramanları üzerinden hissettirir. Dolayısıyla denilebilir ki; asıl olan kadın kimliği; anne, ev hanımı ve eş gibi kadına ithaf edilen birçok sıfatın ardında kalır.

2.7 Ana Tanrıça Kültü

Mitler, geleneksel olarak sonraki nesillere aktarılan ve halkın düş dünyasını etkisiyle artan veya eksilen yönleri olan yerinel (alegorik) anlatılardır. Mitler, insanlık tarihinin en eski anlatılarını içerisinde barındırır. Mit, genel anlamda yaradılışı şekillendiren kavramlardan meydana gelmekte ve yaradılıştaki aktif rol oynamaktadır. Tanrı ve tanrıçaların atandıkları görevleri yerine getirirken insanüstü özelliklere sahip olmaları, bu özelliklerini kullanırken ihtişamlı halleri ve ölüm ile bağlarının kopmuş olması, mitsel anlatının ilgi çekici özelliklerindendir. Mitlerde hem kadın hem erkek figürleri yer almaktadır.

Anaerkil toplumun oluşturduğu mit, anaerkil motifler içerir. Anaerkil mitin en önemli çıktısı, Ana Tanrıça kültürüdür. İnsan ve tabiatın ortak maddeden yapıldığını anlatan kozmogonik mit, doğa ile kadın birlikteliği üzerine inşa edilir. Doğa-kadın birlikteliğinin ayırt edici nitelikleri ise doğurganlık ve verimliliklerdir. Doğa ile kadın o kadar özdeş ve o kadar iç içedir ki, doğanın mevsimsel döngüsü ile kadının gençlik, verimlilik ve yaşlılık dönemleri, aynı sembolik düzlemde anılır (Dalar, 2023, s.76-77).

Kaide olarak kadın figürleri, mitlerde düzenleyici, devam ettirici, yaratıcı, onarıcı ve mevcudu koruyucu niteliklere sahiptir. Savaş, yönetim, cezalandırma, avlanma, sevk ve idare gibi işlerin başında ise erkek figürlerine yer verilir. Kadın, hayatın devamlılığının en önemli faktörü olan doğa ile ilişkilendirilir. Doğanın üretkenliği, kadın figüründe hayat bularak kadının doğurganlığı ile bağdaştırılır. Doğanın olmayana hayat vermesi hadisesi kadının doğurması hadisesiyle, tezahür eder.

Alev Alatlının, Ey Uhnem! Ey Uhnem! isimli eserinde geçen “(...) Eski Mısır’ın bereket tanrıçası, Osisis’in hem kız kardeşi, hem de karısı! Pagan inançları hakkında birazcık bilginiz varsa, İsis’in, Maya, Gaia veya Ge, yani Demeter ya da Seres, yani ‘toprak’ anadır (...)” (Alatl, 2008, s.118) şeklindeki ifadesi, doğa ananın benzeri olan Ana Tanrıça figürlerini ortaya çıkarır.

Yazar söz konusu eserde, Gaia’ya ve dolayısıyla diğer ana tanrıçalara, yaratılmış mitlerinde adı geçen ve en evvel ortaya çıkan, varoluşun yaratıcısı, meydana getiricisi kabul edilen figürlere değinir. Doğa ile ilişkilendirmiş kadın, doğanın en önemli faktörlerinden olan, birçok var olanın etken maddesi olduğu düşünülen, doğurganlığı simgeleyen ‘toprak’ ile özdeş görülür. Toprak olarak nitelendirilmesiyle birlikte ‘Ana’

kavramıyla birleşir. Tanrılardan önce de var olan Gaia aslında tanrıların da yaratıcısıdır. İlk ortaya çıkan olan Gaia'nın doğurganlığı sayesinde diğer tanrılar doğar. Hesiodos, mitolojinin başlangıcını konu aldığı 'Tanrıların Doğuşu' (Theogonia) adlı kitabında, hiçlikte tek var olan 'Khaos' iken Gaia'nın ortaya çıktığından bahseder. Yunan mitolojisinde var olan tanrı, tanrıça, titanlar ve yaratıklar gibi figürlerin türediği Gaia'nın, Toprak Ana olduğu anlatılır (Gözlü, 2021).

Alatlı, ataerkil söyleme karşı aslında insanlığın var oluşunu anaerkil sistemlerin oluşturduğunu, kolektif bilincin anaerkil anlatılar ile yeniden gün yüzüne çıkan boyutlarını vurgular. Bununla birlikte anaerkilliğin tekrarlayan bir döngü olduğunu ve ataerkil düşün dünyasına kapılıp bu döngünün kaybedilmemesi gerektiğini ifade eder:

Her din pravda'yı kendi çapında yansıtır. Ana tanrıça, anne, bakire ve koca karıdan oluşur; Ay'ın üç aşaması tarafından temsil edilir: Dolunay, Hilal ve Küçülen Ay. Ana tanrıça, Afrodit, Artemis, Astrit, Atena, Brijit, Serez, Kibele, Diana, Demeter, İsis, İştâr, Venüs isimlerine cevap verir. Ebedidir (Alatlı, 2004, s.103).

Ana tanrıçalardan biri olan Kibele (Kybele) farklı bir mitolojide olmasına rağmen temsil ettiği kavramlar Gaia ile aynıdır. Kibele'de Anadolu mitolojisinde geçen bereket ve toprak ana tanrıçasıdır. Uluslar ve adlar değişse de mitolojideki ana tanrıça figürü hep var olur. Anadolu coğrafyasında birçok anıtı bulunan Kibele'ye tapınmak için yaygınlıkla dağ/tepe gibi yüksek yerlere çıkılır. Coğrafya da önemli geçim kaynağı olan tarım, bereket tanrısı olan Kibele'ye tapınmayı artırır. Kadının üretkenliği ve devamlılığı kabul görmüş bir düşünce olduğu için tapınma isteği oluştuğunda düşünülmeden ana tanrıçadan yardım istenir. Tarihten bugüne kadar uzanan Kibele ve Attis efsanesinde dahi kadının bağışlayıcı yönüne yer verilir (Özmen, 2016).

Yunan tanrıçası olan Artemis, doğanın bileşenleri olan tabiat, bitki örtüsü ve bereket tanrıçasıdır. Akdeniz coğrafyasının bütününe etkileyen bir tanrıçadır. Artemis ay tanrıçası olarak nitelendirilir. Yazar, bazı isimleri özellikle vurgular. Amacı; kadının aydınlatan rolüne atıfta bulunmaktır. Artemis annesinin kardeşini doğurmasına ve çekmiş olduğu acılara şahitlik eder. Bu sebeple evlenmeme kararı alır ve bekâretine önem verir. Bu nedendir ki iffet tanrıçası olarak da anılır. Artemis aynı zamanda

kadının koruyucu olarak öne çıktığı yaban hayatının koru tanrıçası olarak da adlandırılır (Albayrak, 2012).

Tellus ise Roma mitlerinde geçen ilk yaratıcı tanrıçadır. Toprak tanrıçası olan Tellus latince de Toprak Ana manasına gelen ‘Tellus Mater’ olarak karşımıza çıkar. Diğer bir tanrıça olan Ceres (Demeter) ile farkı, temsil ettikleri zaman dilimin farklı olmasıdır. İkisi de toprak ve bereket tanrıçası olarak kabul edilirler.

Kadim çağlarda kadın, üreten, çoğaltan, koruyan, bereketi ve doğayı simgeleyen olarak tanımlanır. Dolayısıyla anaerkil kültürde, dişilin mevcut konumunun, erile göre daha öncelikli bir noktada olduğu bilinir. Bu bağlamda yazar; öze dönüşü simgeleyen ana tanrıça kültüne romanlarında yer verir. Hayatın kaynağı olarak gördüğü tabiata dönüşü savunur. Çünkü, neredeyse her kültürde ve her ulusa ait mitlerde tanrıçalara bereket kavramının temsilciliği verilir. Farklı coğrafyaların oluşturduğu mitlerde de ana tanrıça figürü farklı isimlerde daima yer alır. İnsanların mitsel anlatılara geliştirdikleri ilgi ve alaka da çok sayıda figürün ortaya çıkmasına sebep olur.

Yazar, “Erkek, yaratıcı, Gök, kadın ise alıcı Toprak’tır” (Alatlı, 2016, s.280) diyerek her şeyin kaynağı ve başlangıç noktası olarak toprağı gösterir. Toprak dişil ve doğurgandır. Toprak, bedeninde tohumu saklar. Bu sebeple de gizil bir gücü temsil eder. Ana Tanrıça kültünün bir ögesi olarak toprak, bolluk ve verimliliği temsil eder. Bu bağlamda; “erkek sadece neslin devamlılığından sorumluyken; kadın kültürü oluşturan bütün davranış kalıplarını, kalıt aldığı geleneklerin biçimlendirilmesinden, aktarımından sorumludur” (Dalar, 2023, s.76).

Alatlı, romanlarında konu edindiği Ana Tanrıça kültü ile okuru, kadının sırlı gücüne katmak ve böylelikle ataerkil zihniyete karşı bir farkındalık geliştirmek ister. Martin Palmer’in “Kendimizi anlamak için, yin ve yang, gök ve yer, tanrılar ve tanrıçalar üzerine kurulu evrenin nasıl işlediğini öğrenmemiz gerekir. Ama tersini de, yani önümüzdeki, kendi bedenimiz ve varlığımızdaki inişleri ve çıkışları, umut ve korkuları anlamaya başladığımızda, evreni de anlamaya başlarız” (Palmer, 2000, s.36) ifadesi, öze dönüşün ve içsel farkındalığın bir tezahürüdür. Dolayısıyla kadim çağlara kadar

dayanan Ana Tanrıça Kültünden hareketle Alatlı, kadın ve erkek doğasının sembolik bağlarını sunar.

2.8 Bireyselleşme ve Ötekileşme

Bireyler aralarında kişisel farklılıklar bulunmasına karşın, toplum ile bir arada olabilmeyi, toplum içerisinde uyumlu birey olabilmeyi ve toplum tarafından kabul edilen düşünce ve davranış tabularına göre var olabilmeyi toplumsallaşma evresinde kavrar (Coştu, 2009, s.118).

Bireyselleşme insanın dış etkenleri göz ardı edip kişiliğini, karakterini ve özünü oluşturmaktır. Kişinin bireyselleşme çabası toplum, siyaset, ekonomi, örf-adet ve tarih gibi benzer etmenleri göz ardı edip kendine odaklanması anlamına gelir. Bireyselleşme süreci, düşünce ve eylemlerin merkezine bireyin koyulması diğer faktörlerin ikinci plana atılması ile gerçekleşir. Bireyselleşme süreci çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya ailesine gerek duymamaya başladığı zamanlarda ortaya çıkar (Işık, 2023). Kendisini besleyemeyen bir bebeğin anneden ayrı düşünülemediği zamanlarda bu olgudan bahsedilemez. Fakat artık bebeklik sürecinin tamamlanıp bir nebze olsun kendi ihtiyaçlarını karşılamaya başlayan çocuk evresine geçildiğinde bireyselleşme gözlemleri yapılabilir. Bu süreç artık çocuğun ailesine olan ihtiyacının giderek azaldığı dönemlerde hız kazanır.

Bireyselleşmeye başladıktan sonra birey, aynı ortak paydalara sahip olmadığı yapılanmalar tarafından dışarı itilir. Bu kavram ile birlikte 'ötekileştirilme' kavramı da ortaya çıkar. Daha geleneksel toplumlarda bireyselleşme çok tasvip edilen bir davranış değildir. Bu tarz toplumlarda, birlikte yaşamının getirmiş olduğu bazı kaideler vardır. Bu normların dışına çıkılması toplumsal kuralların ihlal edilmesi anlamını taşır. Bu sebeple aykırı birey konumuna itilen insan, toplumla aynı paydada buluşmadığı için ötekileştirilir. Bireyselleşme ile ötekileştirilme birlikte meydana gelen iki olgudur. Bireyselleşmenin cezası ötekileştirilmedir (Selçuk, 2012). Bu ötekileştirme kültürel, dini, politik, ırkçı, cinsel, ideolojik ve düşünsel gibi birçok durumda bireyin karşısına çıkabilir.

Ötekileştirilmenin bir başka sebebi de toplumda hâkim olan toplumsal cinsiyet algısıdır. Bu ataerkil toplumlarda kadının ötekileştirilmesi olarak görülür. Çocuk yaşlarda başlayan bireyselleşme sürecinde erkek çocuklarına gösterilen müsamaha seviyeleri ile kız çocuğuna gösterilen müsamaha seviyeleri farklıdır. Erkek çocuğun ailesinden almış olduğu dönüt onun bireyselleşme sürecini sonlandırmaz. Diğer taraftan bakıldığında, kız çocuğuna aynı müsamaha gösterilmez. Bu sebeple bireyselleşme süreci son bulur. Bu durum dahi kadını ötekileştirmektedir. Kadını ötekileştirmenin altında yatan temel etmen erkeğin hükmetme ve egemen olma isteğidir. Bu ötekileştirme hegemonik erkek gruplarının çoğunlukta olduğu toplumlarda daha fazladır. Bu durum Fiske tarafından erkek ve kadın özellikleri belirtilerek anlatılmak istenir. Fiske; erkeği sert, hırçın, hareketli, kuvvetli, hür, kendine itimadı bulunan ve iktidar olma isteği olan şeklinde tanımlarken; kadını narin, sadık, boyun eğen, kibar, pasif, bağımlı ve mantık dışı olarak tanımlar (Fiske, 1997). Bu kavramlar ile nitelendirilen kadının ötekileştirildiği alanlar hayatın her evresinde karşısına çıkar. Kadına atfedilen bağımlı olma tabiri yüzünden kadın, hegemonik erkeklerin müsaade ettiği kadarıyla özgürlüğünü yaşayabilir (Kaylı, 2011). Beauvoir’e göre kadın ötekidir, erkek ise tam tersi öz olan, salt olandır (Beauvoir, 1993). Beauvoir’e göre ötekileşen kadının, diğer bir ifadeyle kadının erkek tarafından ötekileştirilmesinin altında yatan sebep erkeğin kendisine misyon edindiği hükmetme isteği, hayatın idamesi için üretici olma isteği ve kreatif olma isteğidir. Bu görevleri üstlenen tarafın erkek olması ve kadınların bu görevlerin daha dışında kalması, kadını öteki olarak adlandırır. Aslında kadına verilen soyu devam ettirecek olan doğurma görevi, toplum tarafından erkeğe atanan görevlerden daha kolaymış gibi bir algı yaratılır. Kadının doğurgan olması yaratılışı itibarıyla elde ettiği bir üstünlük iken erkeğe ithaf edilen görevlerin yanında önemsiz kabul edilir. Güçlü olan erkeğin öldürme kabiliyeti, nazik ve daha güçsüz olan kadının doğurma kabiliyetine üstün gelir (Kaylı, 2011).

Bireyselleşmenin olumlu yönlerinin yanı sıra, kişinin artık söylemlerin ve eylemlerinin de sonuçlarına tek başına katlanması gerekir. Ben olarak düşündüğü ve eyleme geçirdiği iş ve işlemlerden yine ben olarak sorumlu olması demektir. Bireyselleşmenin daha yoğun olarak hissedildiği toplumlarda, farklılıklar artar. Tek düze yaşam tarzının dışına çıkılan bu toplumlar, farklılıkların birlikte hayat

sürdürebilmesine olanak sağlarsa zengin bir etkileşim ağına sahip olur. Aynı düşünmeyen ve aynı yaşamayan bireylerin bir arada olması zengin bir düşünce dünyası yaratır. Toplumsal tabuların yıkıldığı, modernleşme sürecine kendisini iyi entegre edebilmiş toplumlarda bireyselleşme yaygınlaşır (Solmaz, 2011).

Global ve teknolojik bir dünyada bilgi akışının yoğun ve kolay ulaşılabilir olması, bireyin öğrenmesinde diğer insanlara olan bağımlılığını da azaltır. Bu sebeple, istediğinde kendisinin dışındaki bireylerle muhatap olmama tercihinde bulunabilen birey, kendisini düşünerek kararlar alır. Modernleşme dönemlerinin başlangıcıyla birlikte artık birey, toplumcu anlayıştan koparak bireyselleşmeye doğru evrilmeye başlar. Kent yaşamlarının artmasıyla birlikte, özellikle köylerdeki tek ev içerisinde birden çok ailenin yaşadığı düzenin azalması, daha çekirdek aile yapısına dönülmesi, bireyselleşmenin hız kazandığı dönemler oluşturur.

Toplum, verilen ve edinilen kimliklere sahip kişilerin bir arada bulunduğu heterojen bir yapıya sahiptir. Birbirinden farklı kimliklere sahip bu kişiler “farklılıkları” neticesinde ötekileştirilebilir. Ötekileştirme, toplumsal kabulleri “biz” ölçütünde tutmak ister. Biz’in ben’e dönüşümü yani bireyselliğin ön plana çıkışı kişinin kolektif bilinçten uzaklaşarak onun toplum tarafından ayrışmasına ve değersizleştirilmesine sebep olur. Alatlı, *O.K Musti Türkiye Tamamdır* isimli romanında Günay Rodoplu ve Selahattin Ak ilişkisini irdelleyerek, erkeğin bir başka kadınla da birliktelik yaşamasını eleştirir. Aynı zamanda Rodoplu’nun toplumsal cinsiyetin eril güç iktidarını onaylamadığını, bireyselliği öncelediğini şu şekilde işler:

“Bizler, yörüngeye girmeyi reddeden gezegenler gibiyiz. Kütleimizin ağırlığına yaslanıp güneşin gücüne talip oluyoruz! Yarattığımız kaos, yeni bir düzende dengeleninceye kadar sıyanetli (koruma altında) filan olamayız” (Alatlı, 2019, s.51).

Yörüngeye girmeyi reddeden kadın, şöyleşmek istememektedir (Erdem, 2017). Kimlik teşekkülü farklılıkların kabulü, özyeterlilik ve bunun diğer kimselerce tanınması şeklinde ortaya çıkar. Kimlik oluşumun seyrinde cinsiyetler arası etkileşim, dil-din-ırk üçlüsü, hayat biçimi önemli bir role sahiptir. Kişi kimlik inşasında kendinden başka kişi ya da grupların homojen düşün dünyasından uzaklaşarak kendini keşfeder.

“Ben” ve “öteki” şeklinde ifade edilen iki kavramın inşası aynı zamanda biri diğerinin varlığına bağlıdır. “Ben” olmadan “öteki” olmaz. Dolayısıyla ayrımın kesişim noktası fakat aynı zamanda kendini ve ötekini inşa etmenin de başlangıç noktasıdır da. Bir arada yaşama kültürünün odak noktası da “ben” ve “öteki” arasındaki algı ve ilişkilerin niteliğinde saklıdır ve bizim ve ötekinin “ben”i ve “öteki”ni nasıl gördüğü ve anlamlandırdığıdır. Kısaca diğerini “öteki” olarak mı yoksa “ötekileştirme” olarak algılayıp algılamama meselesidir (Özensel, 2020, s. 373).

Alatlı “bizler” ifadesi ile toplumsal manada ötekileştirilen kadınlara değinerek erkek yürüngesi altında kimliğini reddetmek istemeyen dişil ruhlara atıfta bulunur.

Yazar *Kadere Karşı Koy A.Ş* adlı eserinde özgürlük ve bireyselleşmeyi şiirsel bir anlatım ile felsefi bir öze oturtur:

“Uç deli kız!

Yorgundur düşleri kocanın,

Kovalayamaz seni!

Uç deli kız!

Kibardır dilleri çocuklarının,

Söyleyemezler düşündüklerini!” (Alatlı, 2022, s.274).

Alatlı, yaşamın bir özgürlükler piyesi olduğunu okura hissettirerek, hayatta aktif rol almanın vurgusunu “Uç deli kız!” diyerek vurgular. Kadın, karşısına çıkan tüm bariyerleri dik duruşu ve cesareti ile yıkacak aynı zamanda karanlıkları ardında bırakacaktır. Yazar, bireyselliği edinecek ve koruyacak olanın kadın olduğuna vurgu yapar. Bu bağlamda kadının, kocasından ayrılarak içinde çoğalttığı özsuysu olan özgürlük mefkûresini, hayatının merkezî noktasına koyması gerektiğine değinir.

Toplumun belirlediği kolektif kimlik doğum ile birlikte yaşama kavuşan kişiye bir bilinç ataması yapar. Doğurganlığa sahip kadın, toplumun belirlediği roller ile ev içi yaşama adapte olması şeklinde yönlendirilir. Bu da erkek egemen bir görüşün

mevcudiyetinin artmasına sebep olur. Alatl, Kâbus romanında ev içi yaşama adapte olan ve bireyselleşme noktasında sıkıntı yaşayan kadını aşağıdaki gibi örnekler:

“İnsanın/insanlığın bireyselleşmesi, kişinin kendisini ön-insan/çocuk dönemindeki tek referans kişisi olan anne/doğadan ayırıştırması, anne/doğayı sınırlaması, anne/doğadan farklı olduğunu algılaması ile mümkündür” (Atl, 2019a, s.34).

Kadınlar bedensel farklılıklar sebebiyle hamile kalma ve çocuk doğurma yetileri ile dünyaya gelirler. Bu süreci takip eden diğer bir olay doğurduğu çocuğu besleyerek büyütmesidir. Anne olan kadın, çocuk bakım sürecinde çocuğa yakınlığı ile bilinir. Bu sebeple erkeğe karşı kadının ikircikli durumu ortaya çıkar. Çünkü kadın doğurduğuna bakmakla yükümlü edilgen, sessiz ve bakıcı konumunda görülür (Vatandaş, 2007). Erkek ise fiziksel güç yeterliliği sebebi ile dış yaşama uygun olarak avcı, çoban ya da savaşçı niteliği ile ön plana çıkarak kadını tahakkümü altına alır. Doğayla iç içe olan eril kimlik bu noktada hem kadını hem de doğayı sömürür.

Doğaya karşı sömürü, eril aklın kendini üstün görmesi ve doğayı üstesinden gelmesi gereken bir düşman olarak kabul edilmesiyle başlamaktadır. Doğa ve kadın arasında kurulan bağ da bu dürtüyü desteklemiştir. Kontrol altına alınmaya çabalanan doğa ve kadın, her dönemin farklı olanaklarıyla sömürüye maruz bırakılmıştır (Erdoğan, vd., 2020, s.35).

Dolayısıyla yazar, toplumsal kabullerden kurtuluşu ve bireyselleşmeyi, anneden ve doğayı sömürü altında tutan eril zihniyetten farklılaşarak mümkün bulur.

Yazar, *Nuke Türkiye* isimli eserde de David ve Diana arasında geçen bir muhabbette kadının bireyselleşmesini ve içe kapanışını irdeler. Diana lezbiyendir ve bu yönelimini tabii bulur. Tek amacı özgürlüktür. Hayatta kaldığı süre içerisinde aşkla tanışmak ve kendini keşfetmek gayesindedir. Bu sebeple, mutlu olamayan ve bundan kaçınan annesini şu sözler ile aktarır: “Hatırlar mısın, annem, mutlu olmaktan nefret eder, umutlu olmayı da kendisine yediremezdi. Tanıştığım Türkler bana onu hatırlatıyorlar” (Atl, 2016, s.131).

Esenlikli ferdî birey olma süreci özdenetim, psikolojik olarak kendini gerçekleştirme ve öz itimat gibi pratikleri hayatın her safhasına yayarak oluşur. Dâhili ve harici tahakkümlerden kurtularak özgür birey olmaya karar vermek bireyselleşmenin en

önemli adımı kabul edilir. “Özdenetime, özbilince ve toplumsal bilince ulaşmamış kişilerin ise bireyselleşme için gerekli olan özgürlüğü sınırsız başıboşluk ve kuralsızlık olarak algılama, kendilerine ve topluma zarar verme olasılığı yüksektir” (Cezayirli, 2004, s.51). Dolayısıyla yazara göre sosyal bilince eklemli yaşamayı benimsemiş kişinin mutlu hissetmesi pek de mümkün değildir.

Bireyselleşememiş kadının bir örneği de yazarın *Valla Kurda Yedirdin Beni* adlı eserinde karşımıza çıkar. Roman kahramanlarından Mehmet Ömer Sedes, annesi Behiye Hanım ve babası İhsan Bey’in ilişkisine şu şekilde değinir:

Annem, babam gibi okumuş, iyi aile evladı bir adamın kendisini zevce intihap etmiş olmasından fevkalade müftehir, ezik bir kadındı. Duyduğu minnetin karşılığını ev işlerinde yücelmek suretiyle ödemeye kalktığından hayattan erken koptu. Belleğimde kalan, radyo açmaktan dahi çekinen, zayıf, sinirli bir kadındır. Çoğu anne gibi, o da kocası ile oğlu arasında kaldı ama çoğu anneden farklı olarak Behiye hanım hemen her zaman kocasından yana tavır koydu (Alatlı, 2018, s.19-20).

Mehmet Ömer Sedes’in hikâyesinin anlatıldığı romanda baba İhsan Bey zalimliği ve erkek egemenliğinin kadını baskılaması anlatılır. Uzamsal ve mekânsal olarak geri planda bırakılan kadının değersizleştirilmesine örnek verilen paragrafta, erkeğe bağımlı kişi modeli ifade edilir. Kadın toplumda ikincil konumda bırakılır. İkincilliği normal kabul eden kadın, toplumsal ilişkileri neden-sonuç ilintisi açısından sorgulamamaktadır. Kendisine sunulan kimliği alır ve kabul eder. Bu sebeple Mehmet Ömer Sedes’in annesi, eşi karşısında silikleşerek kendini tek hâkim konumda gördüğü ev işlerine adar. Toplumda söylediklerinin ya da söyleyeceklerinin karşılığını bulamayacak olmak da oğluna göre annesini sinirli bir kadın yapar. Toplumsal ve bireysel kimlik ise özdenetime sahip bireyler nazarında gelişir. Çünkü kişi kendini tanıır ve kendine değer aktarımı yaparsa mutlu ve ferdî doyumunu yakalayarak bireyselleşmenin adımlarını daha sağlam bir temele oturtur. Cezayirli’ye göre “Her birey kendinin hâkimi olabilecek bir özdenetime sahip oldukça, toplumun diğer elemanlarına da kendi sahip olduğu hakları tanıyabilecek düzeye eriştikçe toplum da bireyin bulunduğu yeri onaylayacak, gelişme çabasını takdirle karşılayabilecektir” (Cezayirli, 2004, s:52).

Sonuç olarak Alatlı, bireysel kimlik inşasında kadının, geri planda kalmasını ve eril iktidarın altında kendini yitirmesini romanlarına konu edinir. Toplumsal kabuller ve

tek otoritenin erkek görülmesinin kadınları mutsuzluğa ittiğini aktarır. Bu sebeple pasifleşen ve toplumda silikleşen kadın için önerisi özgürlüğe kanat açmaktır.

2.9 Cinsel Yönelim Farklılıkları (Heteroseksüel Olmayan İlişki Biçimleri)

Tüm zamanlarda bireyi şekillendiren faktörlerden birisi de bireyin yaşadığı ilişkilidir. İlişkiler bireyin her yönüyle şekillenmesinde ve evrilmesinde mihenk taşlarındandır. Bireyler için yaşamsal gereklilik olan ilişkiler, insan doğasının getirdiği bir etkileşim türüdür. Bu ilişki süreci bireylerin ergenlik çağına girmesiyle anlam kazanır (Erikson, 1968). Gençlik dönemini etkileyen olguların temelleri ergenlik çağında atılır. Bu dönemi geçiren bireyin hayatı ilerleyen süreçlerde de pozitif yönde etkilenir (Gür, 2021).

Kişinin “Ben Kimim?” sorusuna verdiği cevaplar onun kimliğini oluşturur. Kimlik, bireyi diğer bireylerden ayıran özelliklerini gösterir. Bireyin kim olduğu, kişisel özelliklerinin, rollerinin neler olduğu, neler yapabildiği kimlikle ilişkilidir (...) Cinsiyet kimliği, kişinin kendini kişilik ve davranış olarak belli bir cinsiyette hissetmesi ve ona göre davranmasıdır. Cinsel kimlik ise, daha çok tercih edilen cinsel yönelimi ifade etmek üzere kullanılır ve heteroseksüellik, homoseksüellik, biseksüellik, transseksüellik ya da aseksüellik olarak sınıflanması mümkündür (Dökmen, 2009, s26-27).

Cinsel yönelim tayininde toplumun bireye biyolojik cinsiyet üzerinden atfettiği roller vardır. Toplum tarafından baskılanan birey, kendisini rahat bir şekilde gerçekleştiremez ve olduğunun aksi gibi görünerek toplum tarafından kendisine atfedilen hayatı yaşar. Toplumsal cinsiyeti ifade eden atfedilmiş hayat, biyolojik olarak farklı dünyaya gelen bireylere başka etmenlerce biçilen rollerin yaşanmasıdır. Kadınsılık ve erkeksilik birey için biçilen rollerdir. Kültürel değerlere bağlılığın yüksek olduğu toplumlarda, bireye biçilen bu roller bireyin ‘ben’ olabilmesine müsaade etmediği gibi ‘ben’ kavramını yok sayarak yerine ‘biz’ kavramını koyar. Bu sebeple kendini bulmakta zorlanan birey, kültürel dayatma sebebiyle sadece cinsel yönelimini değil aynı zamanda psikolojisini de olumsuz yönde etkiler. Toplumun bu dayatması, açıktan kendisini yaşayamayan bireyin gizlice var olmaya çalışması ile sonuçlanır. Gençlik dönemi bu doğrultu için çok önemlidir. Var olduğu sürece gelişmesi devam eden birey, hayatının evrelerinde farklı durumlarla karşılaşır. Ancak hayatın en önemli evresinde olan ergenlik ve gençlik dönemlerindeki etkileşim ve olayların izlerini tüm hayatı boyunca taşır. Genellikle 20 ile 40 arasına denk düşen yaş aralığında birey hangi amaç doğrultusunda evrileceğini kendisi belirler. Bu doğrultuda

önemli kararlar alır. Evlilik, evlilik sürecine adaptasyon, aile, çocuk, iş hayatı ve aile hayatının yönetimi gibi kavramları hayatına dâhil eder (Havighurst, 1953). Çocukluk ve gençlik evresini geçen bireyin, görev ve sorumlulukları katlanarak artar. Bu yeni atanan sorumluluklar bireyin kendini unutmasına ve ikinci plana itmesine sebep olur. Bireyin kendini gerçekleştirebilmesi için ilişkilerinde içsel mutluluğu yakalayıp/yakalayamaması önemlidir. Diğerlerine göre daha mutlu olan bireyin ilişkilerinde de başarılı olduğu savunulur (Diener ve Seligman, 2002).

Toplumun uygun gördüğü savların aksine, bireyler ilişkilerini sadece karşı cins ile yaşamazlar. Bireyin hissettiği romantik duygular İngilizce tabiriyle ‘sex’ olarak karşı cinse olabileceği gibi hem cinsine veya iki cinsiyete birden de olabilir. Bireyin ilgi duyduğu kişinin kendisiyle aynı cinsiyete homoseksüellik denir (Strickland, 2001). Bireyin iki cinsiyete birden de ilgi duyabilmesi duruma ise biseksüellik denilmektedir. Bu kavramlar sadece eylem ile alakalı değildir. Kendini istediği gibi yaşayamayan birey iç dünyasında hemcinsine veya iki cinsiyete birden dışarıya hissettirmeden de ilgi duyabilir. Bu bireyin doğrulumunu değiştirmez.

Eşcinsellik kavramı ilk olarak literatürde 1800’lü yıllarda yer alır. Bu kavram, literatüre bu dönemlerde girmesine karşın insanlar arasındaki varoluşu çok daha eski zamanlara dayanır. Heteroseksüel olmayan ilişki insanlık tarihi kadar eskidir. Eşcinsellik zaman içinde daha kabul edilebilir bir yönelim halini alır. Bu durumun tarihte hastalık olarak görüldüğü zamanlar olmuştur. Fakat gelişen ve globalleşen dünya ile birlikte bir yönelim olarak kabul edilen eşcinselliğe karşı olan tavır yumuşamaya başlar. Cinsel kimliğin, biyolojik cinsiyetin önüne geçtiği ve toplumsal cinsiyet rollerinin daha önemli olduğu kanısı hâkim olur.

Alatlı, eserlerini kaleme alırken kadını ve erkeği eşit terazilere koyar. Yazar, ne kadının ne de erkeğin üstün olduğunu her iki cinsin de toplumda eşit olarak var olması gerektiğini düşünür. Yazar Kâbus romanında Kadızade, Devrim, Bekir, Adil gibi isimlerin hayatına vurgu yaparak eşcinsellik üzerine okura eşcinsellik üzerine kesitler sunar. Eşcinsel kimliğe sahip olan Adil için Devrim, babası Bekir’e şöyle seslenir: “Adil’e ibne deme! İbne deme gay de! Cinsel tercihi üstüne vazifeyse eşcinsel de!” (Alatlı, 2019a, s.338).

Devrim'in eşcinsellik üzerine takındığı tavır bunun bir yönelim boyutunda olduğudur. Kadızade'nin Oğuz adındaki kardeşi ve pek çok sosyalist devrimci kollarına kelepçe takılarak idama götürülürler. Romanda Oğuz karakteri; edebiyata, şiire ve kadınsılığa olan yatkınlığı ile bilinir. Devrim ve Kadızade arasında geçen “Sen, Oğuz Dayım intihar etti sanıyorsun. Yusuf'un Oğuz Abi"yi eşcinsel olduğu için kurtarmadığını da bilmiyorsun! Kürt Mevlud'un sevgilisi olduğu ortaya çıkmasın diye kanıtları sakladıklarını da bilmiyorsun!” (Alatlı, 2019a, s.339) şeklindeki konuşmaları idamın sadece sosyalist devrimci olmaları sebebi ile değil, eşcinsel kimliğe sahip olmalarının da etkisinin büyüklüğü neticesinde gerçekleştiğini vurgular.

Yazar, aynı eserde Oğuz'un kendisini “yararsız, faydasız, boş” insan olarak görmesine değinir. Çünkü; Oğuz'un çevresindeki kişiler onun estetiğe olan merakını kadınsılığa yatkınlık olarak değerlendirerek onunla dalga geçerler. Toplumsal cinsiyet kadına ve erkeğe ait rolleri net çizgilerle belirler. Bunun neticesinde eril dünyadan dışlanan Oğuz, kendisini kadın ortamında var eder. Alatlı, Oğuz'un eşcinsellik üzerine düşüncelerini şu şekilde dile getirir: “İnsanlar gerçekten eşcinsellik diye ayrı bir şey var sanıyorlar. Oysa eşcinsellik yalnızca bir eylemin adıdır. Ve 'sınıflı toplum' gibi tarihsel geçici bir kategoridir, insanların birbirlerini dil, din, ırk, sınıf ayrımı gözetmeksizin sevebildikleri gibi cinsiyet ayrımı gözetmeksizin de sevebilecekleri günlerin gelebileceğine inanıyorum” (Alatlı, 2012: 471).

Bu konuda Beauvoir'un; “Gerçekte eşcinsellik ne bile bile seçilmiş bir sapıklık, ne de yazgısal bir ilençtir. Belli bir durum içerisinde seçilmiş, yani hem birtakım dürtülere bağlı, hem de özgürce benimsenmiş bir tutumdur” (Beauvoir, 1993:418) düşüncesi Oğuz'un söyledikleri ile örtüşmektedir. Cinsel kimliğin inşasında heteroseksüellik kadar homoseksüellik de romanda normal ve olağan karşılanmaktadır.

Yazarın, cinsel yönelim farklılığını işlediği bir diğer eseri *Aydınlanma Değil, Merhamet*'te Rus toplumunda eşcinselliğe bakış açısı irdelenir:

Rusya'da eşcinselliğin cinsel pratikle ilgisi yok gibi. Birlikte yaşayan eşcinsel çiftler tanıyorum. Kendi cinslerinden birisiyle yaşıyor olmalarına rağmen eşcinselliği üstlerine almıyorlar. Eşcinsellik, cinsel tercihten çok, cinsellik-ötesi bir durum. Demek istediğim, bir erkek başka bir erkekle yatıyor bile olsa, cinsiyetinin gereklerini yerine getirdiği sürece normal bir erkek sayılıyor. (...) Aynı şekilde, feminen bir kadın da maskülen bir kadınla birlikte olduğu sürece normal sayılıyor (Alatlı, 2004, s.220-221).

Amerika'daki eşcinsel kimlik, alt-kültür kavramları burada geçerli değil. Rusya'da hemcinsleriyle birlikte olanlar kendilerini eşcinsel olarak takdim etmiyorlar. Onları tanımlayabilmek için işaretlerine bakmak lazım. İşaretleri var. İşaretleri, simgeleri, ritüelleri hatta belirli bir tarz'ları var. Bunlar belirli bir gruba ya da bireye mal edilebilecek şeyler de değil. Daha çok belirli bir şekli olmayan bir libas gibi, hem eşcinseller hem de eşcinsel olmayanlar tarafından giyilebiliyor. Homo-diskolara girmek için homo gibi davranmak yeter, homo olmak gerekmez. Cinsel öteki'lik bir icraat, bir gösteri, bir dansır, ille de bir kimlik değil (Alatlı, 2004, s.222).

Romanda, heteroseksüel yaklaşım Rusya'da bir hüviyet bulamamaktadır. Cinsel meyil daha çok şahısların birbirine karşı aşk temayülüdür. Rusya'da bireyler arasındaki cinsel etkileşimler doğuştan gelen biyolojik cinsiyetin gereklerinin yerine getirildiği sürece normal olarak karşılanmaktadır. Eğer erkekseniz ve cinsel bir etkileşime giriyorsanız, cinsel ilişki sırasında da erkek olarak varsanız ilişkiye girdiğiniz bireyin cinsiyetinin önemi yoktur. Aynı durum kadın içinde geçerlidir. Burada eşcinsel olarak adlandırılmak için bireyin yaradılış üzerine almış olduğu cinsel rollere ters davranması gerekmektedir. Birey girmiş olduğu cinsel ilişkide aynı cinsiyet veya karşı cinsiyet olsun farketmeksizin biyolojik olarak kendisine düşen rolü partneriyle değişmesi durumunda eşcinsel olarak nitelendirilir. Bu sebeple kişi cinsel etkileşime gireceği bireyin cinsiyetine göre değil, cinsel ilişki sırasında aldığı role göre eşcinsel olmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere, ilişki içerisindeki her iki erkeğin ya da her iki kadının da aktif role sahip olması durumunda eşcinsel ilişki tanımı yapılabilir.

Or'da Kimse Var mı? serisinin II. Kitabı olan *Nuke Türkiye!* de Diana Pavloviç eserde lezbiyen kimliği ile ön plana çıkar. Hayattaki serüveninde kişinin cinsel meylinin özgürlük çerçevesinde keşfedilmesini savunur. Diana asıl önemli olanın özgürlük, aşk ve bireyin gelecek inşasında kendisini keşfetmesinin arayışı içerisinde. Dolayısıyla Diana toplumsal kabullerin çok ötesinde aşkı ve hayatın lezzetini tatma hevesinde olan kişi profilindedir. Romandaki diğer kahramanlar ise, Rodoplu ve ona temizlik işleri için gelen Nesibe'dir. Zamanla Diana, Nesibe'ye karşı duygu beslemeye başlar. Rodoplu, Diana ile Nesibe arasında gelişen bu duygu durumuna eleştirel yaklaşır. Çünkü Nesibe yaradılış itibarıyla karşısındaki kişiye sıcak davranan samimi bir karakterdir. Diana ise Püriten olmanın verdiği inanç ile bu samimiyet ve fiziksel dokunuşları yanlış anlayarak "aşk" zanneder. Yazar böylelikle kültürel yapının, insanın cinsel hayatını nasıl şekillendirdiğine de değinir.

Heteroseksüel olmayan ilişki türleri hastalık sınıfından çıkarılıp cinsel bir yönelim olarak kabul edilmesinden bu tarafa, bağlılık oranı yüksek ve süregelen tabuların çok olduğu toplumlarda birçok sorunla karşılaşılır. Toplum tarafından normal olarak kabul edilmeyen bu cinsel yönelim sebebiyle bireyler toplum dışında bırakılarak ötekileştirilir. Artan sayılarıyla birlikte toplum içerisinde yadsınamaz bir çoğunluk haline gelen bu bireyler, kendilerinin normal olarak addedilmek için sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi platformlarda seslerini duyurmak ve kabul görmek istedikleri için eylemlerde bulunmaya başlarlar. Türkiye’de de öncelikle daha kozmopolit yapıya sahip büyükşehirlerde toplanırlar. Toplumda heteroseksüel ilişki yaşayan bireyler ile aynı statüde görülmek adına çeşitli sloganlar, yürüyüşler vb. faaliyetler gerçekleştirirler. Alatlarda romanlarında Türkiye, Rusya, ABD vb. örneklere değinerek heteroseksüel olmayan ilişki türlerini, kimlik edinim sürecini ve cinsel yönelimli bireylerin kendilerini ifade sırasında toplumun değer yargılarının kuşatıcılığını okuyucuya aktarır.

2.10 Toplumsal Cinsiyetin Dile Yansıması

Edebiyat yapıtlarına bakıldığında, yalnız gerçek yaşamda değil romanlarda, şiirlerde, oyunlarda kadının aşağılandığı, horlandığı ve böylece ataerkil düzenin bu yoldan da desteklenip sürdürüldüğü görülür. (...) Kadın yazarların ayrı bir geleneği vardır, çünkü tarihte kadınlar aynı türden baskılara maruz kalmışlardır. Bu durumda kadın yazarların dünyayı ve yaşamı, erkeklerden farklı şekilde algılamaları doğaldır, ama bu farklılık biyolojik bir ayrımdan kaynaklanmaz. Kadınların, toplumda uğradıkları aynı türden baskıların yarattığı bir sonuçtur. Kadınlar toplum içinde bir alt-kültür oluştururlar ve bundan ötürü kadın yazarların romanlarında dile getirdikleri yaşantılar, sergiledikleri davranışlar ve savundukları değerler arasında bir birlik, en azından bir benzerlik vardır (Moran, 2010, s.249-255).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bilinçaltına yerleşmesi durumu dile ve söyleyişlere de yansır. Atasözlerinde zaten olan bu ayrım, neredeyse atasözü kadar kalıplaşmış söyleyişleri de ortaya çıkarır. Özellikle Türk kültüründe çokça yer tutan atasözü ve deyimlerde, eril-dişil ayrımı yapıldığı görülür. Atasözleri, dişil ve eril davranış kalıpları, günlük hayattaki görev tanımları, dişil ve eril kimliğin sahip olması gereken özellikler gibi birçok konuda telkinde bulunur. Atasözlerinden önce halk arasında sıklıkla kullanılan tabirlerden biri olan ‘adamlık’ sözcüğü üzerinde durulmalıdır. Arapçadan türeyen bu sözcük ilk insan olan, Âdem isminden gelir. TDK’ya göre ise insan ve erkek kişi manasında açıklanır (TDK, 1998).

Halk ağzında ise adam kelimesi aslında erkekleri ifade etmek için değil de daha çok yüceltme anlamına gelen bir zamir olarak kullanılır. Adamlık kavramı her ne kadar insan anlamına gelse de genel geçer kurallara göre erkek kişilerde karşılığını bulur. Bunun karşısında kadın için kullanılan bir tabir bulunmaz. Kadınlık ifade eden tabirler tam tersi erkekler üzerinde kullanılarak ama bu sefer yüceltme maksadıyla değil de kendilerince aşağılama maksadıyla kullanılır. Örneğin; ‘karı gibi olma’, ‘kız gibi ağlama’ ve ‘karı gibi gülme’ benzeri tabirler, erkeği yediğini düşünen kişiler tarafından kullanılır. Bu tabirlerden en tehlikelilerinin başında küçük yaştaki erkek çocuğa kullanılan ‘kız gibi ağlama’ ibaresi gelir. Erkek çocuklara toplum tarafından kadın olmanın aşağılanacak bir kavram gibi gösterilmesi iki cins arasındaki eşitsizliği doğurur. Özellikle ataerkil bir aile yapısında yetişen çocuk, bu tarz söylemlerle çok kez karşı karşıya kalır. Türk aile yapısında eril ve dişil bireylerin ayrışmasının sebebi, iki farklı biyolojik cinsiyetin görevleridir. Bunlardan en önemlilerinden birisi de nesep ilintisinin erkek birey tarafından sürdürüleceği algısıdır. Erkek bireyin sülaledeki görevi ailenin ismini ve neslin devamını sağlamak, mirasın ailenin dışına çıkmasını engellemektir (Kurt, 1992).

Toplumsal cinsiyet algıları bakımından kadın ve erkeğe atfedilen roller kültürel ve toplumsal açıdan biçilen cinsiyet değerlerine göre atanır (Acar ve Demir, 2005). Zamanla kalıp halini alan bu roller, neredeyse meslek gibi görülür. Bu roller; erkek için ailenin maddi ihtiyaçlarının karşılanması, başarı ve iş taleplerinin yerine getirilmesi iken kadın için ise annelik, eş ve ev kadınlığı vasıflarına sahip olmak şeklindedir (Günindi Ersöz, 2010, s. 168). Bu beklentiler halk ağzına ve atasözlerine de yansır. “Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir” atasözüyle kadına ait roller belirlenir. Bu ve benzeri birçok atasözünde bahsedilen erkek birey, üstün bir varlık gibi gösterilirken, kadın ise küçümsenen, evlat olarak benimsenmeyen ve zoraki olarak kabul edilen kişi olarak gösterilir.

Yazın dünyasında kadın yazarların kendilerine özgün bir dil ve anlatım tarzı vardır. Kadınlar; ataerkil kültürün yarattığı, erkeğin güç ve iktidar olduğu bir sistemde doğal olarak yaşamı erkeklerden farklı algılayacaklardır. Toplumda gelenekselleşmiş, kadını ötekileştiren algılayış tüm kadınları aynı baskılara maruz bırakmıştır. Dolayısıyla kadın yazarlar benzeri toplumsal baskılarla karşılaştıkları için eserlerinde anlattıkları

yaşantılar, mücadeleleri, inandıkları değerler ortak özellikler gösterir. Eserlerinde hemen hemen aynı duruşu sergilerler (Aşkın, 2019, s.206).

Alev Alatlı da, bazı romanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dile yansımaları örneklendirir. Yazar, *Valla Kurda Yedirdin Beni* adlı romanında “adam” kelimesi üzerinden toplumun kadını aşağılamasını, yok saymasını cinsiyetçi söylem üzerinden okura sunar: “(...)kocasının kendisini adam yerine koyup da anlatmadığı meseleleri(...)” (Atlı, 2018, s.14). Mehmet Ömer Sedes’in etrafında şekillenen olaylar silsilesinin konu olduğu romanda, Behiye Hanım’ın bir kadın olarak kendisine değer verilmediğini düşünmesini ve bu isyanını kayınvalidesi Mürüvvet Hanım’a iletmesi dikkat çeker. “Adam yerine konulmak” ifadesi ile yazar, toplum tarafından geliştirilmiş ve erkekler üzerinde konumlanmış olan ahlak, kültür, hâl ve töreyi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dil bağlamına yansımaları yönüyle ele alır. Kadın, herhangi bir ortamda erkekler tarafından fikir ve düşüncelerin paylaşılmasına ve hatta gündelik sohbetlerin edilmesine dahi değer görülmemesi nedeniyle irdelenir.

Yine aynı eserde yazar, “Adam olmanın ilk koşulu, kurallara uymaktır.” (Atlı, 2018, s. 365) şeklindeki ifadesiyle toplumsal normlara dikkat çeker. Adamlığı bir makam seviyesinde görenlere ve toplumda süregelen katı yargılara değinir. Adam sayılmanın ölçütünü, daima dimdik durmak, zihinsel süreçlerini yönetebilmek, tebessümleri baskılamak ve kendine yeterli olabilmek gibi vasıflara bağlar. Adamlık ve adam sıfatıyla var olma; çevresel etmenler neticesinde eril şuurun en yüce noktaya ulaşarak kendini gerçekleştirme düşüncesinin bir yansımasıdır.

İnsan merkezliği, dilin, cinsiyet özellikleri de dâhil olmak üzere toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini yansıttığı düşüncesiyle ilişkilidir. Dil, toplumsal cinsiyet göstergelerinin yoğun biçimde kullanıldığı alanlardan biri olduğundan, dil işleyişinin dilsel modeli, bir yandan bireyin fizyolojik ve psikolojik özellikleriyle diğer yandan sosyal (kültürel, etno-zihinsel), ekonomik (belirli bir gruba, sınıfa, alana ait) faktörlerin etkisiyle kodlanmaktadır. Böylece insanlar dünyanın zihinsel resminde bulunan cinsiyet davranış normlarını diline yansıtmaktadır (Nakhanova, 2022, s.361).

“(...)‘Yok, canım, ne isteyecek, hiçbir şey istemiyor!’ dedi öteki sesi, ‘Sadece adam gibi bir adam istiyor. Böğür, gürle, tohumunu serp! Dağlar vadileşsin, vadiler dağlaşsınmış! Pehhh!’ Alay ediyordu.(...)” (Atlı, 2020a, s.155). Yazar, toplumun basmakalıp cinsiyetçi söylemlerine nüfuz eder. Toplumun benimsediği fikir yöntemleri dilin boyutlarını aşarak gerçekler halini alır. Bu bağlamda Atlı, erkekliğe

katkı sağlayan kavramları da söz aralarına serpiştirerek cinsiyetçiliği farklı bir perspektiften inceler. Gündelik dil içerisinde kullanılan “adam” ifadesi geçmiş ve gelecek arasında kurulan bağda erkek egemenliğine dayalı sistemin zihinlere yansımaları olarak karşımıza çıkar. Sosyal, kültürel yapılanma toplumların dil değerlerini de etkiler.

Ayrıca *Kâbus* isimli romanında da kadının yok sayılmasını ve dile kadın ile ilgili kavramların az girmiş ya da girmemiş olmasını eleştirir: “Vajinanın Türkçe karşılığı yok, vulvanın yok, testisin, penetrasyonun, penisin karşılığı yok! Az gelişmişlikten kurtulayım, batılı kadınlar gibi düzüseyim dedim, erotika reçetelerini Müjgan'ın doğum kontrol haplarının prospektüsünü okur gibi okudum!” (Alatlı, 2019a, s.324).

Alatlı, bireysel çatışmaların da sıklıkla görüldüğü romanda, toplumların geri kalmışlığının bir göstergesi olarak cinselliği çağrıştıran kavramların dilimizde karşılığının olmadığından bahseder. Namus ile eşdeğer bir niteliğe tabi tutulan bu kavramların herhangi bir kaynaktan okunması ya da kişilerce konuşulması bile ayıp karşılanır. Bu nedenle özellikle Türk kadınının cinsel söylemler, cinsel bilgi ve cinselliği yaşama noktasında toplum tarafından baskılanarak geri kalmışlığını ifade eder. Cinselliği sadece çocuk doğurmak gibi algılayan kadının cinsel haz yaşamadığını vurgular.

Valla, Kurda Yedirdin Beni adlı eserde, “Kadıncık’tan Dost’a, Kadıncık’tan Portre’ye, Kadıncık’tan Nilgün’e” (Alatlı, 2018, s.574-576) gibi seslenme ifadeleri ile Alatlı, küçültme ekini kullanarak sosyal yapı içerisinde hor görülen kadını işler. Yivli’nin ifadesi ile kadıncık: “kadının küçültülen yönüne işaret etmektedir” (Yivli, 2009, s.94). Toplumda ‘erkekçik’ diye bir ifade olmamasına rağmen ‘kadıncık’ tabirinin varlığı, kadının aşağılanan konumuna dikkat çeker. Alatlı kadıncık ifadesini bilinçli bir şekilde kullanarak bir anlamda kadının erkek egemenliğinin altında küçülmesine ve ezilmesine vurgu yapar.

Dünya Nöbeti’nde yazar, Rus atasözlerinde var olan “Tavuktan kuş, kadından insan olmaz” (Alatlı, 2020b, s.234) söylemine değinerek, sosyalizmden önceki Rus toplumunda kadının değersizliğini ifade eder. Her toplumda var olan atasözleri ve

deyimler Rus toplumunda da kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği aktarır bir boyuta sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği birçok medeniyetin diline yansır. Böylelikle eserlere de konu olan atasözleri ile deyimler kültürel belleğin aktarımında rol alır.

Yazar, bir başka eseri olan *Yaseminler Tüter mi Hala*'da, hiddet ve sövgülerle kızını suçlayan baba Zangoç Spiro'nun tavrına dikkat çeker. Burada, “‘Orospu!’ Çiçek tarhlarını bir adımda geçti. ‘Orospu! Rezil ettin bizi Karpas’a!’” (Alatlı, 2020, s.74) şeklindeki ifade, toplumda mağdur edilmiş kadın için argo kelimeler kullanmak vasıtasıyla temel insan haklarının ihlal edildiğinin bir göstergesidir. ‘Orospu’ ifadesi kadını küçük düşürmek, aşağılamak ve cezalandırmak amacıyla kullanılan psikolojik şiddetin bir boyutudur.

“Sosyal olguları tanımlarken kullandığımız yaygın dilsel kalıplar hem toplumsal güç eşitsizliğinin bir göstergesi hem de güç mücadelesinin alanlarından biridir. Nitekim, bir sorunu tanımlama ve çerçevelendirme biçimimiz kolektif bilincimizi derinden etkilemektedir” (Mura Uyar, 2018, s.207). Alatlı da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dile yansımaları olarak kadını, onun acizliğini ve olaylara karşı takındığı tavrı eserlerine konu eder. Bu dilsel söylem ile kadının yok sayılması, erilin dişil üzerindeki tahakkümü ve erilin duyarsızlığı vurgulanır. Yazar, toplumun bilinçaltında var olan dengesiz cinsiyet dağılımını, kullanmış olduğu tabirler ile gün yüzüne çıkararak toplumda bir farkındalık geliştirmek ister.

2.11 Toplumsal Cinsiyet Yansıması ve Şiddet

Edebiyatımızda roman türünün ilk örnekleri 19. yüzyılda Tanzimat dönemiyle ortaya çıkar. Bu dönemde anlatım türü olarak romanla birlikte diğer türlerde de çeşitlilik hâkimdir. Birçok konu anlatılarda ele alınmıştır. Bu konulardan birisi de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir neticesi olarak ortaya çıkan kadına karşı şiddettir. Özellikle kadına karşı uygulanan şiddet, dünden bugüne toplumumuzun ortak sorunu olarak görülür. Bu sorun, toplumu bilinçlendirmek için edebi eserlerde de sık sık yer bulur. Edebi çalışmaların bazılarında karşılaşılan şiddet, toplumun çekirdek yapısı olan aile arasındaki şiddet üzerinden anlatılır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak şiddet birçok türde karşımıza çıkar. Bunlar; cinsel şiddet, fiziksel şiddet, psikolojik ve duygusal şiddet, sosyal ve ekonomik şiddet ya da aile içi şiddettir. Kadına yönelik cinsel şiddet, erkeğin rızaya önem vermeden kadını cinsel ilişkiye zorlaması ve kadına cinsel istismarda bulunmasıdır. Bu şiddet türü çoğu zaman beraberinde fiziksel şiddeti de getirmektedir. Türk romanlarında da yer bulan şiddet, 1800’lü yıllara gelindiğinde cariyelik üzerinden anlatılır. Ahmet Mithat Efendi tarafından kaleme alınan Çengi romanında yer alan cariyeye efendisinin hem işlerine bakar hem de cinsel istismarına maruz kalır. Bununla da yetinmeyen efendisi cariyesini istedikleri olmadığında döver (Yılmaz, 2005).

Ayrıca cinsel şiddet romanlarda, çocuk yaşta satılan kız çocukları, kadının köle pazarlarında satılması, güçlü gruplar tarafından kaçırılan ve tecavüz edilen kadınlar ile zorla evlendirilen kızlar olarak da eserlerde okura aktarılır. Birçok yazarın da şiddeti işlenmesindeki etken; insanlar arasındaki etkileşimi aktarmak istemeleridir. İnsanlar arasındaki etkileşimde de şiddet önemli bir yer tuttuğu için edebi eserlere konu olmuştur. Çoğu cinsel şiddet olayının devamında gelen etkenler ise fiziksel şiddet ve cinayettir (Aktaş, 2006). “Fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” (Polat, 2016, s. 15) denilerek şiddetin Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından tanımı yapılmıştır.

Yine aynı raporda, şiddet türlerinin çoğu aile içerisinde ortaya çıkmakta ve aile içerisinde meydana gelen şiddetin çoğu da kadına karşı olmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2002). Kadının fizyolojik olarak güçsüz olması sebebiyle şiddetin en çok karşılaşılan türü fiziksel şiddet karşımıza çıkar. Fiziksel şiddet; kadının darp edilmesi, yaralanması ve bazen de öldürülmesiyle sonuçlanmaktadır (Kılıç, 2019). Özellikle ataerkil aile yapılarında, otoritenin devam ettirilme isteğinin ve kadını baskı altına alarak söz sahibi olma isteğinin beraberinde şiddetin bu isteklerin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanıldığını görürüz. Ailede söz sahibi olmak isteyen erkek, kadın tarafından karşı gelindiğinde şiddete başvurur. Ataerkil bir ailede yetişen erkek bireyler alışmış olduğu düzeni kendi aile yapısında da devam ettirmek istemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak karşılaştığımız şiddet, erkeğin egemenlik arayışının sonucudur. Bu durum edebiyatımızın birçok alanında işlenmekle

birlikte özellikle Türk romancılığında geniş bir yer bulmuştur. Tanzimat döneminde ilklerine rastladığımız romanlarda, çeşitli aile anlatılarında kadına karşı şiddet betimlenir.

Tanzimat döneminin ilk romancıları Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami tarafından yazılan romanlarda kadına karşı direkt fiziksel şiddet işlenmektedir. Bu şiddet bazen evde çalışan ve aynı zamanda evin beyine karılık yapan bir cariye gösterilen şiddettir. Şiddet betimlenmesi özellikle İntibah romanında çok yoğun hissettirilir. Her dönemde yer alan kadına şiddet konusu erkek tarafından eşine uygulanan şiddet olarak da birçok yazarın eserinde karşımıza çıkar. Yine babanın kızına, erkek kardeşin kız kardeşine uyguladığı şiddet olarak da rastlarız.

Kadına karşı uygulanan fiziksel şiddet sadece aile içinde kalmaz. Toplumsal hayat içerisinde yer alan kadına diğer alanlarda da fiziksel şiddet uygulanmaktadır. Kadın bazen trafikte, iş yerinde, sosyalleşmek veya vakit geçirmek için gittiği yerlerde ve hiç ummadığı yerlerde şiddete maruz kalır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bakımından şiddetin bu denli eserlerde yer bulmasının nedeni, yazarların anlatıları yoluyla toplumu bilinçlendirme isteğidir. Yazarlar, eserlerinde betimledikleri tasvirlerle aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden doğan şiddetin ve her türlü şiddetin karşısında olduklarını belirtmek istemektedirler. Toplumun gelişiminde ve aydınlanmasında önemli bir çakıl taşı olan edebiyat, şiddetin ortadan kalkması ve Türk toplumunun evrilmesi için yoğun çabalar göstermektedir.

Psikolojik ve duygusal şiddetin de toplumsal cinsiyet eşitsizliği yönüyle bakıldığında hem hayatın içinde hem de edebiyatımızda geniş yer tuttuğunu görürüz. Bu şiddet türü fiziksel şiddetin aksine, kadına karşı ötekileştirme, değersizleştirme, aşağılama ve hakaret etme gibi fiziksel olmayan eylemler olarak meydana gelmektedir. (Keskin, 2012). Fiziksel olmaması zararsız gibi görünse de bazen kadını fiziksel şiddetten daha fazla yaralamaktadır. Psikolojik ve duygusal şiddet, maruz kalan kişi üzerinde iyileşmesi güç etkiler bırakabilir. Kadının görmezden gelinmesi, küçümsenmesi, kadının özellikleriyle alay edilmesi, kadının ailesinden uzaklaştırılması, kadının suçlanması vb. faktörlerle şiddete maruz bırakılan kadın, toplum içerisinde kendisini yalnız hissetmeye başlar. Bu yalnız hissetme içine kapanma olarak devam edip,

kadının psikolojisi üzerinde ağır hasarlar bırakır. Psikolojik şiddet sadece aile içerisinde gerçekleşmez. Bu şiddet türünün aile içi kadar gerçekleştiği diğer toplumsal alan ise iş hayatıdır. İş hayatında hegemonik erkek topluluklarının yoğun olması, bu şiddet türünün etkisini daha da artırmaktadır. Erkeğin iktidar kavramıyla yakından ilgisi ve bu çerçevede yanına erkeklerden bir çember oluşturması kadının bu çemberin dışına zorla itilmesine sebep olmaktadır. Bu kabul görememe sonucunda da kadına karşı psikolojik bir şiddet oluşur. Kadının iş hayatında var olabilmek adına göstermiş olduğu çabanın görmezden gelinmesi ve entegrasyon sürecinde kadının karşısında olunması da ifade edilen şiddet türünün bir parçasıdır. Bu şiddetin ortadan kaldırılabilmesi adına pozitif ayrımcılık kabul görmüş bir olgudur. İş hayatında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için kadının uyum sürecine katkı sağlanmalıdır.

Psikolojik ve duygusal şiddet edebiyatımızın da konuları arasındadır. Yukarıda bahsedilen faktörleri yazarlar farkındalığı artırmak için eserlerinde işlemişlerdir. Erkeğin duygusal ve psikolojik şiddetine maruz kalan kadın, romanlarda farklı farklı karakterlerde okuyucuya sunulmuştur. Sosyal ve ekonomik şiddet ise yine toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadının maruz kaldığı bir şiddet türüdür. Bu şiddet türünün sosyal kısmı kadının toplumsal yaşamdan uzaklaştırılması olarak ortaya çıkmaktadır. Kadının ötekileştirilmesi ve erkek karşısında toplum tarafından öteki konumuna itilmesi sosyal şiddet türüdür. Ekonomik açıdan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine baktığımızda, ekonomik şiddet, toplum içerisinde daha önemsiz görünmesine rağmen diğer şiddet türlerine oranla kadınların katlandığı diğer önemli bir şiddet türüdür (Gökkaya, 2011). Bu bağlamda erkeğe bağımlı yaşayan kadın profili, maruz kaldığı şiddet sonucunda ekonomik özgürlüğü olmadığı için katlanmak dışında ikinci bir yol ön görmemektedir. Finansal özgürlüğün elde edilmiş olması, kadının kendi ayakları üzerinde durabileceği ve erkeğe bağımlı olmadığının bilincine varması şiddet türlerinin birçoğunun azalmasına yol açar. Toplum tarafından kadına biçilen anne, ev kadını, kız kardeş vb. roller sebebiyle ekonomik hayatın dışına itilen kadın, baba, eş, abi vb. şahıslara parasal yönden bağımlı hale getirilmiştir. Kadının ekonomik açıdan özgür olabilmesinin ön koşullarından birisi, aile içerisindeki yeri ve önemidir. Küçük yaşta ailede başlayan eğitim birçok olgunun temeli olduğu gibi kadının özgürleşmesinin de temelidir. Eğitimli bir birey evrilmekte daha kolay hareket eder. İş

hayatına ve ekonomik hayata dâhil olmakta eğitim ve aile desteği kadın için çok önemlidir. Bu süreçleri tamamlayıp ekonomik hayata kendisini ilave edebilen kadın, bireyselleşme adımlarını da daha hızlı tamamlayacaktır. Bu aşamalarla birlikte önemli bir şiddet türü olan ekonomik şiddet ortadan kalkar.

Toplumsal gerçekçilik bağlamında ele alınan romanlarda kadına dair sorunlar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği edebiyat alanında da yer bulmuştur. Bu nedenle kadının toplum içerisindeki var olma süreci hız kazanmıştır. Kadına ve kadına dair sorunlara edebi eserlerde daha çok yer verilmesi kadının toplum tarafından fark edilebilirliğini artırmıştır (Şeker, 2019). Kadına dair toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğurmuş olduğu en önemli şiddet türlerinden birisi de aile içi şiddettir. Aile içerisinde şiddetin mağduru ile faili genellikle aynı hanede ikâmet etmektedir. Aile içi şiddet; aile fertlerinin birbirlerine gösterdikleri şiddet türüdür. Aile içinde yaşanan şiddet diğer şiddet türü olan fiziki, cinsel, sosyal ve ekonomik şiddeti de içinde barındırır (Tatlıoğlu, 2013). Aile içi şiddet ülke veya toplum özelinde olmayıp her coğrafyada görülmektedir. İlişkilerde taraflardan birinin diğeri üzerinde üstünlük kurması, iktidarını benimsetme isteği ve kontrol altına alma içgüdüğü sonucu ortaya çıkar (İbiloğlu, 2012). Bu durum ataerkillik faktörünün etkin olarak çalıştığı aile yapılarında kendini daha fazla gösterir. Erkeğin ailenin reisi olduğunun kabul gördüğü ve erkeğinde bu görüşü içselleştirdiği yapılarda, erkek tahakkümü üst seviyelerdedir. İktidarının zedelenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan erkek genellikle tehlikeyi bertaraf etmek için şiddete başvurur. Şiddet kolay yol olarak erkek tarafından kabul edilir. Özellikle de kadına karşı fizyolojik üstünlüğün olması etkindir. Fizyolojik şiddetin yanı sıra ekonomik olarak bağımlı kadınlara erkekler tarafından bu bağlamda da aile içinde şiddet gösterilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilemediği yapılarda şiddet sıkça başvurulmuş bir faktördür. Romanlarda aile içi şiddete oldukça sık yer verilir. Aile kavramı sadece şiddet yönünden değil, tüm yönleriyle yazarlar tarafından sürekli irdelenen bir konudur. Çünkü bu kavram toplumu oluşturan küçük yapı taşlarından birisidir (Yılmaz, 2005).

Toplumun yapı taşlarından birisi olan aile kavramının geliştirilmesi ve sağlıklı bir yapıya dönüştürülmesi toplumsal iyileşmeyi de destekleyecektir. Edebi eserlerin çoğunda toplumsal bozukluklara, kadın-erkek arasındaki sorunlara dikkat çekmek ve

insani durumlardan bahsetmek için roman özelindeki kurgu, aile faktörü üzerinden anlatılmaktadır. Aile faktörü anlatılırken de aile içi şiddete sıkça yer verilir. Kadının aile içerisindeki rolü de eleştirilir. Sadece kadın olduğu için değer görmesi gereken kadının, bu kimliğinin göz ardı edilmesi, hatta eril faktörler tarafından mevcut kimliğinin silinerek yeni kimlikler atanması da Türk romancılığında sıkça işlenmiştir. Özellikle feminist kuramda ortaya çıkan eserlerde kadının birey olma çabası da karşımıza çıkar. Bu kuramda kadına toplum tarafından atanan roller eleştirilir. Kadının biyolojik cinsiyeti sebebiyle ötekileştirilmesi, ikincil cinsiyet konumuna itilmesi de ele alınır.

Aynı zamanda Türk romanında kadının bireyselleşme arayışı içerisinde rastladığı sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkabilen kadınların hayatları anlatılırken toplumsal onarım ve iyileştirme çabası da bulunur. Edebiyat, toplumların değiştirilmesinde ve istenilen minvalde evrilmesinde bir araç olarak kullanılabilmektedir. Bu bağlamda edebiyat, kitlelere ulaşmada en etkili rolü üstlenir.

Alev Alatlı'nın romanlarında da şiddet faktörü çoğu eserinde karşımıza çıkar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak değerlendirilen şiddet olgusuna yazar tarafından dikkat çekilmiştir. Özellikle *Yaseminler Tüter mi Hâlâ* adlı eserinde kadına uygulanan fiziksel şiddeti detaylı bir şekilde tasvir ederek okuyucunun vahşet duygusunu hissetmesini sağlamıştır.

Başına inen ilk yumrukla sendeledi, Eleni. Babası saçlarından yakaladı, düşmesini önledi. İkinci yumruk ağzının üstüne indi. Eleni, evin içine kaçmak için davrandı, bu defa da yakasından tuttu, bahçenin ortasına çekti, işi uzatmak, olan bitene tanık toplamak ister gibi, ön bahçenin çimleri üzerinde sürüklemeye koyuldu, kızını. Eleni, gül fidanlarının arasına kaçtı, tekmeleri oraya da yetiştirdi. Fidanların arasından çekip çıkarmaya çalıştı, yüzünü dikenler çizdi, daha da delirdi adam. Rastgele patlatmaya başladı (Alatlı, 2020, s.74).

Eleni, çocukluk çağından ölümüne kadar aile bireyleri tarafından yoğun şiddete maruz kalmıştır. Küçük yaşlarda babasının şiddetine maruz kalan Eleni özelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ilk adımlarının aile de başladığı görülür. Romanda, kadının bastırılması ve eril tahakküm altına alınması ile bağımlı hale getirilen kadından bahsedilir. Bu tahakküm altına almanın aracı şiddettir. Hem fiziksel hem cinsel hem de psikolojik şiddete maruz kalan Eleni karakteri eserde biyolojik cinsiyet farkı sebebiyle şiddete maruz kalır. Eleni, babası tarafından zengin bir eve hizmet etmesi

karşılığında ailenin himayesine verilir. Büyüdükçe güzelleşen Eleni ev halkı tarafından fark edilir. Evin beyi tarafında tecavüz edilen Eleni küçük yaşta cinsel istismar ile karşı karşıya kalır. Adeta bir köle gibi babası tarafından öz evladının satılması, yazar tarafından eleştirilir. Burada kadının bir meta bir ticari emtia gibi satılması kadının insan olma özelliğinin göz ardı edilmesi irdelenir. Kadının erkek karşısındaki konumu bir eşyaya benzetilmektedir. Tecavüze uğrayan Eleni, sanki onu tanımadığı bir eve satan babası değilmiş gibi suçlanarak öldüresiye dövülür. Fiziksel şiddet o kadar üst seviyelerdedir ki uzun süre devam eder ve kadının kaçmasına izin vermez. Genç yaşta ilk tanıştığı erkek figürün babası olan kadının bu denli bir muameleye maruz kalması, ilerleyen hayatında da erkek tahakkümü altında kalması ve kurtulamamasının zeminini oluşturmaktadır. Daha sonrasında karakter özelinde anlatılmak istenen de budur. Öncelikle bir Türk ile evlilik yapan Eleni'nin kendisine söz hakkı tanınmaması küçük yaştan bilinçaltına yerleştirilmesi sebebiyle adının kocası tarafından Naciye olarak değiştirilmesini kabul eder. Belli bir süre mutlu olan Eleni eşi tarafından kovulur ve tekrar eski adını alarak yeni bir kimlik bunalımına daha itilir. Yeni eşi Glafkos tarafından Kıbrıs Türk kesimindeki hayatı sonra öğrenilen Eleni, sırf yeni eşinin Türk düşmanlığı sebebiyle öldürülür. Kadın cinayetlerinin işlenmesindeki basitlikleri eleştiren yazar, yine kadın cinayetlerini aile içi şiddetin bir sonucu olarak okuyucuya sunar. Yaşamak zorunda olduğu hayatın kendisine getirdikleri sebebiyle kimlik bunalımı yaşayan karakter, ölürken dahi hem İslam hem de Hristiyan ritüellerini sıralı yaparak ölmüştür. Aile yapısındaki bozukluk ve şiddet temelli yetişmenin özellikle kadının tüm yaşam öyküsü üzerindeki etkileri eserde eleştirilmiştir.

Yazar fiziksel şiddetin izlerine bir diğer romanı olan *Kâbus*'ta da yer vermiştir. "Müjgan'ın Bekir'i Gül'le bastığı gecenin ertesi günü bu Münevver, ağda yapmak üzere Ayla'ya gelmişti. Sayın Jüri Üyeleri. Ayla, 'Kadını görünce Aklım çıktı,' diye anlatmıştı, 'Çürük içindeydi. İzzet, her zaman dövüyor bunu ama bu kadar kötüsünü görmemiştim!'" (Alatlı, 2019a, 390-391). Kadının maruz kaldığı şiddetin vahameti bir başka kadının gözünden gösterilmektedir. Ayrıca yine bu denli şiddete maruz kalmanın altında yatan sebebin basitliği irdelenmiştir. Erkeğin sadece şiddeti uygulayacak güce sahip olması üzerinden kadını dövmesi ve incitmesi işlenir. Romanda fizyolojik olarak güç farkından dolayı ortaya çıkan şiddete değinilmiştir.

Diğer bir eserde ise yazar, toplumdaki aile içi şiddetin babası tarafından kız çocuğuna uygulanmasını ele alır. *Nuke Türkiye* adlı eserinde kadının çaresiz kalması ve yalnız bırakılması romana konu olur. Annenin çaresiz kalması bu defa öz babası tarafından dövülen kızına yardım edememesi üzerinden anlatılır.

Büyük gızı döverdi adamın beni. Müsyü'ye dedim de, 'Fena, çok fena!' deyiverdi. Ne edecen? Biz, artık sustuk. Dövdüyse de, sövdüyse de oturdum, kaçmadı. (...) 'Kıskanmaz mıydın?' Ne kıskanayım? Öyle kadından ne kıskanayım? Daha evveliden de duyardım, kadınlara gittiğini. O zaman bir parçacık kıskanırdım, ama bildirmezdim. Dayak yemekten korkardım. Ama vakitli gelirdi adam eve. Yok, Abdullah gibi! Mesarifi de boldu. Yok, öyle evden kıssın, dışarda yesin! Eyi bakardı evine! Ömrümde, ne tek lâf söyledim ne de hatır bende oldum. Allah, rahmet eylesin. Döverdi, söverdi ama eyi adamdı (Alatlı, 2016, s. 107-109).

Fiziksel şiddetin yanı sıra duygusal ve psikolojik şiddete de maruz kalan kadın profili de yazarın eleştirilerinden birisini oluşturur. Alatlı, *Nuke Türkiye* adlı eserinde geçen diyaloglarda kadının aile içerisinde aşağılanması, itibarsızlaştırılması ve değersizleştirilmesi gibi kavramları ele alır. Eserde, evlilik birlikteliği içerisinde erkek tarafından eldeki kuş olarak görülen kadının, birliktelik içerisinde değersizleştirilmesi de ele alınır. Erkeğin kendisini otorite olarak görmesi, kadının bastırılması ve kadına kendisini bağımlı hissettirmesi ile aile reisliği algısı gibi kavramlar sebebiyle erkeğin düşünce ve eylemlerinde suçluluk hissetmesi anlatılmıştır. Alatlı, evlilik birlikteliği içerisinde kadınların tüm olanlara boyun eğmelerini işler. Aynı zamanda kadınların erkeklerin yaptıkları eylemleri cezalandırmamalarına değinerek sahip oldukları kürkçü dükkânı mantığını eleştirir. Kadının bastırılması ve eşi tarafından aldatılmasını bile kabul eden toplum irdelenir. Kadının bu duruma ses çıkaramamasının altında yatan en büyük sebep yine şiddet olarak karşımıza çıkar. Bu sefer şiddet olayı tezahür etmese bile, bu şiddete maruz kalma korkusu kadının geri çekilmesine, ses çıkaramamasına ve kabullenmesine yol açar.

Kadına uygulanan diğer duygusal ve psikolojik şiddet türleri ise aşağılama, küçümseme ve küçük düşürmedir. Aynı romanda geçen bir diğer diyalogda ise alenen kadını pisliğe benzeterek aşağılanma ve küçük düşürme kavramlarından bahseder. "Rahmetli gocası, 'bok gibi gadın' diye severmiş, ismi kalmış, bok!" (Alatlı, 2016, s. 184). Maruz bırakılan şiddet sonucu kadının yaşamış olduğu hayattan kopamaması, şiddetin etkisinin artarak boyut atlamasına sebep olmaktadır. Tavizin yeni tavizleri doğurması gibi erkeğin eylemleri sonunda almadığı tepkiler kadını daha kötü

durumlara sokmaktadır. Kadın bir süre sonra fiziksel şiddete maruz kalır ve bundan sonra dayak yemesem yeter algısı kadında ortaya çıkar. Bu sebeple kadın dayak yeme korkusu ile erkeğin kötü ve yanlış olarak nitelendirilen eylem ve söylemlerine göz yumar.

Alev Alatlı'nın romanlarında genel anlamda erkek egemen yapının kadın üzerindeki baskıcı politikası, tahakküm arzusu, iktidar arzusu ve üstünlük duygusu işlenmiştir. Yazar, egemenlik alanı tehlikeye giren erkeğin bu egemenliği geri kazanmak veya egemenliğini kaybetmemek için uyguladığı eylemlerini eleştirir. Romanlarda Alatlı tarafından egemenliğin sağlanma aracı olarak şiddet irdelenmiştir. Yazar eserlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununa değinirken, edebiyat ile toplumsal sorunların anlatılmasını tercih etmiştir. Bu bağlamda edebiyat, toplumların değiştirilmesinde ve istenilen minvalde evrilmesinde bir araç olarak kullanılabilmektedir. Eril egemen söylemlerin olduğu toplumlarda edebiyat ve dil ile bu durumun önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Edebi eserlerde cumhuriyet dönemine kadar kadın tasvirleri çok az karşımıza çıkmaktadır. Bu durum divan edebiyatı döneminde ise neredeyse hiç yoktur. Ta ki Tanzimat dönemiyle başlayan yenileşmeye kadar. Tanzimat dönemiyle kadına tanınan hakların artması, yenileşme ve modernite uygulamalarının başlamasıyla kadının varlığının fark edilmesi edebi eserleri de etkilemiştir. (Küçükşayacıgil ve Küçükşen, 2021). Son tahlilde edebî eserler ve Alatlı romanları okurlara şiddetin boyutlarını hissettirerek şiddete karşı farkındalık yaratmaya yardımcı olmaktadır.

2.12 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Karşı Alınacak Önlemler ve Alatlı'nın Çözüm Önerileri

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçebilmek için yapılması gereken en önemli faktörlerden birisi, erkeğin fizyolojik güç farkını kullanarak kadına uyguladığı fiziksel şiddeti bertaraf etmektir. Bu şiddet, özellikle ailenin özelinde gerçekleşir. Aile içi şiddetin temelinde yatan faktörler; ekonomik, psikolojik, madde bağımlılığı, toplumsal yönlendirme ile baskılar ve aile bireylerinden görülüp sonraki nesillere aktarma olarak gerçekleşir. Özellikle kadının ötekileştiği ve güçsüz görülüp kadın olmanın bir tezahürü olarak şiddete maruz kaldığı durumlar ortaya çıkar. Fiziksel şiddetin yanı sıra kadına uygulanan şiddet ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik boyutlara da sahiptir.

Çalışma hayatında kadına karşı şiddet; erkek öncelikli istihdama önem verilmesi, kadının iş hayatına atılmasının erkeğe göre daha zor olması, statü belirlemede cinsiyet faktörünün gözeteilmesi gibi nedenlerden kaynaklanır. Sosyal olarak şiddet ise toplum tarafından kadının ötekileştirilmesidir.

Psikolojik olarak kadına şiddet; aile bireyleri, toplum ve diğer faktörler tarafından kadının güçsüz hissettirilmesi, küçük düşürülmesi ve korkutulması gibi durumlarla ortaya çıkar. Şiddetin önlenmesi kadının özgürleşmesi için zaruridir. Kadının özgürleşmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kendini rahatça ifade edebilmesinin ön koşuludur. Kadına karşı olan şiddet, hem uluslararası hem ulusal platformlarda karşılık bulur. Birçok ülkenin katılım sağlandığı ve bağlayıcı maddeleri ile aksi durumlarda yaptırımlar öngören uluslararası sözleşmeler imzalanır. Avrupa birliği ve Birleşmiş Milletler gibi çok uluslu yapılanmalar tarafından özellikle önem verilip çalışmalar yapılır. Yapılan uluslararası çalışmalar ve sözleşmelerin bazılarında Türkiye’de iştirak sağlar. Türkiye’de ise Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı tarafından Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü kurulur. Bu kurum, kadının korunması, maruz kaldığı şiddet türlerinin hepsinin önüne geçilmesi ve eşit şartlara sahip olabilmesi açısından çalışmalar yapar (Öztürk, 2017).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi için erken yaştaki eğitimin önemi yadsınamaz. Aile içerisinde verilen eğitim çocuğun karakterinin şekillenmesinde en önemli faktördür. Boş bir zihin dünyasında çocuğun ilk karşılaştığı aile içi olgular zihninde yer etmekte ve dışarıdan öğrenecek yaşa gelinceye kadar bunlar karakterine yerleşmektedir. ‘Ağaç yaşken eğilir’ atasözünde de anlatılmak istenildiği gibi, eğitim ve terbiye küçük yaşta başlar. Bu sebeple, erkek ile kadının eşit bireyler olduğu, doğuştan gelen cinsiyet ayrımı haricinde sosyal hayatlarında başkaca bir farklılık olmadığı, her iki cinse de tanınan fırsat ve imkân eşitliğinin gözeteilmesi gerektiği küçüklükte öğretilmelidir. Eğitim hayatının devamı da bu yönde sürdürülmelidir. Bu minvalde alınan eğitim toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçerek kadının ötekileşmesini önleyecektir.

Eşitsizliklerin ortaya çıktığı diğer bir olgu ise çalışma hayatıdır. Kadının çalışma hayatında erkeklere göre daha az istihdamda olması toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin

bir sebebidir. Toplumda var olan ‘erkek işi’ algısı, kadını iş hayatında da düzenin dışına itmiş ve ikincilleştirmiştir. İş hayatında zamanla makineleşmenin de hız kazanması ile önceden fizyolojik güç gerektiren işler dahi artık kadınlarca da yapılabilmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile ‘erkek işi’ algısı ortadan kalkar. Bundan ötürü iş hayatında da fırsat eşitliğine önem verilmelidir. İşin gerektirdiği yetkinliği ararken cinsiyete bakılmamalıdır. Gerektiğinde ayrımcılık olarak nitelendirilmeyen, kadının iş hayatına entegrasyon sürecini kolaylaştıracak pozitif ayrımcılığa müsaade edilmelidir. Özellikle iş hayatında kadınların erkeklerle eşit duruma gelebilmesi için gösterilen ayrıcalıklar eşitlik ilkesine aykırı olarak nitelendirilmez. Bu aksine eşitliği sağlayıcı bir faktör olarak karşımıza çıkar (Pekel, 2019).

Alev Alatlı da romanlarında, kadın ve erkek eşitliği noktasında pek çok unsura değinerek bu eşitsizliğin giderilmesi, kadının kendini keşfetmesi, güçlenmesi ve özgürleşmesi için çözüm önerisi niteliğinde kesitler sunar. Örneğin; *Kadere Karşı Koy A.Ş.* adlı eserinde geçen “Kadını kendisiyle buluşturmak esastır (...)” (Alatlı, 2022, s.62) cümlesi ile kadını varoluşsal bir düzleme koyar. Toplumsal tabuların olduğu kültürlerde kadın, asıl kimliğini ortaya çıkarmak ve ikincil konuma düşmemek için özünde taşıdığı itici gücü bulmalıdır. Çünkü kadın yalnızca bir kültürde biyolojik kimliği ile var olmaktan daha öte konumdadır; insandır. “Varoluşçuluğun insanı temel alması ve kendi özünü oluşturma düşüncesi, özgürlüğün insan varoluşunun belirleyicisi olması, özellikle insanın kendine yabancılaştığı bir dönemde kendini yeniden inşa etmesi anlamlıdır” (Lekesiz ve Serarslan, 2022, s.199). Dolayısıyla kadın, seçimleri ve eylemleri ile anlam arayışından vazgeçmemeli ve kendisini bulmalıdır.

Yazar, *Kâbus* isimli romanında da kadının özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği ve kendine yabancılaşma konusundaki mücadelesini ortaya koyar:

“Oysa bunlar, kendileri, devrimciler yani, kadının bağımsızlığından söz edebilmek için, kadının iç dünyasında bir devrim olmasını gereğini savunmuşlar” (Alatlı, 2019a, s.329). Özgür bir birey olmak özneliği gerektirir. Özneliği tadan kişi kendi iç sesine kulak verir. Kültürel bellek ile şekillenen biz kavramına karşı iç yönelimli bir ben kavramı oluşur. Farkındalığı gelişen kadın, başkalarının kurguladığı bakış açısından uzaklaşarak içsel bir devrim sürecine şahit olur. Geçek ben’i bulan kadın da değerini

keşfeder. Toplum içerisinde yaşayan tüm insanlarla uyum içerisinde fakat onlardan da bağımsız olarak uyanık bir bilinç ile yola devam eder.

Yazar, *Kadere Karşı Koy A.Ş.* isimli eserinde “sanatla tanışan kadının sorgulama alanları artar”, “Sanatla tanışan kadın, kendi ailesinden başlamak üzere, ulusumuzun yaşam biçimini, yaşam estetiğimizi, birbirimizle olan ilişkilerimizdeki duyarlılığımızı sorgulamaya, efendim. Ölçümlemeye başlayacaktır” (Alatlı, 2022, s.210) ifadeleriyle kadının toplum içerisinde sanat ile var olarak kişiliğini bulmasını önceler. Alatlı, kadının kendi yer ve konumunu kendisinin bulmasını ister. Böylelikle iktidar tekeli elinde tutanlarca ikincil olarak görülmeyecektir. Kadın, varoluşsal yolculuğunda sanatın güçlü dilini kullanır. Aynı zamanda kendisine atanan değerleri sorgulayıp kabul etmeyerek toplumdaki yerini iyileştirir. Atatürk’ün 1923 yılında kadın ve sanat üzerine yaptığı konuşmada “İnsanlar dünyaya alınlarında yazılı oldukları kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek, faaliyet demektir. Bundan dolayı bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer bir organı işlemezse o toplum felç olmuştur. (...) Bundan ötürü bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın elde etmeleri zorunludur” söylemi de kadının ve erkeğin sanatsal yaratıda eşit şartlarda olmaları gerektiğini vurgular. Kadının sanat alanında var olması ve çoğalması da özgür ve eşit bir uygarlığa adım atmaktır.

Kültür, içerisinde maddi ve manevi değerleri barındırması açısından önemlidir. Bir diğer ifadeyle “ekin” olarak da tanımlanabilen kültür, kuşaklar arasında aktarımın gerçekleştirilebilmesi ölçüsünde korunabilir. Aksi halde yok olmaya mahkûmdur. Kültür aktarımının ana rolünde dişil güç vardır. Bu sayede kültürün gelecek nesle devri, çoğunlukla kadının eliyle gerçekleşecektir. Alatlı da Valla Kurda Yedirdin Beni isimli eserinde eğitim önerisi niteliğinde varsayılabilir şu sözlere değinir: “Ve nihayet, eğitim olmalıdır. Kültürün nakledilebilmesi için bir yöntem geliştirilmiş olmalıdır. İster taklit, ister öğretim yoluyla, ister anneden (...) bir halkın dili, bilgisi, ahlakı, davranış biçimleri, teknolojisi, sanatı gençlerine nakledilebilmelidir” (Alatlı, 2018, s.281).

“Kadın her ne kadar ataerkil toplumsal yapı içerisinde göreceli olarak üretimden çekilmiş görünse de en önemli misyonlarından biri olarak düşünülen kültür aktarımında birincil kaynak olma işlevini devam ettirmektedir” (Gümüş, 2021, s.16). Bir kadın içinde bulunduğu toplumun, ulusal kültür kıymetlerini öğrendiği ve sahip çıktığı noktada cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi için de adım atmış olur. Çünkü kadın, sosyal hayatta var oldukça denge kurulur. Kişiliğini özgül bir şekilde kurgulayan kadın, millî idealleri, toplumun en küçük yapı taşı olan aileye doğru bir şekilde aktarır. Bu sebeple kadın, aile ve toplum arasında en nitelikli bağlayıcı etkidir. Alatlî da kültür aktarımında kadının rolüne değinir. Bu sayede katkılarının büyük ve olumlu sonuçlar doğuracağını hissettirir.

Yazar *Kâbus* isimli romanıyla Çağdaş Türk kadınının profilini çizer:

Çağdaş Türk kadını, dünyanın en aydın, en erdemli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır siklette değil, ahlakta ve erdemde ağır, onurlu bir kadın olmalıdır. Türk kadınının görevi Türk’ü zihniyeti ile, pazusu ile, azmi ile koruyacak ve savunacak güçte kuşaklar yetiştirmektir. Andımız büyük Türk kadınına çalışmalarımıza ortak yapmak yaşamımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınının bilimsel, ahlaksal, toplumsal ve ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı yapmaktır (Alatlî, 2019a, s. 328).

Alatlî, söz konusu eserinde güçlü kadın kimliğini ve kadın-erkek eşitliğini önceler. Kadınların sosyal yaşamın her evresinde var olması gerektiğini anlatır. Kadın ile erkek arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılarak, kadının toplumsal gelişim sürecine entegre edilmesi gerekliliğinden bahseder. Erkeklerin kolayca var olabildiği birçok alanda kadının da var olmasının önemine vurgu yapar. Bu sebeple düşünsel ve kültürel düzeyin artırılması elzemdir. Kadına verilen rollerden birisi de, mensubu olduğu toplumu pozitif yönde geliştirecek erdemlere sahip bireyler yetiştirmektir. Romanda, kadını toplumdan ayırışan bir öge olarak değil de, kadınların erkekler ile birlikte yan yana yürüyerek birbirlerine dayanak ve kollayıcı olması gerektiğini savunur. Cumhuriyet sonrasında Türk kadının varoluş problemlerine radikal çözümler getiren Mustafa Kemal Atatürk de kadın ve erkeğin birbirlerinden güç almaları gerektiğini şu sözlerle aktarır: “(...) Bir sosyal topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki tür insandan oluşur. Kabil midir ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerini müsamaha edelim de kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun? Mümkün müdür ki bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Şüphe yok, terakki adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber,

arkadaşça atılmalı ve gelişmeyendik alanında birlikte kesin bir tavır almak gereklidir. Böyle olursa devrim başarılı olur” (Erdem, 2015, s.1272). Kadın sorunsalının çözümüne dair Alatl, romanlarında ortaya konulan önerilerin, Atatürk’ün kadın söylemiyle paralel olduğu görülür.

Yazar yine *Kâbus*’ta kadının tek başına var olabilmesi gerektiğine dikkat çeker: “‘Kadın, erkeğin gölgesi, erkeğin kölesi olan bir dişi değil, bir kişilik olmalı,’(...)‘Babalarınıza ya da gelecekteki kocalarınıza bağımlı olmaktan kurtulmalı, kendi ayaklarınız üzerinde durmaya bakmalısınız’” (Alatl, 2019a, s.330).

“Birçok kuramcıya göre kişilik bireyle ilgili zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel nerdeyse hemen her şeyi kapsar” (Türkçapar ve Taymur, 2012, s.155-156). Bu doğrultuda kişiliğin oluşumunda etkin rol oynayan toplumsal tabular Alatl tarafından yıkılmak istenir. Alatl, kadının erkekten ayrı düşünülmesi ve erkeğin bir yansıması veya eklentisi olarak görülmemesi gerektiğini söyler. Yaygın bir algı olan erkin esas sistemleri karşısında güçlü bir kadın profili yaratılmaya çalışılır. Yazar, kadın için erkeğin bir yol arkadaşı olarak kabul edebileceğini yol ayrımına gelinmesi durumunda de kadının kendi başına devam edecek yeterliliğe sahip olması gerektiğini savunur. Özellikle kadının finansal özgürlüğe sahip olması gerektiğini söyler. Ve bu sayede bağılı fakat bağımlı olmayan kadın imajı çizer. Kadının diğer bireylere bağımlı olmaması için aktif yaşamda daha fazla var olarak kendisini geliştirmesi gerekir.

Alatl, pek çok romanında kadının bir meta olarak görülmemesi, kalıp yargılar etrafında silikleşmemesi, bağımsızlık noktasında mücadeleye devam etmesi gerektiğini ve küçük gibi görülen bu adımların aslında kadınların varlığı için hayati önem taşıdığını okuyucuya aktarır. Yazar, kadının eğitimde, sağlıkta, hukukta, siyasette, sporda, çalışma hayatında, kültürel alanlarda kendine yer edinebilmesi için bilinçlenmesi gerektiğini ve köktenci anlayışın yok edilmesi gerektiğini ifade eder.

3. SONUÇ

Erkek ya da kadın olarak dünyaya gelen insan, içine doğduğu toplumun normları dâhilinde “erkeklik ve kadınlık” şeklindeki toplumsal cinsiyete (gender) sahip olur. Geçmişten günümüze kadar belli kurallar ile oluşturulan toplum; eril ve dişil için birbirinden farklı tutum, mütalaa ve algı biçimi geliştirir. Bu algı biçimleri de kadın ve erkeği biyolojik (sex) cinsiyetlerinin ötesinde ve toplumsal beklentiler çerçevesinde davranmaya iter.

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını, edebiyat sahasına dâhil eden isim Ann Oakley’dir. “Sex, Gender and Society” isimli eseriyle Oakley, cinsiyet kimliğine sahip eril ve dişilin, içselleştirdikleri toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumda görülen dengesiz rol dağılımına vurgu yapar.

Toplumda, cinsiyete dair var olan kalıp yargılar eşliğinde kadın ve erkek sosyal öğrenmesini gerçekleştirir. Kadın, nazık, sevgi dolu, saygılı, kibar, duygusal, hassas, sevecen, itaatkâr vb. olarak tanımlanırken; erkek, liderlik vasfı ile kuşatılan, kendinden emin ve sert bir tavra sahip olan, özgürlüğüne düşkün kişi olarak gösterilir. Bu sebeple dişil kimliğe sahip bireyler daha çok ev yaşamı ile sınırlandırılır. Toplumsallaşma süreci, öncelikle ailede başlar. Anne, eş ve kadınlık gibi roller benimsetilerek kadından edilgen bir tavra sahip olması istenir. Eril zihniyet ise dış yaşamda (kamusal, siyasal, ekonomik alanlarda) faaliyet gösterir. Toplumsal normlar doğrultusunda yaşamını biçimlendiren kadın ve erkek, bu normlara uymadığı takdirde ise toplumdan dışlanır.

Toplumda cinsiyet eşitsizliği yönündeki sorunlar ağı, eğitimden, siyasete, sağlığa, spora, dine, medyaya, iş ve meslek edinimine kadar pek çok alanda karşılaşılan bir durumdur. Kadın yalnızca doğurganlığı ile ön planda olmaktan öte bir kavramdır. Kadın, bireydir. Fakat cinsiyetçi bir bakış açısı ile şekillenen kültürel bellek, kadın ve erkeği birey olma ortak paydasında ele almak yerine birtakım değersizleştirmelere ya da yüceltmelere başvurur. Bu da eşitsizliği doğurur. Bu ayrıştırmacı yaklaşım ile kadın, şiddete de maruz kalır. Zamanla şiddet, sadece psikolojik alanda kalmanın ötesine geçer, çeşitlenerek fiziki ve ekonomik boyutlara ulaşır.

Tüm bu kadın-erkek eşitsizliğinin önüne geçmek için devlet eliyle (anlaşmalar, uluslararası sözleşmeler), STK'lar ve dernekler aracılığıyla 'kadın hakları' çerçevesinde çalışmalar yürütülür. Bu sayede erkek egemenliğinin kırılması amaçlanarak kadının mevcut konumunun iyileştirilmesi ve hak ettiği değeri görmesi istenir. Türk edebiyatında aydın tavrıyla dikkati çeken, eserlerinde ele aldığı konularla kadın sorunlarını ve kadının toplum içerisindeki konumunu görünür kılmaya çalışan isimlerin başında gelen Alatl, üstün müşahede yeteneği ile toplumun cinsiyetlere bakışını, toplumda süregelen cinsiyet eşitsizliğini irdelemiş ve merkezinde kadının bulunduğu sorunsalların üzerine düşünmüştür. 1946 yılı itibariyle çok partili hayata geçiş ve sonrasında yaşananlar, toplumun ahvali ve politik yaşam, yazarın romanlarına konu olurken yazar, eser vermeye başladığı 1985 yılından itibaren özellikle roman türündeki yapıtlarında, halkın zihnini devamlı uyanık halde tutmak ister. Zira onun için roman, fikir aktarımına olan uygunluğundan dolayı diğer türlerin ötesinde bir değer taşır.

Toplumun aksayan yönlerini tespit eden ve konularını o yönde şekillendiren yazar için verilmek istenen mesaj, biçimin önüne geçer. Postmodern edebiyatta yaygın kullanımı olan metinlerarasılık, Alatl'nın romanlarında sıklıkla tercih edilen bir anlatım tekniğidir. Yazarın kurgusunda görülen metinlerarası ilişkiler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tüm zaman ve mekânlarda süregelen kadim bir problem olduğunu ortaya koyar. Metinlerarası aktarım ile zenginleşen izlekler Alatl romanlarını sosyolojik bir düzleme oturtur.

Alatl, romanlarında tarihî olayları baştan sona bir düzen içerisinde vermez. Zamanlar arasında sürekli bir sıçrama söz konusudur. Romanları mazi ve ati etrafında kurgulanan bir yapıya sahiptir. Yazarın, eserlerinde hem açık hem de kapalı mekânları seçtiği görülür. Romanlarda mekânlar, roman karakterlerinin duyuş, düşünüş ve kültürel algıları ile uygunluk gösterir.

Yazarın eserlerinde ağırlıkla işlediği konulardan biri toplumsal cinsiyet olduğundan dolayı romanlarındaki başkişiler (İşkenceci romanı hariç) kadın karakterlerden seçilir. Dolayısıyla romanlarında dejenerasyon içinde olan aydın kadınlar, kurban kadınlar ve müteşebbis kadınlar gibi farklı kadın tipleri yoğunluk kazanır. Roman kurgusunda yer

alan ve toplumsal sürecin aktarıcıları olan kadınlar, Alatlı'nın romanlarında cinsiyet eşitsizliği noktasında veri sunarlar. Yazar, romanlarında kadınları idealize ederek onların kurban rolünden çıkmalarını ister.

Alatlı'nın romanları, toplumsal yapının etkisiyle zamanla şekillenen yaşam biçimleri; kutsanan annelik kimliğinin ardında bırakılan kadın kimliği; fiziki, psikolojik, ekonomik ve sosyal şiddetin her türüne maruz bırakılan ve ötekileştirilen kadın varlığı üzerine kurgulanır.

Alev Alatlı'nın romanları toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında değerlendirildiğinde konunun çok geniş bir yelpazede ele alındığı tespit edilir. Yazar, nesep bağı ile meselenin psikososyal boyutunu ele alır. Alatlı, babanın erkek evlada sahip olma isteğini, nesep bağı ilintisi ile ortaya koyar. Bu doğrultuda nesep bağı; kişiyi ve toplumsal yapıyı şekillendiren bir etkiye sahiptir. Romanlarda, soyun devamlılığını sağlayacak erkek çocuk, kendisine öğretilen değerler doğrultusunda babaya ve ataya yoğun bir saygı besler. Romanlarda nesep; sosyal kimliğin inşasında ve kişinin toplumsal statüsünü belirlemede bir etkiye sahiptir.

Namus ve bekâret kavramları üzerinden metalaştırılan kadın bedenini; annelik vasfı üzerinden kadın kimliği ötelenen kadını ele alır. Yazar, toplumda var olan çifte ölçünlü namus algısını ve bu doğrultuda toplumsal değerler sistemini irdeler. Toplumlarda var olan gelenek ve göreneklerin şekillendirdiği namus algısından yola çıkarak, kadının ahlakına ve toplum içindeki yerine değinir. Kadın ve erkek için aynı yaptırıma sahip olmayan namus kavramı, toplumsal cinsiyet açısından dengesizliğin dışavurumudur. Ayrıca yazar; hem namus kavramını hem de bekâret kavramını kadın bedeni üzerinden algılayan topluma değinir. Romanlarda, bekâreti cinsel birliktelik ile sınırlandıran yaklaşım ele alınır. Bekâretin diğer ifadeleri olan saflık, temizlik, doğallık, masumluk ve tazelik ikinci plana atılır. Namus kavramına önem veren kültürlerde yaygın bir anlayış olan kadın bekâretinin korunma gerekliliği, erkekler için aynı öneme sahip değildir.

Toplumsal öğretiler neticesinde, erkek, kadın bedeni üzerinde bir takım tahakkümler kurar. Romanlara konu olan bu tahakküm kadının ikincilleşmesine sebep olur. Yazar,

toplumsal yapı içerisindeki eril zihniyetin kadını yalnızca anne kimliği ile tanıdığını, kadın kimliğinin ise bu zihniyet tarafından görmezden gelindiğini aktarır. Dolayısıyla anne kimliği ile kutsallaştırılan kadın, dişiliğinden kaynaklanan kadın kimliği ile ötekileştirilerek baskı altına alınır. Romanlarda, kadınlığı bir noksanlık olarak görürken erkeklığe yücelik atayan sosyo-kültürel yapı eleştirel bir tutumla ele alınır.

Alev Alatlı'nın romanlarında cinsiyet, biyolojik bir faktör değil de toplumsal yapı içerisindeki iktidar ile birey arasındaki sosyal ilişki olarak karşımıza çıkar. Kadının ikinci sınıf varlık olarak görülmesi ile sonuçlanan hegemonik erkekliğin inşa sürecinde toplum, erkeği de kendisine atanan rolleri içselleştirmeye mecbur bırakır.

Yazarın romanlarında ataerkil zihniyet problemi sadece Türkiye'nin değil Rusya, Yunanistan gibi farklı coğrafyaların da ortak sorunu olarak ele alınır. Erkek soylu bu düzende kadın, pasif konumdadır. Alatlı söz konusu romanlarında, ataerkil aile yapısındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunsalına değinir. Romanlarda ataerkil zihniyetin şekillendirdiği kadın, erkeğin hizmetine verilen, çocuk doğurmak ve bakmakla yükümlü olan kişi konumundadır. Erilin dişile bakış açısı, dişilin kendini erkek yörüngesinde konumlandırarak sosyal ilişkilere olan uzaklığı yine Alatlı'nın anlatılarında okuyucuya sunulur. Alatlı romanlarında birey olamayan kadının çeşitli haksızlıklara uğradığı, sömürüldüğü, çaresiz bırakıldığı ve hatta yaşam hakkının elinden alındığı anlatılar kurgulanır.

Onun eserlerinde dil ve üslup ile izlek arasında anlamlı bir ilişki göze çarpar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin birçok boyutuyla ele alındığı romanlarda kullanılan dil bu eşitsizliği ortaya koyacak niteliktedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bilinçaltına yerleşmesi durumu ile romanlarına yansıyan 'adam', 'kadıncık' gibi sözcükler ile arka planda yer alan ataerkil zihniyetin dil düzlemindeki yansımaları aktarılır. Dolayısıyla Alatlı, sosyal yaşamın en önemli faktörlerinde biri olan dilin, kadın-erkek arasındaki güç mücadelesinin dilsel yansımasını sunar.

Sadece toplumsal sorunları tespit etmekle yetinmeyen yazar, bir aydın titizliği ve kadın duyarlılığı ile problemlere çözüm önerileri getirir. Alatlı'nın ortaya koyduğu önerilere dair şunlar tespit edilmiştir: Kadın, sosyal yaşamda daha çok var olmalıdır. Eril gücün,

iktidarını yönetebileceği alanlar geliştirilmelidir. Bu sayede dışile olan baskı azalacaktır. Kadınlardan beklediği, erkeğe eklemlememek ve birey olabilmektir. Kadın, özgürlüğü ve özgüven sahibi olmayı hayatının merkezî noktasına koyarak eril zihniyetin ve toplum tarafından benimsetilen değerlerin üstesinden gelmelidir.

Son tahlilde Alev Alatlı'nın romanları, toplumun cinsel kodlar üzerinden köpürttüğü sosyal normlara, insanın biyolojik anlamda kadın ve erkekten ibaret olmadığına, hermofradid bedenlerin ve farklı cinsel yönelimleri olan bireylerin, toplumsal yapı içerisinde kabul görmeleri gerektiğine, namus ve bekâret kavramlarının anlam dairesini sadece kadın bedeni ile sınırlandıran ve kadını anne kimliğine indirgeyen sığ bakış açılarına, ataerkil zihniyet ve hegemonik erkeklik inşası ile kadına karşı ele geçirdiği egemenliği kaybetmek istemeyen eril gücün konumunu sağlamlaştırma çabalarına odaklanır. Bir yandan toplumsal yaşam pratikleri içinde tespit ettiği problemlere çözüm önerileri getiren yazar, diğer taraftan eşitlik hakkını erkeğe kaptıran kadının yaşadığı travmatik deneyimlere bir kurtuluş çağrısı olarak mitik anlatılardaki ana tanrıçalara seslenir.

KAYNAKLAR

- Acar Savran, G. (2009). *Beden emek tarih diyalektik bir feminizm için*. Kanat Kitap.
- Acar, İ. H. (2014). *Ana hatlarıyla İslam aile hukuk*. Emin Yayınları.
- Acar, M. Ş. (2016). Levinas'ta aşkınlık düşüncesine giriş. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (27), 94-110. <https://doi.org/10.20981/kaygi.286882>
- Adak, H. (2004). *Otobiyografik benliğin çok-karakterliliği: Halide Edip'in ilk romanlarında toplumsal cinsiyet*. https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/5302/1/Hulya_Adak.pdf
- Akçam, H. – Köse, S. (2022). Mitolojik ana tasavvuru bağlamında toprak. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), 389-396. <https://doi.org/10.12981/mahder.1099923>
- Aksoy, A. ve Yılmaz Vefikuluçay, D. (2019). Bir insan hakları ihlali: namus cinayetleri. *Researcher*, (718), 1-19.
- Aktaş, M. A. (2006). *Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması*. Elma Yayınevi.
- Alatlı, A. (2002). *İşkenceci*. 4. Basım. Alfa Yayınları.
- Alatlı, A. (2004). *Gogol'ün izinde, 1. kitap "aydınlanma değil, merhamet"*. 1. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2008). *Gogol'ün izinde, 3. kitap "eyy uhnem! eyy uhnem!"*. 2. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2016). *Or'da kimse var mı?, 2. kitap, "‘nuke’ Türkiye!"*. 3. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2017). *Schrödinger'in kedisi rüya*. 10. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2018). *Or'da kimse var mı?, 3. kitap, "valla, kurda yedirdin beni"*. 9. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2019). *Or'da kimse var mı?, 4. kitap "o.k musti Türkiye tamamdır"*. 7. Basım. Everest Yayınları.

- Alatlı, A. (2019a). *Schrödinger'in kedisi kâbus*. 21. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2020). *Yaseminler tüter mi hâlâ*. 13. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2020a). *Or'da kimse var mı?, 1. kitap, "viva la muerte! yaşasın ölüm!"*. 13. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2020b). *Gogol'ün izinde, 2. kitap "dünya nöbeti"*. 5. Basım. Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2022). *Kadere karşı koy a.ş.*, 1. Basım. Turkuvaz Kitap.
- Albal, H. (2020). Kamu hizmetlerinden yararlanmada kadın erkek eşitliği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 213-227. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.716066>
- Albayrak, Y. (2012). Anadolu'da Artemis'in sıfatları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 1-15.
- Altındal, Y. (2021). Ne kadar erkeksin? Hegemonik erkeklik kavramının sosyolojik irdelemesi. *International Smart Journal*, (53), 3417-3427. <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.1261>
- Altuntaş, S. - Atlı, A. - Kış, A. (2016). Öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin cinsiyetlerine göre meta analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31) 88-106.
- Antalya Kadın Müzesi (t.y.). *Türkiye'de kadın haklarının tarihsel gelişimi*. Erişim Tarihi 12 Şubat 2023 <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fi mi.pdf>
- Arıtan Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, 103, 163-184.
- Arslan, G. (2004). Birleşmiş milletler kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına dair sözleşme (öngörülen haklar ve öngörülen usuller). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62(1-2), 3-43.
- Arslan, H. (2014). Manu kanunnamesi'de evlilik. *Milel ve Nihal*, 10(1), 91-129.
- Aşkın, B. (2019). Aleksandra Kollontay 'ın işçi arıların aşkı romanının feminist edebiyat kuramlarına göre incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 75, 203-212.

- Atabağsoy, N. (2021). Namık Kemal ve Ahmed Midhat Efendi’de kadın köleliğine bakış. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(22), 231-246.
- Aydıralp, B. E. (2020). Varoluşçu özgürlük bağlamında kadın: Simone de Beauvoir ve ikinci cinsiyet. *İstanbul Üniversitesi, Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 30(2), 465-488. <https://doi.org/10.26650/LITERA2020-0066>
- Bal Demirgöz, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *KASHED*, 1(1), 15-28.
- Baseri, A. (2014). Semavi dinlerde (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) kadına şiddet ve saygının karşılaştırılması hakkında araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(16), 123-127. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.03014>
- Beauvoir, S. de (1993). *Kadın ikinci cins 1: genç kızlık çağı*. (B. Onaran, Çeviren), Payel Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1949)
- Bilgin, A. (2014). Din, dindar, dindarlık: özeleştiril bir değerlendirme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 75-84.
- Bilmen, N. Ö. (1985). *Hukuk-ı İslamiyye ve ıstılahat-ı fıkhiyye kamusu cilt 2*. Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Bitmez, N. M. (2019). İnsan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında Türkiye’de kadına yönelik sosyal politikalar. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (4), 55-80.
- Butler, J. (2009). Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri. *Cogito*, (58), 73-91.
- Campbell, J. (2022). *Mitsel imge*. (O. Baştürk ve Y. E. Ceren, Çeviren), Kabalcı Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1974).
- Cezayirli, G. (2004). Küreselleşme, bireyselleşme ve toplumsallaşma. *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 14(41), 29-58.
- Cobuild, C. (2010). *Advanced illustrated dictionary*. Harper Collins Publishers Ltd.
- Cornell, R.W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (C. Soydemir, Çeviren). Ayrıntı Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi 1987).
- Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX(3), 118-138.

- Council of Europe (2005, Mayıs 16). *Avrupa konseyi insan ticaretine karşı eylem sözleşmesi*. Erişim Tarihi 09 Şubat 2023 <https://rm.coe.int/1680492857>
- Çağlar, A. (2019). Batıya yön veren metinler (4. cilt). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(2), 1164-1174
- Çakır, S. (2011). *Osmanlı kadın hareketi*. 3. Baskı. Metis Yayınları. İstanbul.
- Çallı, Y. (2009). *Türk anayasa hukukunda eğitim hakkı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/29779/6194.pdf?sequence=1>
- Çelik Çakmak, N. (2022, Mayıs 10). *Röportaj, menemen’de bir asker çadırında doğdum*. Gzt. Erişim Tarihi 20 Şubat 2023 <https://www.gzt.com/roportaj/menemende-bir-asker-cadirinda-dogdum-3649016>
- Dalar, T. (2023). *Çağdaş lilith: Gülseli İnal*. İhlamur Akademi Yayınları. 1. Basım.
- Dede, K. (2014) Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretiminde aşk romanlarının rolü: Muazzez Tahsin Berkand’la izdivaç. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(4), 193-212.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Liberte Yayınları.
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13(1), 81–84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>
- Dinçer, Ö. (2007). *Namus ve bekâret: kuşaklar arasında değişen ne? İki kuşaktan kadınların cinsellik algıları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/79748/218101.pdf?sequence=1>
- Dinler, V. (2019), *Toplumsal cinsiyet eşitliği ve hukuk*. Veyseldinler.
<https://veyseldinler.com/wp-content/uploads/2018/09/Toplumsal-Cinsiyet-E%C5%9Fitli%C4%9Fi-ve-Hukuk-8.-hafta.pdf>
- Dökmen, Y. Z. (2009). *Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar*. 12. Basım. Remzi Kitabevi.
- Dönmez, İ. H. (2010). Cumhuriyet “imkânsız aşk”a karşı Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun romanlarında modern-geleneksel karşıtlığının kadın erkek ilişkisi üzerinden temsili. *Fe Dergi Feminist Eleştiri*, 2(1), 6-18.

- Dönmez, K. İ. (2006). *Nesep*. TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi 5 Haziran 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesep>
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat kuramı: giriş* (Çev. Tuncay Birkan). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Ecevitoglu, P. (2012). *Namus, töre ve iktidar*. Dipnot Yayınları. Ankara.
- Ekinci, B. E. (2014). *Osmanlı hukuku: adalet ve mülk*. Arı Sanat Yayınları. İstanbul.
- Erdem Aka, N. (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında Alev Alatlının romanlarında özne-iktidar ilişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 936-963.
- Erdem, K. B. ve Sayılğan Baydaş, Ö. (2012). Ataerkil ve anaerkil toplumun tarihsel savaşının “avatar” filmi bağlamında incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 111-132.
- Erdem, R.B. (2015). Atatürk’ün kadına ve kadın eğitime verdiği önem. *Belgi Dergisi*, (9), 1266-1277.
- Erdoğdu Özgenç, N., Karaalioğlu, O., Ömür, İ. (2020). Kadın ve doğa ilişkisi bağlamında ekofeminizmin sanata yansıması. *Sanat Dergisi*, (36), 33-50. <https://doi.org/10.47571/ataunigsfd.753750>
- Ersöz Günindi, A. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat*, 1(6), 167-182.
- Ertem, C. İ. (2015), *Kadın haklarının tarihsel gelişimi ve bürokraside kadının yeri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi. https://www.academia.edu/33487753/Kad%C4%B1n_Haklar%C4%B1n%C4%B1n_Tarihsel_Geli%C5%9Fimi_ve_T%C3%BCrkiye_B%C3%BCrokrasisinde_Kad%C4%B1n%C4%B1n_Yeri
- Eryılmaz, B. (1992). *Tanzimat ve yönetimde modernleşme*. İşaret Yayınları. Ankara.
- Eski Ahit, Yasa’nın Tekrarı
- European Court of Human Rights (t.y.). *Avrupa insan hakları sözleşmesi*. Erişim Tarihi 08 Şubat 2023 https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf
- Fiske, J. (1997). *Television culture*, T.J. Press. <https://doi.org/10.4324/9780203133446>

- Gökçen, M. ve Kavas Büyükgöze, A. (2018). Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü: bir ölçek geliştirme çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 1(1), 48-67.
- Gökkaya, B. V. (2011). Türkiye’de kadına yönelik ekonomik şiddet. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), 101-112.
- Gözlü, A. (2021). Grek mitolojisinde evrenin tanrıları yaratma süreci. *ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 168-186.
- Gümüş, T. (2021). Kültür aktarımı ve kadın: sözlü anlatı türleri üzerinden bir değerlendirme. *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, 1(1), 10-17. <https://doi.org/10.29228/yazitdergisi.51233>
- Gür, D. R. (2021). *Heteroseksüel ve heteroseksüel olmayan bireylerin ilişki doyumunun cinsiyet rolleri ve özgünlük açısından incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Maltepe Üniversitesi. <http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/8276>
- Havighurst, J. R. (1953). *Human development and education*. Logmans, Green Co.
- Hepşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerimde kadın bedeni*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi. <http://hdl.handle.net/20.500.12575/30138>
- İşık Arslan, N. (2023). Erken dönem olumsuz çocukluk yaşantılarının ayrılma-bireyleşme düzeyi ve yaşam doyumuna etkisi: üniversite öğrencileri örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 240-249. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1226695>
- İbiloğlu A. O. (2012). Aile içi şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 204-222. <https://doi.org/10.5455/cap.20120413>
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı (t.y.). *Kişisel ve siyasal haklar uluslararası sözleşmesi*. Erişim Tarihi 07 Şubat 2023 https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf
- İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, (2023). *Birleşmiş milletler genel kurulu, 10 aralık 1948’de toplanarak, insan hakları evrensel bildirgesi’ni yayınlamıştır*. Erişim tarihi 08 Şubat 2023 <http://ihuam.ankara.edu.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/>
- KACED (t.y.). *CEDAW metni*. Erişim Tarihi 02 Şubat 2023 <http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf>

- Kalav, A. (2012). Namus ve toplumsal cinsiyet. *Mediterranean Journal of Humanities*, II(2), 151-163. <http://dx.doi.org/10.13114/MJH/20122743>
- Kanter, B. (2010). Murathan Mungan'ın yüksek topuklar romanında kadın kimliği. *Folklor/Edebiyat*, 16(63), 91-98.
- Kara, A. Ş. ve Özvarış Bahar, Ş. (2022). Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi (CEDAW) ve Türkiye'de cinsiyete göre ölüm ve doğuşta beklenen yaşam süresi ilişkisi. *Sağlık ve Toplum*, 32(2), 95-105.
- Karaman Dudu, E. ve Doğan, N. (2018). Annelik rolü üzerine: kadının “annelik” kimliği üzerinden tahakküm altına alınması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1476-1496. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.443214>
- Karaman, H. (2016). *Ana hatlarıyla İslam hukuku*. Ensar Yayınları.
- Kaya, Ş. (2018). Suat Derviş'in romanlarında kadın karakterler. *Folklor/Edebiyat*, 24(96), 97-110. <https://doi.org/10.22559/folklor.354>
- Kaylı Şaşman, D. (2011). *Kadın bedeni ve özgürleşme*. İlya Yayınevi.
- Kaymak, B. F. ve Erol, A. (2020). İslam aile hukukunda hısımlık ilişkisi bakımından ebeveyn nafakası. *Kalemname*, 5(10), 444-471.
- Kepekçi, E. (2012). Hegemonik erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (11), 59-86.
- Keskin, Ö. (2012). Kadına yönelik psikolojik şiddetin boyutlarının belirlenmesi ve değişken durumlara göre değerlendirilmesi: Rize il örneği. *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu*, 92-108.
- Kılıç, G. (2019). Kadın akademisyenlerin kadına yönelik ekonomik şiddet algısı: Düzce Üniversitesi örneği. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 1-33. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.518959>
- Kırışık, F. (2023). İstanbul sözleşmesinin analizi ve kadına yönelik şiddetin önlemesi için politika ilkeleri önerisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 360-382. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1097665>
- Kurt, İ. (1992). Atasözlerinde aile: sosyo-kültürel değişme sürecinde Türk ailesi. *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu*, 638-644. https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/ihsan_kurt_atasozlerinde_aile.pdf

- Küçüksayacıgil, A. ve Küçükşen, K. (2021). Tanzimattan günümüze Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet yansımaları ve kadının konumu. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 5 (2), 371-386. <https://doi.org/10.31465/eeder.909338>
- Laloğlu, P. (2018). Hegemonik erkeklik ve şiddet. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, (1), 393-397.
- Lekesiz, F. ve Serarslan, M. (2022). Kadın yaşamak ister: Antonia'nın yazgısı filminde kadının "aşkın" varoluşu. *Sinefilozofi*, 7(14), 194-214. <https://doi.org/10.31122/sinefilozofi.984497>
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi makaleler 4*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *Din ve ideoloji*. İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çeviren). Bilim ve Sanat Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1998).
- Mevzuat (1982, Kasım 09). *Türkiye Cumhuriyeti anayasası*. Erişim Tarihi: 06 Şubat 2023 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.doc>
- Michel, A. (1995). *Feminizm*. (Ş. Tekeli, Çeviren). İletişim Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1979).
- Moran, B. (2010). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Mura Uyar, S. E. (2018). Sosyal bilimlerde edilgen dil kullanımı üzerine bir tartışma: kadına yönelik erkek şiddeti örneği. *Sosyoloji Notları*, 2(2), 195-209.
- Nakhanova, L. (2022). Dildeki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet göstergeleri üzerine bir değerlendirme. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (14), 344-367. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1136158>
- Oakley, A. (1972). *Sex, gender and society*. Temple Smith.
- Okay, O. (2015). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Önder, A. (2022). Direnen bir kadının romanı: Handan. *Edebî Eleştiri Dergisi*, 6(1), 19-42. <https://doi.org/10.31465/eeder.1022274>
- Öngen, Burcu – Aytaç, Serpil (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, (48), 1-18.

- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışma Dergisi*, (33), 93-112. <https://doi.org/10.21560/spcd.03093>
- Özdağ, K.Y. ve Özkan, D. (2022). Mücellâ romanında aile ve hayat karşısında kadının tutumu. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 07(2), 277-291. <https://doi.org/10.55107/turksosbilder.1209320>
- Özdemir, O. (2010). Tecavüzü hegemonik erkeklik zemininde kavramak., *KASAUM*, 2(2), 76-86. https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000034
- Özensel, E. (2020). Farklılıkların bir arada yaşamasında bir sorun alanı olarak ötekinin ötekileştirilmesi. *Sefad*, (43), 369-378. <https://doi.org/10.21497/sefad.756095>
- Özer, S. (2013). Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinin Türk kamuoyundaki yankıları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85), 131-168.
- Özkan, T. (2019). Ahmet Mithat Efendi’nin kurmaca eserlerinde kadın temsilleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 385-395.
- Özmen, S. S. (2016). Anadolu’da ana tanrıça Kybele kültü. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 381-397. <https://doi.org/10.20304/husbd.62240>
- Öztañ, E. (2015). Anelik, söylem ve siyaset. *Cogito*, (81), 91-107.
- Öztürk, N. (2017). Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanunun getirdiğı bazı yenilikler ve öneriler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-32. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.298121>
- Palmer, M. (2000). *Ying ve yang*. (N. Güder, Çeviren). Dharma Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1997).
- Pavlus, 1. Korintliler
- Pavlus, 1.Timoteos 2
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 05(1), 30-39.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Sahih-i Buhari: Muhtasarı Tecrid-i Sarih* (A. F. Kocaer, Çev.). (2012). Hüner Yayınevi.

- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. Dipnot Yayınları.
- Sayılan, F. (t.y.). *Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/76316/mod_resource/content/0/5.%20kuramsal%20yakla%C5%9F%C4%B1mlar%202.pdf
- Segal, L. (1992). *Ağır çekim değişen erkeklikler değişen erkekler*. (V. Ersoy, Çeviren). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1990).
- Selçuk Sönmez, S. (2012). Postmodern dönemde farklılığın kutsanması ve toplumun parçacılaştırılması: “öteki” ve “ötekileştirme”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 78-99. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185537226>
- Serinken Demirhan, N. (2016). Anaerkil toplumun sonu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1070-1076.
- Sever, A. ve Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change: a feminist analysis of honor killings in rural Turkey. *Violence Against Women*, 7(9), 964-998.
- Sezgin, D. (2015). Toplumsal cinsiyet perspektifinde sağlık ve tıbbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 153-186. <https://doi.org/10.18490/sad.63338>
- Sinefesto (2011, Kasım 02). *Sinema kitapları*. Erişim Tarihi 21 Şubat 2023, <https://www.sinefesto.com/hollywoodu-kapattigim-gun.html>
- Solmaz, B. (2011). Modernlik ve modernleşme kuramlarına yöneltilen eleştiriler. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (32), 35-58.
- Sönmez Şen, Ü. (2013). Fatma Âliye'nin muhâdârât adlı romanında kadının eğitime dair. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 295-311. doi number: 10.14686/201321991
- Strickland, B. (2001). *The gale encyclopedia of psychology*. Gale Group.
- Sumbaş A (2017). Adalet Ağaoğlu'nun ölmeye yatmak romanı üzerinden Türk modernleşmesi'nin kadın imgesinin eleştirisi. *Mülkiye Dergisi*, 41(2), 3-29.
- Şahinkaya, Ş. (2020). Luigi Pirandello'nun Dışlanmış Kadın ile Alev Alatlının Yaseminler Tüter mi Hâlâ romanının kadın sorunu bağlamında karşılaştırılması. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat-Mimarlık Dergisi*, (5), 77-90.

- Şeker, A. (2019). Feminist edebiyat eleştirisi bağlamında edebi metinlerde kadın gerçekliği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4(2), 347-359. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.614830>
- Şeker, A. (2020). İçimizdeki Şeytan'a yenilmeyen Macide'nin toplumsal cinsiyet açısından düşündürdükleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 297-308. <https://doi.org/10.29000/rumelide.752346>
- Şen, A. (2014, Haziran 25). *Bir hak ihlali olarak ayrımcılık*. İnsamer. https://www.insamer.com/tr/bir-hak-ihlali-olarak-ayrimcilik_117.html
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (2011, Mayıs 11). *Milletlerarası sözleşme*. Erişim Tarihi: 11 Şubat 2023 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.htm>
- Tatlıoğlu, K. (2013). Türkiye'de aile içi kadına karşı şiddetin psiko-sosyal ve kültürel dinamiklerinin değerlendirilmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1). 129- 149.
- Tekin, N. ve Demirel Değirmenci, S. (2022). Ataerkil kültürde kadın, erkek ve toplum ilişkisi. *Mediterranean Journal of Humanities*, XII, 187-198. <https://doi.org/10.13114/MJH.2022.581>
- Tercan, D. (2019). *Elif Şafak romanlarında feminist unsurlar*. [Yüksek Lisans Tezi]. Arel Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=p1D_B_0811KQIaUp37xEwQ&no=zCvhfRkiZfJQuM8uwdiNjg
- Tokyürek, H. (2016). Eski Uygur Budist metinlerinde şeytan, yılan, kadın ilişkisi. *Türkiyat Mecmuası*, 26(1), 301-310. <https://doi.org/10.18345/tm.65602>
- Topcu, B. ve Baş, E. (2018). Sosyolojik açıdan namus kavramına bakış: Trabzon ili örneği. *Sosyoloji Dergisi*, (38), 173-196.
- Tunçdemir Ozansoy, N. (2022). Hegemonik erkeklik bağlamında erkeklerin cinsellik ve bekâret hakkındaki düşünceleri ve tutumları. *İmgelem*, 6(10), 307-330. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1069942>
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. 9. Baskı, 1, A-J.
- Türk Dil Kurumu (t.y). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Erişim Tarihi 18 Nisan 2023 <https://sozluk.gov.tr/>

- Türk Kadınlar Birliği (2022). *Birleşmiş Milletler kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi*. Erişim Tarihi 10 Şubat 2023 <http://www.turkkadınlarbirligi.org/tr/kurumsal/4/CEDAW>
- Türkçapar, H. M. ve Taymur, İ. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 154-177. <https://doi.org/10.5455/cap.20120410>
- Türkiye Barolar Birliği Çocuk Hakları Komisyonu (t.y.). *Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi ve ek ihtiyari protokol*. Erişim Tarihi: 11 Şubat 2023 https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/kadinlarakarsiherturluayrimciligin.pdf
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (t.y.). *Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu*. Erişim Tarihi 07 Şubat 2023 <https://www.tbmm.gov.tr/ihhtisas-komisyonlari/Icerik/ihhtisas-komisyonlari-kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu-hakkinda/kadin-erkek-firsat-esitligi-komisyonu/f72877d1-b499-037b-e050-007f01005610>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (1996, Mayıs 3). *Avrupa sosyal şartı*. Erişim Tarihi 09 Şubat 2023 <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>
- Unmik (t.y.). *Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi*. Erişim Tarihi 08 Şubat 2023, <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>
- Uygur, G. (2015). Toplumsal cinsiyet ve adalet: hukuk adaletsizdir. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), (121-132).
- Uysal Koç, D. (2021). *Seray Şahiner'in Yapıtlarında Toplumsal Cinsiyet*. [Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi. <http://acikerisim.baskent.edu.tr/handle/11727/6454>
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Journal of Economy Culture and Society*, (35), 29-56.
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Blackwell Publishers Ltd.
- Wintringham, J. (2005). *Gender, community organizations and development of political capita*. Erişim Tarihi 17 Nisan 2023 <http://www.cambellinstitute.org>
- Yardım, M. N. (2000). *Romancılar konuşuyor*. Kaknüs Yayınları.

- Yavuz, A. D. (2019). Peyami Safa'nın sözde kızlar romanında kadın kimlikleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14). <https://doi.org/10.29000/rumelide.540999>
- Yavuz, F. A. (1967). *Kur'an-ı Kerim ve meali alisi*. Sönmez Yayınları.
- Yılmaz, A. (2005). Türk romanında aile içi şiddet teması. *Türkbilig*, (10), 131-149.
- Yiğit, İ. (2008). Alev Alathı söyleşisi. *Kül Öykü*, (14), 4-6.
- Yivli, O. (2009). *Alev Alathı'nın romancılığı*. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=9aNUQpst1ond5BhSUa3rZg&no=Gi34voTH3Rpl0tXqZyPKHg>
- Yusoğlu, N. (2022). Selma Rıza'nın uhuvvet romanındaki kurgu değişiklikleri. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 5(1), 25-34.
- Zeytin, Ş. M. (2018). Sevgi Soysal'ın Yürümek romanından hareketle kadın sorunlarına bakış, *5.Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*. Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.